

Het Voornse Hof door de ogen van de omgeving

Wat brengt de komst van het nieuwbouwproject te weeg in de wijk Oud-Charlois?

Het Voornse Hof door de ogen van de omgeving
Wat brengt de komst van het nieuwbouwproject te weeg in de wijk Oud-Charlois?

Thomas van der Ven | 4162811

Begeleiders: dr. Gideon Bolt (Universiteit Utrecht),
Bianca Lubbers (NPRZ) & Sabrina Kers (Gemeente Rotterdam)
Masterthesis Human Geography | Urban Track
Faculteit Geowetenschappen

Universiteit Utrecht

Voorwoord

‘Een gemengde wijk leidt tot hogere waardering van buurtbewoners’, zo verklaarde promovendus André Ouwehand op 11 juni 2018. Hij promoveerde aan de Universiteit van Delft op een onderzoek naar wijkvernieuwing en de waardering daarvan in de Rotterdamse wijk Zuidwijk*. Het is een actuele kwestie zo blijkt, want ondanks dat Ouwehand in 2008 zijn eerste onderzoek deed naar dit fenomeen, speelt het meer dan ooit in Rotterdam-Zuid.

Het stadsdeel met 240.000 inwoners en daarmee groter dan steden als Eindhoven en Groningen gold jarenlang als een gebied met achterstandswijken en problemen, maar zit onder meer door een concreet 20-jaren plan: het Nationaal Programma Rotterdam Zuid in de lift. Eén van de hoofdpijlers van het programma is om de woningvoorraad in de wijken in Rotterdam-Zuid te differentiëren om bewoners die sociaaleconomisch een groei doormaken te kunnen behouden in plaats van dat ze doorstromen naar elders. Zo wordt geprobeerd om een gemengde wijk te creëren met verschillende sociaaleconomische groeperingen in de wijk. Het kunnen behouden van bewoners die stijgen op de sociaaleconomische ladder zou zorgen voor een stabielere leefomgeving en zij kunnen bovendien een voorbeeld zijn voor omwonenden.

Toch is er in Rotterdam-Zuid nog niet zo veel nieuwbouw gerealiseerd als men misschien had gehoopt en dus is het maar de vraag of de stijging van de wijkwaardering, zoals ook Ouwehand aanhaalt, valt toe te schrijven aan de fysieke en sociale effecten van een nieuwbouwproject. Oftewel: wat brengt een nieuwbouwproject eigenlijk te weeg op wijkniveau?

Vergelijkbaar met de focus die André Ouwehand koos voor zijn onderzoek, ligt hier het nieuwbouwproject Voornse Hof, een nieuwbouwproject van 54 huizen in het hart van de wijk Oud-Charlois, onder de loep. Het onderzoek is uitgevoerd als thesis voor de Masteropleiding Human Geography met de Urban Track, gecombineerd met een stage bij het Nationaal Programma Rotterdam Zuid van februari 2018 tot en met juli 2018.

Een dankwoord voor het schrijven van deze thesis en het doen van dit onderzoek gaat uit naar de begeleiders Gideon Bolt van de Universiteit Utrecht, Bianca Lubbers van het NPRZ en Sabrina Kers van de Gemeente Rotterdam. Allen hebben het onderzoek ondersteund met hun expertises en het onderzoek in de tussenfases voorzien van feedback.

Zo ook dank aan medestudent Geert Burger die eveneens stage liep bij het NPRZ en onderzoek deed naar de betekenis van het nieuwbouwproject Voornse Hof voor de sociale ontwikkeling van de wijk Oud-Charlois door het oogpunt van de bewoners. Hij was een prettige samenwerkingspartner in verschillende fasen van het onderzoek.

Daarnaast Andriena Lushtaku, projectmanager van de Gemeente Rotterdam, die relevante informatie verschafte over het Voornse Hof. Zo ook Wim van der Zanden en Mathieu Permentier, beiden werkzaam voor de Gemeente Rotterdam als onderzoekers, die gegevens over het Voornse Hof en de wijk Oud-Charlois beschikbaar hebben gesteld.

Tot slot hartelijk dank aan de respondenten van de enquêtes en de personen die deelnamen aan de interviews, te weten: Frans Vellema, Jan Voogt, Joeri Stoffels, André Patijn, Frans Gordijn, John van den Bosch, Jan van Teeffelen, Nasra Djorai en Sharda Hakkeling. Stuk voor stuk hebben zij relevante input gegeven voor het onderzoek en uiteindelijk een antwoord op de hoofdvraag mede mogelijk gemaakt. In het bijzonder overigens dank aan Jan van Teeffelen die historisch fotomateriaal van Oud-Charlois heeft geleverd als mooie aanvulling op dit onderzoeksrapport.

* Lees meer: NRC.nl, 11 juni 2018. ‘Gemengde wijk leidt tot hogere waardering van buurtbewoners’. Verkregen van: <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/06/11/gemengde-wijk-leidt-tot-hogere-waardering-van-buurtbewoners-a1606117>.

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	3
1. Inleiding	5
2. Theoretisch kader	7
2.1: Het belang van de wijk	7
2.2: Beleidsachtergrond: herstructurering & <i>social mixing</i>	8
2.3: Interventies	9
2.4: Conceptueel model	17
3. Methodologie	19
3.1: Beleid: Nationaal Programma Rotterdam Zuid	19
3.2: Gebiedsbeschrijving	20
3.3: Beleidskoppeling met theoretisch kader	24
3.4: Gegevensverzameling	26
3.5: Kenmerken van de respons	29
4. Beoordelingen en ervaringen van het Voornse Hof	31
4.1: Algemene indruk	31
4.2: Uitkomsten van verbanden	33
4.3: Interviewanalyse	36
4.4: Koppeling naar theorie	42
5. Uitleiding	46
5.1: Conclusie	46
5.2: Discussie	47
5.3: Beleidsaanbevelingen	48
Nawoord	50
Literatuurlijst	51
Bijlage I: Enquête	55
Bijlage II: Topiclijsten	60
Bijlage III: Transcripten interviews	64
Bijlage IV: Uitvoertabellen resultaten	94
Bijlage V: Journalistiek artikel	95

1. Inleiding

‘De ontwikkeling van het Voornse Hof is belangrijk voor de waardecreatie in de wijk Oud-Charlois. Er kan een belangrijke impuls worden gegeven aan de kwaliteit van de openbare ruimte, de woningvoorraad en de doorgaande routes. Ieder schaalniveau biedt weer andere kansen en opgaven, waar de nieuwbouw rekenschap aan moet geven’ (Veldacademie, 2009).

Deze quote komt uit het rapport van de stedenbouwkundige randvoorwaarden van het Voornse Hof. Toentertijd had men nog het idee om er een woningblok voor ouderen te realiseren, maar dat plan is uiteindelijk herzien en ingeruild voor 54 eengezinswoningen. Er bleek immers sprake te zijn van een tekort aan dit type woningen, waardoor veel jonge gezinnen gedwongen waren om een woning buiten Rotterdam te zoeken (Gemeente Rotterdam, 2015).

Met de komst van het Voornse Hof probeert het Nationaal Programma Rotterdam Zuid een stap in de goede richting te zetten om dit tegen te gaan. Het NPRZ streeft naar een meer diverse woningvoorraad en poogt dit te bereiken door grotere woningen met tuin te realiseren in Rotterdam-Zuid, waar onder andere het Voornse Hof een mooi voorbeeld van is (Gemeente Rotterdam, 2015).

Het zorgen voor waardecreatie in de wijk Oud-Charlois blijft staan als hoofddoel, ondanks dat er andere woningen zijn gerealiseerd. Waardecreatie is een breed begrip, maar kan worden gedefinieerd als een impuls in de kwaliteit van onder andere de openbare ruimte, de voorzieningen, de sociale structuur en het imago van de wijk. De laatste zin uit het citaat verwijst naar een verschil in schaalniveau en het Voornse Hof kan binnen de lokale schaal worden geplaatst.

In dit onderzoek wordt het nieuwbouwproject vanaf een meer uitgezoomd perspectief onder de loep genomen. Dat wil zeggen vanuit de ogen van de omgeving, en dus vanuit personen die weliswaar ruimtelijk gezien als *buitenstaanders* kunnen worden aangemerkt, maar wel betrokken en/of belanghebbend zijn ten aanzien van het Voornse Hof.

Met andere woorden: de focus ligt op de fysieke en sociale effecten van het Voornse Hof op de omwonenden en sleutelfiguren uit de directe omgeving. De omwonenden zijn ingekaderd als bewoners van de aangrenzende woonblokken en onder de sleutelfiguren vallen personen die actief betrokken zijn bij de wijk, waardoor hun inzichten over het nieuwbouwproject *an sich* en de wijk als geheel als relevant worden beschouwd.

Pinkster (2008, p. 13) stelt dat het bij fysieke ingrepen in een wijk, waar een nieuwbouwproject als het Voornse Hof onder kan worden verstaan, ook het belang van de sociale structuur in acht dient te worden genomen. Deze insteek sluit aan bij de kern van het herstructureringsbeleid van het NPRZ, waarbij voor de wijk Oud-Charlois nadrukkelijk wordt ingezet op het behoud van bewoners die sociaaleconomisch een betere status hebben verworven om zo de sociale stabiliteit van het leefmilieu in de wijk te verbeteren.

Het NPRZ richt zich op een bewoner gerichte aanpak, waarbij wordt ingezet op een wisselwerking tussen de invloed van de bewoner op de wijk en andersom. Dit is een nieuwe beleidsrichting en focust in tegenstelling tot het onderzoek van Pinkster (2008) meer op het perspectief van de bewoner in plaats van die van de overheid en haar interventies. Zodoende wordt gepoogd om een nieuw wetenschappelijk inzicht te geven. De invloed van het Voornse Hof op de directe omgeving is maatschappelijk gezien eveneens wetenswaardig om te onderzoeken, omdat het één van de eerste nieuwbouwprojecten is in de wijk Oud-Charlois. Er is een grotere diversiteit in woningvoorraad in de wijk gecreëerd, waardoor het interessant is om te achterhalen wat dit te weeg heeft gebracht (Gemeente Rotterdam, 2015).

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de mate waarop omwonenden en sleutelfiguren in de wijk Oud-Charlois een verandering ervaren op fysiek en sociaal vlak in de omgeving sinds de komst van het nieuwbouwproject Voornse Hof. Dit resulteert in de volgende centrale onderzoeksvraag:

Hoe ervaren omwonenden en sleutelfiguren in de Rotterdamse wijk Oud-Charlois de fysieke en sociale effecten van het Voornse Hof op de directe leefomgeving?

Om op deze centrale onderzoeksvraag een gedegen antwoord te krijgen, zijn tevens enkele deelvragen geformuleerd, die als volgt luiden:

- *Wat is het ervaren effect van het Voornse Hof door omwonenden en sleutelfiguren op de openbare ruimte in de wijk Oud-Charlois?*
- *Wat is het ervaren effect van het Voornse Hof door omwonenden en sleutelfiguren op de voorzieningen in de wijk Oud-Charlois?*
- *Wat is het ervaren effect van het Voornse Hof door omwonenden en sleutelfiguren op de sociale structuur in de wijk Oud-Charlois?*
- *Wat is het ervaren effect van het Voornse Hof door omwonenden en sleutelfiguren op de identiteit en het imago van de wijk Oud-Charlois?*

Met behulp van de eerste deelvraag wordt getracht antwoord te krijgen op de mate van invloed van een nieuwbouwproject als het Voornse Hof op de algehele openbare ruimte in de wijk Oud-Charlois. De komst van een nieuwbouwproject verandert in de eerste plaats de fysieke dynamiek van de openbare ruimte, omdat deze er anders uit komt te zien. Daarnaast kan ook de sociale dynamiek ervan veranderen, aangezien de manier waarop de openbare ruimte is ontworpen bepaalde nieuwe gedragingen en gevoelens kan oproepen bij de gebruikers ervan. Met andere woorden; het design van de openbare ruimte heeft een grote invloed op het publiek dat er zich bevindt. Vandaar ook dat het interessant is om dit effect te onderzoeken en hoe omwonenden en sleutelfiguren dit ervaren (Amin & Roberts, 2008; Newton, e.a., 2010).

De tweede deelvraag is gericht op de invloed van het Voornse Hof op de voorzieningen in de wijk Oud-Charlois. Dit is relevant aangezien voorzieningen tegenwoordig een belangrijk onderdeel innemen in het woonmilieu. Bij de keuze om op een bepaalde plaats te gaan wonen, wordt steeds meer naar het voorzieningenniveau gekeken. Bovendien gaat een verandering van de woningvoorraad (bijvoorbeeld met de komst van een nieuwbouwproject) vaker gepaard met een verandering van voorzieningen, omdat de nieuwe bewoners hierin andere voorkeuren hebben (Brouwer, 2008).

De derde deelvraag legt de focus op de sociale structuur, waaronder de invloed van sociale concepten als *social bonding*, *social capital* en sociale controle vallen. Het aantrekken van nieuwe bewoners met de komst van nieuwbouw betekent dat de sociale structuur in een wijk verandert (Mak, 2012). Stouten (2004) stelt dat er sprake kan zijn van fragmentatie waarin verschillende groepen naast elkaar leven. Meestal komt dit voort uit een verschil in leefstijlen. De verandering van de sociale structuur kan naar verwachting goed beoordeeld worden door de omwonenden en sleutelfiguren omdat zij eveneens de sociale structuur kennen van voor de komst van het Voornse Hof.

De laatste deelvraag gaat in op de invloed van het Voornse Hof op de identiteit en het imago van de wijk Oud-Charlois. Aan de omwonenden wordt met name gevraagd naar de identiteit, terwijl de sleutelfiguren als eigenlijke *outsiders* van de wijk iets kunnen vertellen over de impact op het imago. Dit wordt relevant geacht omdat Oud-Charlois een verleden heeft als aandachtswijk en er qua beeldvorming niet altijd gunstig van af kwam. Een nieuwbouwproject als het Voornse Hof kan daaraan bijdragen, waardoor het interessant is om te kijken wat het effect is (Programmabureau NPRZ, 2015).

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk is aandacht voor de al bestaande, relevante literatuur omtrent het onderzoeksonderwerp. Allereerst wordt het belang van de wijk door de jaren heen aangehaald. Daarna komt de achtergrond van het huidige beleid van het NPRZ aan bod, dat voortkomt uit eerdere plannen met betrekking tot herstructurering en *social mixing*. Tot slot worden de verschillende interventies uitgelicht, van de openbare ruimte tot de identiteit en het imago van de wijk. Hierop is een conceptueel model gebaseerd met daarin een overzicht hoe de concepten zich tot elkaar verhouden en welke factoren hieraan ten grondslag liggen.

2.1: Het belang van de wijk

Over het belang van de wijk (en de buurt), in de zin van de effecten die het heeft op de bewoners, is door de jaren heen veel geschreven, vooral omdat inzichten hierover veranderden met de tijd. Zo is de aanname dat het gemeenschapsgevoel in de wijk (en toch zeker in de buurt) waar mensen woonden vroeger relatief hoog was en dat de directe woonomgeving een grote aantrekkingskracht had op de bewoners. Sinds de jaren '60 is door de komst van massaproductie en grotere industrie het belang van de wijk afgenomen, mensen gingen hun grenzen verleggen en kregen een breder beeld van de wereld (Bolt & Van Kempen, 2011). Janelle (1973, p. 8) omschreef dit gegeven als *human extensibility*, dat kan worden uitgelegd als een grotere 'elasticiteit' van de mens. Het verwijst naar de toegenomen mogelijkheden voor mensen om te interacteren met andere mensen en plaatsen, waardoor men minder gebonden is aan de eigen woonomgeving en dus de eigen buurt of wijk.

Dit gevoel versterkte met verdere technologische ontwikkelingen, zoals het internet, dat al snel werd gezien als een centrum voor communicatie, informatie, entertainment en het verkrijgen van goederen en diensten en hierdoor is gekoppeld aan werklocaties en werkgelegenheid. Hierdoor werden bewoners meer op hun eigen huis georiënteerd en ebde het gemeenschapsgevoel weg (Graham & Marvin, 1996, p. 207). Het internet is zo een grote oorzaak voor het minder worden van gemeenschappelijke banden en sociale cirkels waarin mensen zich bevinden (Kraut e.a., 1998).

Eind twintigste eeuw wakkerde de discussie over het belang van de wijk weer aan. Er werden meerdere onderzoeken gedaan naar de extra waarde van de wijk boven de persoonlijke en huishoudelijke karakteristieken, waaruit bleek dat de wijk weldegelijk invloed heeft op het individu (Bolt & Van Kempen, 2011). Friedrichs (1998) concludeerde zelfs op basis van meerdere studies dat het belang van de wijk weer terug was en grote effecten had op het leven van individuen en hun families. Kanttekening hierbij is wel dat de aanname van het onderzoek was gebaseerd op de ontwikkelingen uit het verleden en daardoor luidde: 'er is een afname van het wijkbelang', wat dus werd weerlegd. Een andere uitkomst was dat de wijk zeker weer opnieuw aanzien had gekregen, met name omdat gelijkgestemden elkaar opzoeken en rolmodellen in elkaar vinden. Zodoende werd gesteld dat de wijk weldegelijk belangrijk is, maar niet meer even noodzakelijk als vroeger (toen er een groter gemeenschapsidee leefde).

Aansluitend op deze constatering is gebleken dat een toename in het werken vanuit huis kan leiden tot een grotere interesse in de wijk. Als bewoners immers thuis werken, zoeken zij ontspanning en entertainment in de directe omgeving om een werkdag te doorbreken. Daar komt bij dat *face-to-face* contact nog altijd zijn waarde heeft. *Face-to-face* contact bevat immers ook non-verbale communicatie, die via digitale wegen vaak niet overkomt (Wellman, 2002, p. 305; Mok, Wellman & Carrasco, 2010).

Tot slot is het wijkbelang nog weldegelijk groot voor lagere inkomensgroepen. Zij zijn veel meer gebonden aan hun directe omgeving omdat ze weinig mogelijkheden hebben om ver te reizen. Ze zijn doorgaans niet in staat om elders sociaal contact op te doen en/of te onderhouden waardoor hun leef- en beleefwereld kleiner is. Dat geldt des te meer voor immigranten die meestal een taalbarrière ervaren en zodoende moeilijk sociaal contact leggen met bewoners uit een ander sociaal netwerk. Dat resulteert in vrij gesloten netwerken, dichtbij huis met gelijkgestemden (Botman & Van Kempen, 2001).

Hieruit blijkt dat het belang en de invloed van een wijk op een bewoner door de jaren heen verschillend gewaardeerd en ervaren wordt. Vanuit de literatuur is er echter wel consensus dat het sterke gemeenschapsgevoel eerst werd ingeruild voor een meer afstandelijke levensstijl, maar daarna werd ingezien dat een wijk meer doet met een bewoner dan men in eerste instantie zou zeggen of inschatten.

2.2: Beleidsachtergrond: herstructurering & social mixing

Aanpassingen aan steden en wijken zijn van alle tijden, al kunnen de beleidsdoelen daarvan sterk verschillen. Zo verschilt de huidige beleidsinstek van het NPRZ met die van de eerste herstructureringsplannen, maar komt deze hier desondanks uit voort. Hiervoor gaan we terug naar de jaren '60 van de vorige eeuw toen veel steden door het toegenomen autogebruik en de economische groei genoodzaakt waren om de binnenstedelijke gebieden hierop aan te passen. Om veranderingen in de verkeersinfrastructuur te faciliteren moesten buurten in de binnenstad op de schop en bewoners daarvan waren doorgaans genoodzaakt om te verhuizen naar uitbreidingswijken meer buiten de stad (Van Bergeijk e.a., 2008).

In de jaren '80 en '90 zette deze ontwikkeling door en ging verder onder de noemer: stadsvernieuwing. Dit was met name gericht op het versterken van de woonfunctie in vooroorlogse wijken in de binnenstad door het slopen en vernieuwen van woningen. Het motto 'bouwen voor de buurt' stond hierin centraal met aandacht voor het verbeteren van de woonomstandigheden van zittende bewoners. Overigens is deze vernieuwingsslag grotendeels aan Oud-Charlois voorbij gegaan, met uitzondering van enkele noordelijke delen. In de loop van de jaren '90 vindt een koerswijziging in beleid plaats. De concurrentiepositie van de stad wordt immers belangrijker, waardoor de focus wordt verlegd naar het aantrekken van hoge inkomensgroepen om zo het imago op te vijzelen (Van Bergeijk e.a., 2008).

In 1994 startte het zogenaamde *Grotestedenbeleid* om de fysieke, economische en sociale structuur van grote en middelgrote steden in Nederland te versterken. Daarbij wordt ingezet op het verbeteren van het woonmilieu door aandacht voor de leefbaarheid, de veiligheid, de sociale infrastructuur en het duurzaam herstel van kwetsbare wijken. In 1997 worden de eerder aangehaalde *stadsvernieuwing* en het *Grotestedenbeleid* als het ware geïntegreerd in één beleid dat wordt uitgebracht als de *Nota Stedelijke Vernieuwing* (VROM, 1997). Tien jaar hierna kwam hier het *Actieplan Krachtwijken* bovenop waarin 40 wijken zijn aangewezen die extra aandacht nodig hebben. Hieronder vielen veel wijken in Rotterdam-Zuid, waarbij voor het eerst de term *herstructurering* om de hoek kwam kijken (VROM, 2007).

Sec betekent herstructurering; een interventie vanuit de overheid die tracht door middel van sloop, samenvoeging en/of nieuwbouw de woningvoorraad te differentiëren, zodat de wijk aantrekkelijk wordt gemaakt voor (meer) welgestelde huishoudens van buitenaf of een wooncarrière binnen de wijk mogelijk wordt gemaakt. (Wittebrood & Van Dijk, 2007; Kleinhans, 2005). Het voornaamste doel bij veel herstructurering, bij het *Actieplan Krachtwijken* en ook later, was het creëren van een grotere differentiatie in het woningaanbod van naoorlogse wijken. Deze plannen waren ingegeven door het gebrekkige leefklimaat in deze wijken (Pinkster, 2008). Er werd hoog ingezet op het verbeteren van de

stedenbouwkundige structuur, maar ook om problemen in wijken (zoals criminaliteit en werkloosheid) terug te dringen (Priemus & Philipssen, 1999; Day, 2003).

Om de concentratie van lage inkomensgroepen te verminderen, werd bovendien gefocust op het aantrekken van hoge inkomensgroepen (Van Beckhoven & Van Kempen, 2003). Dit proces wordt *social mixing* genoemd en maakte veelal onderdeel uit van de eerdere herstructureringsplannen. De sociale menging die men hiermee poogde door te voeren, is echter in een aantal gevallen mislukt te noemen, omdat de sociale structuur vaak ongewijzigd bleef. In plaats van dat de oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers namelijk sociaal mengden, voelden de oorspronkelijke bewoners zich niet langer thuis. Dit zorgde er niet voor dat de segregatie verdween, maar in plaats daarvan hield deze juist stand of lagere inkomensgroepen kozen ervoor om elders te gaan wonen. Het probleem bleef dus zichtbaar of verplaatste zich (Davidson & Lees, 2005).

Dat *social mixing* niet altijd zijn positieve uitwerking heeft gehad, heeft met name te maken met dat het sociale effect afhankelijk is van vele factoren omtrent de tevredenheid met de woonomgeving. Bovendien diende het context gebonden te worden benaderd; wat werkt in een bepaalde plaats hoeft namelijk niet per se ook op een andere plaats te werken (Bolt & Van Kempen, 2013, p. 2).

De eerste factor die een rol speelt, is de gebouwde omgeving, ofwel: de architectuur in een wijk. De tevredenheid hiermee wordt bepaald door de stijl van de bebouwing, de grootte en de kwaliteit. De mate van *social mixing* is zodoende grotendeels afhankelijk van de mate van onderscheid in de woningvoorraad (Bretherton & Pleace, 2011). De tweede relevante factor is de mate van onderhoud als belangrijke indicator; in de zin dat wanneer deze hoog is, de woontevredenheid veelal hoog is en er eerder sociale menging plaatsvindt. Hieronder vallen bijvoorbeeld: het onderhoud van de woningen, de mate waarin openbare ruimten worden bijgehouden en de schoonheid van de straten (Chaskin & Joseph, 2010). De laatste belangrijke factor is de gemeenschapsontwikkeling, waar Camina en Wood (2009) de mate van succes van sociale menging aan toeschrijven. Zij veronderstellen immers dat bewoners die actief participeren in gemeenschappen zich eerder open stellen voor contact met bewoners uit een ander sociaal leefklimaat dan zichzelf. Met andere woorden; in wijken waar veel van dit soort actieve bewoners gehuisvest zijn, zal eerder sociale menging plaatsvinden.

Uit het onderzoek van Wittebrood en Van Dijk (2007) kwam zelfs naar voren dat het mixen van hoge(re) inkomensgroepen met lage(re) inkomensgroepen de woontevredenheid geregeld alleen maar heeft doen dalen. Bovendien kwam het vaak voor dat er geen progressie werd geboekt op het gebied van veiligheid, de reputatie van de wijk en de sociale cohesie. Dat de woontevredenheid niet steeg, schrijven Wittebrood en Van Dijk (2007) toe aan een te lage instroom van nieuwe bewoners met een hogere sociaaleconomische status, waardoor het effect van sociale menging te beperkt bleef en er geen substantiële stijging was te zien in de totale sociaaleconomische status van de wijk.

Al met al blijkt hieruit dat *social mixing* geen onverdeeld succes is geweest. Deze beleidstactiek zorgde er immers voor dat de fysiek-ruimtelijke en economische infrastructuur wel een slag heeft gemaakt in veel wijken, maar de stedelijke sociale infrastructuur daarin is achter gebleven. Dit leidde opnieuw tot onveiligheid, ongezondheid, non-integratie en non-participatie, waardoor men feitelijk terug bij af was (Pinkster, 2008). Het bleek de opmaat voor alternatief beleid, bijvoorbeeld zoals het NPRZ nastreeft met meer aandacht voor de sociale carrière van het individu; de bewoner.

2.3: Interventies

Een nieuwbouwproject zoals het Voornse Hof is een concrete interventie van het NPRZ in de wijk Oud-Charlois, alleen is de vraag hoe de algehele impact ervan is op de leefomgeving.

Om inzicht te krijgen in de algemene, mogelijke invloed worden hieronder enkele onderdelen van de fysieke en de sociale structuur van een wijk aangehaald.

Openbare ruimte

De openbare ruimte in een wijk wordt over het algemeen gekenmerkt door de fysieke en sociale dynamiek, waaruit openbare plekken zijn ontstaan. Gemeenschappelijke ruimten als straten, parken en pleinen kunnen worden gebruikt omwille van de ruimte, bijvoorbeeld als iemand geen tuin of balkon heeft. Daarnaast kunnen ze worden gezien als symbolen van het collectieve welzijn en voor burgers een opstap zijn naar nieuwe ontmoetingen en culturele uitingen (Amin & Roberts, 2008). In een woonomgeving waarderen bewoners een goed ontworpen en beheerde openbare ruimte, waarbij de bewoner even kan ontsnappen aan de sleur van het dagelijkse leven. Mensen zoeken veelal in een openbare ruimte een tijdelijke band met een ander persoon of met de fysieke omgeving. Vanuit die instelling biedt de openbare ruimte mogelijkheden voor sociaal contact en gemeenschap, waarbij men zich opstelt voor de omgeving en de ander (Carr e.a., 1993, p. 344).

Toch kunnen openbare plekken ook onveiligheid in de hand roepen en er voor zorgen dat men de plekken voor sociaal contact liever mijdt. In een stad als Rotterdam bijvoorbeeld zijn dit soort plekken met name ontstaan omdat het de stad aan een historische, degelijke structuur ontbeert. Het schort aan een blokvormig patroon dat kan zorgen voor een meer aangename, behaaglijke sfeer. De *rooilijnen*, ofwel: de denkbeeldige lijnen vanaf de straatwand, zijn soms onvoldoende zichtbaar (Vers Beton, 2014).

Schoon, heel en veilig zijn kernwaarden voor de openbare ruimte in een wijk, terwijl troep en criminaliteit de leefbaarheid juist onder druk zetten (Platform 31, 2018). In een wijk is bij rustige, open plekken veelal minder controle, waardoor er een grotere kans is op criminaliteit en/of misstanden tussen bewoners (Vers Beton, 2014). Een ander voorbeeld van een trekker voor criminele activiteiten zijn de koffiehuisen en belwinkels in wijken. Van buiten valt al op dat je niet naar binnen kunt kijken (Platform 31, 2018).

De manier waarop de openbare ruimte is ingericht, kan veel zeggen over hoe burgers zich er tot aangetrokken voelen en of ze zich er veilig of juist onveilig voelen. Gehl (2006) deed onderzoek naar de manier waarop personen zich tot objecten in de stedelijke openbare ruimte verhouden en door wat hun gevoelens en ideeën hierover worden gedreven.

Daaruit kwam naar voren dat façades (voorgevels van gebouwen) een grote rol spelen bij hoe mensen de openbare ruimte in zijn algemeenheid beoordelen. Met name omdat deze voorgevels op ooghoogte zijn en voorbijgangers hier hun blik op laten vallen en dit vaak grotendeels bepaalt hoe ze de ruimte ervaren. Gehl spreekt over een *ground floor level* van gebouwen en de ontwerpwijze hiervan kan aanzetten tot sociale interactie. In Dublin bijvoorbeeld zijn gebouwen met nissen, waar mensen in gaan zitten en een praatje met elkaar maken (zie figuur 2.1a). Bankjes voor een voorgevel brengen een vergelijkbare dynamiek (zie figuur 2.1b), terwijl open deuren bij een restaurant weer wat anders te weeg kunnen brengen (zie figuur 2.1c) (Gehl, 2006).

Figuur 2.1a, b, c: Sociaal-ruimtelijke dynamiek bij voorgevels in Dublin

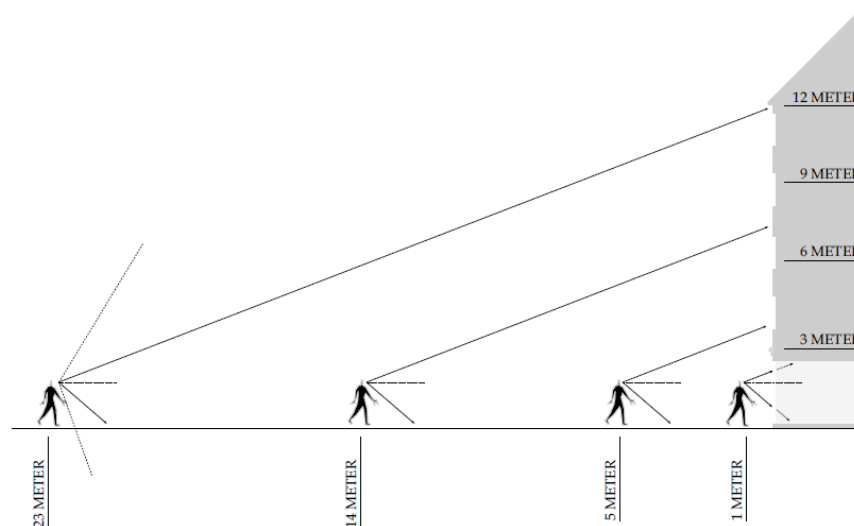

Bron: Gehl, 2006

De wijze waarop gebruikers de openbare ruimte ervaren, hangt simpelweg samen met het beeld dat zij opvangen op hun netvlies. Met andere woorden: de zichtafstand bepaalt wat men waarneemt en daarop is wat men ervaart gebaseerd. Gehl hanteerde hierbij afstandsnormen met een bepaald zichtpectrum bij een bepaalde afstand tot het object (zie figuur 2.2).

Figuur 2.2: Zichtafstanden

Bron: Gehl, 2006

Bovendien zijn er een aantal aspecten die meespelen in de algehele waardering van een bepaalde stedelijke openbare ruimte, of specifiek: de openbare ruimte van een wijk. Smit en Risselada (2010) spreken van visuele gebiedskenmerken, zoals: de architectuur van gebouwen in de openbare ruimte, de stedenbouwkundige structuur en de ligging. Bij de architectuur horen kenmerken als de uitstraling van het gebouw, de detaillering en de materialisatie. Onder de stedenbouwkundige structuur wordt verstaan: de inpassing van grote gebouwen en objecten in de ruimte, de schaal en het karakter en allure ervan. De ligging gaat over aspecten als: de aanwezigheid van water, licht en lucht en de weidsheid van het betreffende gebied.

Volgens Jehee (2011) zijn het in Rotterdam vooral jonge, hoogopgeleide mannen met een baan die een goed ingerichte openbare ruimte belangrijk vinden. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat ze soms verstand hebben van bouwkundige zaken en zich bovendien vrij snel storen aan ongewenst gedrag van anderen in de openbare ruimte. Hierbij valt te denken aan hangjeugd, waar jonge werkende mannen eigenlijk nauwelijks tot nooit confrontaties mee hebben, maar zich wel aan kunnen ergeren. Daarom zien ze graag dat er veel aandacht is voor de openbare ruimte om onwenselijkheden zo veel mogelijk uit te bannen (Jehee, 2011).

Activiteiten die zich in de openbare ruimte afspelen, verhouden zich ook tot de manier waarop deze is vormgegeven. Zo valt er een onderscheid te maken in noodzakelijke (dagelijkse) activiteiten en optionele activiteiten. Bij deze optionele activiteiten kan worden gedacht aan: wenselijke bezigheden, zoals: een drankje drinken op een terras. Hiervoor is een beter vormgegeven openbare ruimte gewenst, omdat ze voortkomen uit een bepaalde 'zin in iets' en die zin kan worden aangewakkerd door de omgeving (Gehl, 2011).

Voorzieningen

De waardering van een nieuwbouwproject hangt naast de woning zelf, alsook de algehele openbare ruimte, steeds vaker af van de voorzieningen. Het voorzieningenniveau is

doorgaans het hoogst in wijken waar de nieuwbouw een vervanging is geweest van bestaande woningen. Dit is niet opvallend, aangezien in de wijk vaak al voorzieningen aanwezig zijn en er door de nieuwbouw hooguit een paar bij komen of worden vervangen door de komst van nieuwe bewoners met mogelijk een afwijkende vraag naar voorzieningen. Bij een inbreiding of uitbreiding is de verandering van de voorzieningen in een wijk logischerwijs veel groter (RIGO Research en Advies, 2014).

Zodra er binnen een wijk door nieuwbouw sprake is van het vertrek van relatief arme huishoudens en daar de komst van middenklasse huishoudens tegenover staat, dan betekent dit dat er meer inkomen is om te besteden. Dat resulteert vervolgens in grotere kwantiteit en een grotere kwaliteit van de voorzieningen (Arthurson, 2002). De nieuwe middengroepen zijn kapitaalkrachtiger en kunnen daardoor een positieve invloed hebben op het voorzieningenaanbod. Ze kunnen de komst van hippe restaurants, koffiebars en grotere winkelketens stimuleren. De verandering in het voorzieningenaanbod wordt doorgaans positief gewaardeerd door oorspronkelijke en nieuwe bewoners (Doff & Van der Sluis, 2007). Hier komt bij dat er door de komst van hogere inkomensgroepen vaak politiek meer mogelijk is. Dat wil zeggen dat zij zich meestal eerder mengen in politiek debat omtrent de verbetering van voorzieningen in de wijk (Bolt & Van Kempen, 2011).

Doucet (2009) toonde aan dat nieuwkomers en oorspronkelijke bewoners vaak gebruik maken van verschillende voorzieningen. Zo kan het voorkomen dat oorspronkelijke bewoners al sinds jaar en dag bepaalde voorzieningen bezoeken en hier geen verandering in aanbrengen en de nieuwkomers nieuwe voorzieningen verkiezen die gerealiseerd zijn gelijktijdig met hun woning. Ook kan het zo zijn dat het gevoel bij de wijk bij de nieuwkomers ontbreekt en zij daardoor liever elders een voorziening bezoeken, bijvoorbeeld in de buurt van hun voormalige woonplaats (omdat ze dat gewend waren). Hieruit blijkt dat nieuwbouw en de daarmee gepaard gaande nieuwe bewoners zeker invloed kunnen hebben op het voorzieningenniveau en het aanbod in de wijk in zijn geheel.

Verschillende leeftijdsklassen hebben eveneens verschillende wensen aan de voorzieningen in de wijk. Zo zijn toegankelijke speelgelegenheden belangrijk voor jonge kinderen en zijn ouderen gebaat bij een veilig pad met bijvoorbeeld rolstoeltaluds. Daarnaast bleek uit onderzoek van Garbarino en Kostelny (1993) dat voorzieningen in de wijk een positieve en negatieve uitwerking kunnen hebben op het ouderschap. Wanneer ouders hun kinderen onbezorgd kunnen laten buitenspelen en er toegang is tot buurthuizen en gebruiksvriendelijke openbaarvervoersdiensten, dan heeft dit een positief effect op de opvoeding. Dat werkt helaas ook andersom; dus wanneer ouders wonen in een risicovolle wijk met weinig toegang tot deze voorzieningen, dan is de kans op een slechte opvoeding groter. Het is een gegeven dat in acht dient te worden genomen, wanneer gekeken wordt naar de functionaliteit van voorzieningen van een nieuwbouwproject en de directe omgeving daarvan.

Wat betreft de invloed van een nieuwbouwproject op de kwaliteit van de scholen (onderwijsvoorzieningen) in de wijk, leert een oude bron van Douglas (1964) dat de prestaties en de instelling van kinderen op school in essentie begint met het comfort dat zij thuis hebben. Dat houdt simpelweg in dat kinderen die in de gemakken van een modern huis zijn voorzien en thuis afdoende leefruimte hebben, het doorgaans beter doen op school dan kinderen die dichter op elkaar leven met hun ouders en/of broertjes/zusjes.

Daarnaast ligt er een belangrijke rol voor de ouders van de kinderen uit het nieuwbouwproject. Zij kunnen de schoolcultuur immers van een nieuw *schwung* voorzien en ondersteunen de *schoolgeest* wanneer ze hun kinderen ophalen op school, betrokken zijn in het bestuur en schoolsuccessen mee vieren (Peterson, 2002).

Qua huishoudensachtergrond blijkt overigens dat kinderen die uit een hoog sociaal milieu afkomstig zijn, en dus bijvoorbeeld wonen in een nieuwbouwproject, doorgaans een hoger aspiratieniveau hebben dan kinderen waarvan de ouders tot de lage inkomensgroepen behoren. Dit komt omdat kinderen van ouders met een hoog inkomen en opleidingsniveau van thuis uit meekrijgen dat het belangrijk is om te studeren en later carrière te maken. Desalniettemin, worden kinderen van lage inkomensgroepen weldegelijk geregeld door hun ouders gemotiveerd om te bereiken wat hen niet lukte. Idealiter nemen kinderen van ouders met een hoog inkomen de kinderen van ouders met een laag inkomen mee in hun ambities (Ledoux, 1996).

Het belang van schooluren met het oog op de toekomstperspectief van kinderen in de wijk komt terug in het Children's Zone beleid van het NPRZ. Onder deze zone valt de wijk Oud-Charlois, wat inhoudt dat er op scholen in deze wijk extra lesuren worden ingeruimd. Scholieren van groep 7 en 8 gaan in plaats van 26 uur namelijk 36 uur naar school. De extra uren zijn er met name op gericht om de schoolprestaties te verbeteren en leerlingen kennis te laten maken met vakmanschap waar de arbeidsmarkt om vraagt en waarin veel banenkansen liggen (Platform 31, 2014).

Al met al wordt er de laatste jaren in zijn algemeenheid actief geïnvesteerd in de innovatie en ontwikkeling van voorzieningen in wijken, omdat het belang ervan tegenwoordig als veel groter wordt gezien. Een voorziening is niet meer louter een plek waar bewoners een bezoek aan brengen voor het verkrijgen van goederen en/of diensten. Dat heeft er toe geleid dat lokale overheden enorm hun best doen om middels innovatie de kwaliteit van de voorzieningen in de wijk op peil te houden (Hartley, 2005).

Zodra de innovatie echter met name voor een verbreding van het voorzieningenaanbod zorgt in plaats van een verbetering, dan kan worden gesteld dat het beleid is mislukt. In dit geval is de kwaliteit van de voorzieningen *over de hele linie* door beleidsinsgrepen niet vooruit gegaan. Maar in plaats daarvan zijn er nieuwe voorzieningen bijgekomen die doorgaans aansluiten op de behoeften van de nieuwe bewoners, waardoor een scheiding in het voorzieningengebruik tussen oude en nieuwe bewoners zichtbaar blijft (Hartley, 2005).

Sociale structuur

Na de fysieke structuur van een wijk, en de invloed die aanpassingen hierop kunnen hebben, te hebben behandeld, is het relevant om ook de sociale context en structuur van een wijk te belichten. Aan de sociale structuur van een wijk liggen verscheidene sociale processen ten grondslag. Deze kunnen enerzijds spontaan ontstaan door het gedrag van bewoners, maar worden anderzijds ook vaak door de overheid of de gemeente gestuurd.

Sociale stijgers zijn bewoners van een wijk die een opwaartse sociale mobiliteit kennen en op een zeker moment van meer sociaaleconomische bronnen gebruik kunnen gaan maken dan voorheen (Coleman, 2000). Wittebrood en Permentier (2011) koppelen sociale stijging aan een substantiële inkomstenverandering als de gestandaardiseerde huishoudmaandinkomsten van het ene op het andere jaar minimaal vijf procentiën zijn gestegen. In feite is er niet één definitie voor sociale stijging, maar komen ze wel allemaal neer op: het verkrijgen van (meer) perspectief op vooruitgang in het leven. Dat kan zijn door een betere baan, überhaupt een baan, een goed opleidingsniveau; met andere woorden: door positieve vooruitzichten in de samenleving. Doordat mensen sociaaleconomisch stijgen, hebben ze vaak ook meer te kiezen op de woningmarkt.

Sociale stijging is verwant aan *human capital*, waaronder het totaalpakket van sociaaleconomische bronnen (denk aan: familiebanden, verenigingen en scholing) waar een persoon uit kan putten, wordt verstaan. *Social capital* is een onderdeel hiervan en verwijst naar de connecties tussen personen in sociale netwerken (Putnam, 2000). Op wijkniveau

spreekt men hierbij van de banden die een bewoner heeft met zijn of haar buren. Bijvoorbeeld door middel van een gezamenlijk groepslidmaatschap of een vereniging wanneer een bewoner veel vrienden heeft die in dezelfde wijk wonen. Daarnaast kan het *social capital* van een persoon op wijkniveau hoog zijn wanneer hij of zij veel vrienden in dezelfde wijk heeft wonen (Cramm e.a., 2012).

Yang, Yang, Shih en Kawashi (2002) kaderden *social capital* binnen een wijk in met behulp van een item-analyse en maakten het op die manier meetbaar. Er werden stellingen aan de respondenten voorgelegd die vanuit het perspectief van het individu waren, maar ook gericht op de omgang met buren. Bij het individuele perspectief werd onderscheid gemaakt in structurele en cognitieve karakteristieken. Hierbij verwees het structurele met name naar de deelname aan groepsprojecten binnen de wijk, waar het cognitieve inging op onderwerpen als: vertrouwen, sociale harmonie, gevoel van *erbij horen* en gevoel van angst. De resultaten toonden het belang aan van *social capital* binnen de wijk aan, aangezien de uitgekomen waardes hoog waren, wat inhoudt dat bewoners veel waarde hechten aan banden met buren.

Van sociale stijgers wordt verondersteld dat ze bijdragen aan het proces van *social bonding*. Dit sociale proces wordt uitgelegd als het ondersteunen en/of verbeteren van de al bestaande sociale netwerken in een wijk door middel van *horizontale banden*; banden met bewoners met gelijksoortige kenmerken; ook wel gelijkgestemden genoemd (Donkers e.a., 2014; Veldboer, e.a., 2008). Bolt en Ter Maat (2005) kwamen na onderzoek tot de conclusie dat het vooral vrouwen, gezinnen met kinderen en alleenstaanden zijn die relatief veel participeren in een wijk en zich daardoor gemeenschappelijk verbonden voelen met medebuurtbewoners.

Social bonding staat in contrast met *social bridging*, waaronder het idee wordt verstaan dat bewoners van een wijk zich sociaaleconomisch kunnen optrekken aan bewoners die zich in een hogere sociale klasse bevinden; ofwel: het slaan van bruggen met andere sociale netwerken (Donkers e.a., 2014; Veldboer e.a., 2008).

Bridging is verwant aan *linking capital*; waarbij bruggen worden geslagen met invloedrijke, formele organisaties, zoals de gemeente. Het onderhouden van deze banden heeft vaak als doel om meer medezeggenschap te creëren in de wijk. Voordat deze contacten worden aangeboord, wordt afgewogen hoeveel invloed er al is en of het wenselijk is om meer invloed te hebben. Het concept gaat in tegenstelling tot *bonding over verticale banden*, meestal tussen lage inkomensgroepen die behoefte hebben aan inspraak om hun belangen te behartigen, en personen in een hoge(re) hiërarchische positie met bestuurlijke invloed (Middleton e.a., 2005).

Voor wat betreft het uitbreiden van een sociaal netwerk van een persoon zijn de zogenaamde *weak ties* het meest cruciaal. Dit zijn de oppervlakkige contacten tussen mensen, met name op het gebied van werk. Deze *weak ties* zorgen er voor dat mensen een breder netwerk creëren buiten hun naaste kring, vaak vrienden familie en kennissen, die worden gezien als de *strong ties*. Joseph, Chaskin en Webber (2007) stellen dat het concept *bonding* gerelateerd is aan contacten met vrienden en familie die er voor kunnen zorgen dat iemand op het zelfde sociaaleconomische niveau blijft en niet wegzakt, bijvoorbeeld dat hij of zij (weer) kan rondkomen. *Bridging* staat voor de oppervlakkige contacten die kunnen zorgen voor sociaaleconomische vooruitgang, waar mensen met lage inkomens uiteraard vaak op hopen en daardoor proberen in contact te komen met hoge(re) inkomensgroepen.

Toch veronderstellen Woolcock en Narayan (2000) dat *bonding* vaak een betere uitwerking heeft op het wijkniveau dan *bridging* en dat komt volgens hen omdat de wijk en de buurt voor minder welvarende bewoners vaker dient als een arena (lees: ontmoetingsplek) om zich te binden met gelijkgestemden. Zij zien het daarentegen niet als een platform om hun sociaal kapitaal uit te breiden en een brug te slaan naar andere sociale netwerken.

Bovendien hebben hogere inkomensgroepen vaak wel de intentie om met lage inkomensgroepen in contact te komen en daarmee het proces van *bridging* in gang te zetten, maar werkt dit in de praktijk vaak niet. Er lijkt vaak sprake van zogenaamde *social tectonics*; het fenomeen dat verschillende bevolkingsgroepen vlak naast elkaar wonen/leven, maar elkaar niet raken. Sommige architectuur, zoals wooncomplexen en binnentuinen, dragen hier soms onbedoeld aan bij. De sociale samenhang in zo'n woonblok is immers vaak erg sterk, waardoor de banden met de bewoners aan de overkant van het blok geregeld zwakker zijn (Butler & Robson, 2001).

Als gesproken wordt over de sociale structuur, kan ook worden gekeken naar de sociale controle in een wijk. Sociale controle staat voor het toezicht houden op en (waar mogelijk) ingrijpen in het handelen van anderen in de openbare ruimte. Het gaat hierbij voornamelijk om informeel toezicht, waarbij gedacht kan worden aan het ingrijpen van passanten bij een toevallige constatering van criminaliteit of het letten op elkaars woning bij afwezigheid (Blokland, 2009).

Daarnaast gaat sociale controle gepaard met vertrouwen. Je moet een medebewoner bijvoorbeeld echt goed kennen wil je aan hem of haar je kinderen toevertrouwen, in de zin van: 'houd jij even een oogje in het zeil?' (Slater, 2011). Uit onderzoek van Leidelmeijer (2012) blijkt dat oude(re) bewoners in een wijk doorgaans een moeilijk te veranderen sociale structuur hebben. Dat wil zeggen dat ze meestal waarde hechten aan een goede onderlinge sociale controle en huiverig kunnen zijn voor 'het nieuwe', bijvoorbeeld een nieuwbouwproject in een wijk. Voor hen gaat dan ook vaak op: 'onbekend maakt onbemind'.

Imago & identiteit

Het imago van een plaats speelt mee in de wijze waarop mensen deze ervaren en/of beoordelen. Het begrip imago kan worden gedefinieerd als een totaalpakket van gevoelens en impressies van een individu (Spencer & Dixon, 1983). Deze gevoelens en impressies worden gefilterd uit verschillende bronnen, waar een individu haar informatie over een bepaalde plek vandaan haalt. Er kan een onderscheid worden gemaakt in perceptie en cognitie van informatie. Perceptie betreft de zintuigelijke waarnemingen van een plaats, terwijl cognitie staat voor de manier waarop deze informatie, eenmaal ontvangen, wordt opgeslagen en wordt georganiseerd in de hersenen (Stern & Krakover, 1993).

Persoonlijke eigenschappen en sociaal-culturele karakteristieken van een persoon, denk aan: leeftijd, sociale status, fase in levenscyclus en lifestyle, beïnvloeden en vormen de perceptie van de omgeving. Zodoende hebben mensen met een hoge opleiding bijvoorbeeld een andere perceptie van de omgeving dan mensen met een lage opleiding, simpelweg omdat zij hun imago samenstellen uit een ander (vaak breder) pakket van gevoelens en impressies (Stern & Krakover, 1993).

Bovendien zijn ouderen of mensen die al lang op dezelfde plek wonen vaak conservatiever in hun perceptie van een plaats en houden liever vast aan het oude beeld dat er van een bepaalde plaats bestaat. Een voorbeeld hiervan is elders waarneembaar in Rotterdam, in het Laurenskwartier. Hier associëren met name oude(re) bewoners de stad niet zo zeer met *food*, zoals de Markthal doet bevroeden, maar nog steeds met de haven (Van der Land, 2004). Het is dan ook maar de vraag of het idee van Rotterdam als zijnde *food city* met de Markthal als boegbeeld aan gaat slaan. Dat komt met name omdat Rotterdam nu eenmaal wordt gekoppeld aan industrie, de *blue-collar* samenleving (arbeidersklasse) en de modernistische, naoorlogse wederopbouw (te denken valt aan moderne architectuur van Rem Koolhaas) (Boisen e.a., 2011). Daarnaast kennen oudere Rotterdammers de stad van oudsher als werkstad waar 'de overhemden met opgestroopte mouwen werden verkocht' en kunnen dat beeld niet zomaar loslaten (Fortuin & Van der Graaf, 2006).

De componenten van activiteiten die in het stedelijke landschap plaatsvinden en bijdragen aan de betekenis van een plaats, behoren tot de stedelijke perceptie. De stedelijke esthetiek speelt daarbij ook een rol en bepaalt voor een groot deel de mate van activiteit. Zo bieden grote steden doorgaans meer kansen en mogelijkheden voor mensen, wat een positief effect kan hebben op de perceptie van een dusdanige plek. Anderzijds kan dit ook de andere kant op werken, aangezien sommige mensen juist niet gesteld zijn op de hectiek en het hoge levenstempo van een grote stad en er daardoor negatievere perceptie van hebben (Stern & Krakover, 1993).

Het imago van een plaats wordt gevormd door *outsiders*, terwijl het gevoel van trots en identiteitsvorming wordt gevormd door bewoners van een wijk. Dit bepaalt voor een groot deel of bewoners de woonomgeving waarderen en dus of zij zich willen mengen in debat omtrent de wijk waarin ze wonen. Bij de identiteit van de wijk stelt de bewoners zichzelf de vraag: 'past het bij me?' Inherent hieraan is dat bewoners van zichzelf vinden dat ze aan familie en kennissen moeten kunnen uitleggen waarom ze er wonen. Zodra er een match is tussen de manier waarop een bewoner in het leven staat en de identiteit van de wijk, kan er een gevoel van trots worden opgewerkt. Dit gevoel ontstaat als men het idee heeft er blijvend goed te zitten en de investering in een woning rendeert. Zodra dit het geval is, zal de bewoner zich thuis voelen in de wijk en automatisch bereid zijn zich er ook meer voor in te zetten (Ouwehand, 2006; VROM-Raad, 2006).

In feite zijn imago en identiteit samen te pakken in de term; reputatie. Reputatie is immers een totaalpakket van overtuigingen en meningen, van zowel ingewijden (identiteit) als buitenstaanders (imago), die over het algemeen worden gegeven over iets (in dit geval een plaats) of iemand. Het is in wezen een wijdverbreide overtuiging dat iemand of iets een bepaalde eigenschap heeft. Bovendien wordt het gezien als een neutralere term dan stigma of imago, omdat hier een negatieve bijklank aan kan zitten (Permentier e.a., 2007).

Een begrip dat verwant is aan reputatie is: status. Marshall (1998) definieert dit als: 'subjectieve evaluaties van posities in een sociaal systeem'. De status van een persoon kan worden afgeleid aan de reputatie van de wijk waar hij of zij in woont. De wijk waarin men woonachtig is, kan dus gelden als indicator voor iemands individuele status (Permentier e.a., 2007).

Bewoners van een wijk zijn niet altijd tevreden met de reputatie van hun wijk en kunnen hun stem hierover laten horen. Gebaseerd op het *framework* van Hirschman (1970) kunnen een horizontale en verticale stem worden onderscheiden; de horizontale stem wanneer een bewoner zijn kritiek over iets laat horen bij medebewoners, bijvoorbeeld in wijkgroepen. En de verticale vorm verwijst naar de uitdrukking van ontevredenheid naar personen die aangesloten zijn bij een bestuurlijke organisatie en/of een leidinggevende functie bekleden.

Wanneer de mate van ontevredenheid dusdanig groot is dat er aan de stem van de bewoner geen gehoor meer kan worden gegeven, dan zal hij of zij de wijk verlaten. Het moment waarop dit punt wordt bereikt, hangt af van de loyaliteit van de bewoner aan de wijk. Loyaliteit wordt uitgelegd als de mate van gehechtheid aan een object of organisatie, dus in dit geval een wijk. In de regel zijn bewoners die loyaal zijn aan de wijk ook degenen die hun stem erover laten horen, terwijl bewoners die weinig loyaliteit kennen eerder voor een vertrek uit de wijk zullen kiezen. Uiteraard spelen los hiervan ook de financiële mogelijkheden een rol om te kunnen verhuizen (Permentier e.a., 2007) (zie figuur 2.3).

Figuur 2.3: Antwoorden op de ontevredenheid op de reputatie van de wijk

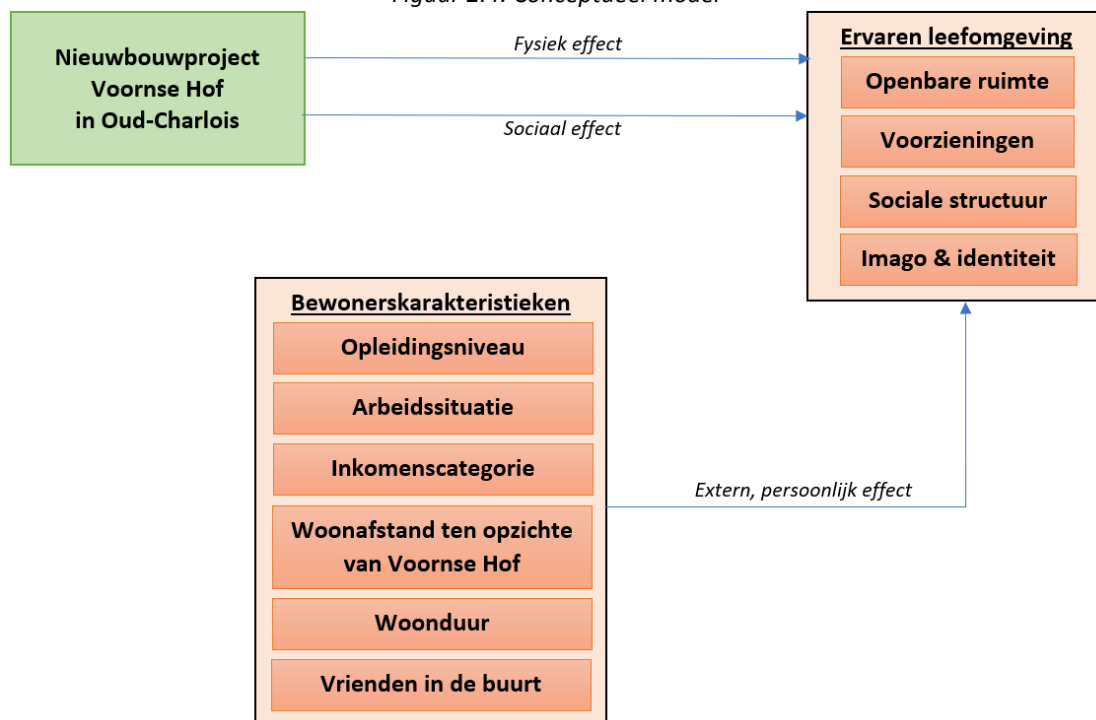

Bron: Permentier e.a., 2007 (bewerkt door auteur)

2.4: Conceptueel model

Het conceptuele model (zie figuur 2.4) is gebaseerd op de gevonden theorie en de relaties die in het model te ontdekken zijn, zijn opgemaakt uit de literatuur en met elkaar in verband gebracht. Het model begint bij de invloed die het Voornse Hof heeft op hoe de leefomgeving wordt ervaren. Hierbij zijn fysieke en sociale effecten te onderscheiden en bovendien zijn de bewonerskarakteristieken als extern effect opgenomen.

Figuur 2.4: Conceptueel model

Bron: Auteur, 2018

Er is gekozen voor deze bewonerskarakteristieken, omdat die als meest relevant uit de literatuur naar voren komen en de basis (kunnen) vormen voor een verband. Wat betreft opleidingsniveau blijkt dat er een verschil is tussen hoger en lager opgeleiden in het ervaren van de leefomgeving. Zo hechten hoger opgeleiden logischerwijs meer waarde aan een voorziening als een school en dat geven zij ook mee aan hun kinderen (Ledoux, 1996).

Dat geldt ook voor werkenden en niet-werkenden, en dus heeft de arbeidssituatie van een persoon invloed op hoe hij of zij de leefomgeving ervaart. Werkenden hebben immers een ander levensritme en stellen daardoor andere voorwaarden aan hun leefomgeving (Jehee, 2011).

Het inkomen van iemand maakt ook uit voor de bevindingen van de leefomgeving. Zo komt uit literatuur van Botman en Van Kempen (2011) naar voren dat lagere inkomensgroepen doorgaans meer gebonden zijn aan hun directe leefomgeving dan hogere inkomensgroepen, omwille het feit dat zij meestal minder (financiële) mogelijkheden om (ver) te reizen.

De woonafstand ten opzichte van een nieuwbouwproject, in dit geval het Voornse Hof, maakt ook uit voor hoe men deze waardeert. Zo hebben bewoners die in dezelfde straat wonen logischerwijs meer met het nieuwbouwblok vandoen dan bewoners die een paar blokken verder wonen. Dit is gerelateerd aan het zichtafstand concept van Gehl (2011), waarbij de afstand waar vanuit iemand een object observeert, bepaalt hoe een bepaald persoon dit object ervaart. Met andere woorden: als iemand direct naast een nieuwbouwproject woont, zal hij of zij daar een andere mening over hebben dan iemand voor wie het vaak een vergezicht is.

Een vijfde bewonerskarakteristiek die terugkomt, is de woonduur. Van der Land (2004) stelt namelijk dat mensen die langer op een zelfde plek wonen vaak conservatiever zijn in hun perceptie van een plaats en daardoor minder gemakkelijk open staan voor veranderingen, zoals een nieuwbouwproject.

Tot slot, wat betreft de sociale component van bewonerseigenschappen, de indicator *vrienden in de buurt*. Zodra een bewoner namelijk veel vrienden in de directe leefomgeving heeft wonen, zal hij of zij zich meer met de wijk verbonden voelen dan iemand die dit niet heeft en dus ook anders aankijken tegen veranderingen (zoals de komst van een nieuwbouwproject) in een wijk (Cramm e.a., 2012).

3. Methodologie

In dit methodehoofdstuk wordt eerst de beleidsachtergrond van het NPRZ gegeven. Vervolgens is aandacht voor de afbakening en toelichting van het onderzoeksgebied in de gebiedsbeschrijving. Tenslotte wordt ingegaan op de methode voor gegevensverzameling.

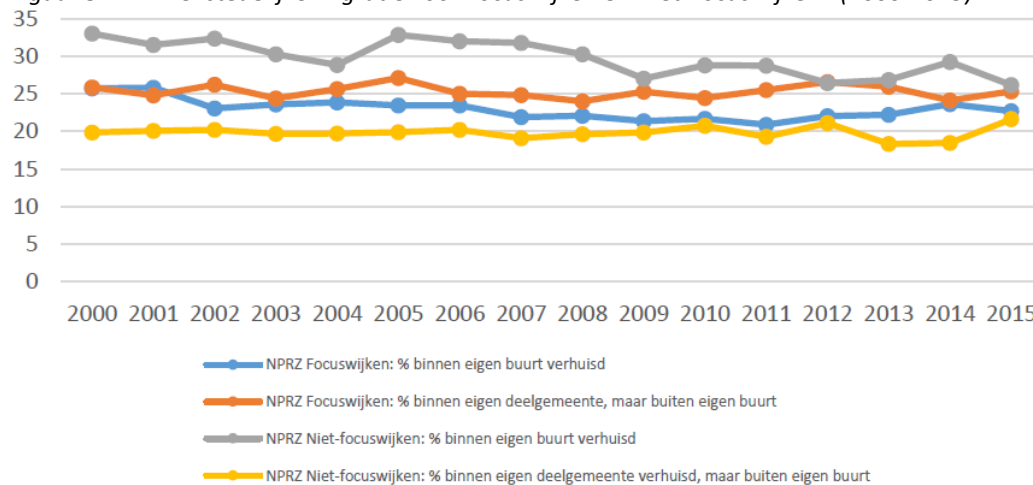
3.1: Beleid: Nationaal Programma Rotterdam Zuid

Voor de aanleiding van de opstelling van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid moeten we terug naar het jaar 2009, toen bleek uit een werkbezoek aan Rotterdam-Zuid van de toenmalige minister Van der Laan dat het gebied te kampen heeft met een diversiteit aan vraagstukken en problemen, welke vergelijkbaar zijn met krimpregio's. Er werd besloten om enkele aangrijpingspunten voor beleidsstrategieën voor Zuid op te stellen. Zodoende ontstond er een aanpak met aandacht voor het woningaanbod, de sociaaleconomische situatie en de verbinding tussen andere wijken (Eindadvies Rotterdam-Zuid, 2011).

De vraagstukken en problemen, zoals die in 2009 zijn geconstateerd, hebben uiteraard een lange(re) geschiedenis. Rotterdam-Zuid gold namelijk ooit als uitbreidingsgebied van de haven, waarna veel arbeidskrachten zich er vestigden. In de jaren '60 en '70 hoorden daar ook veel gastarbeiders bij en vanuit deze ontwikkelingen is de basis gelegd voor de huidige bewonerssamenstelling in Zuid. Toen de werkgelegenheid van de haven afnam en er groeikernen buiten de stad ontstonden, kreeg Zuid te maken met selectieve migratie (Eindadvies Rotterdam-Zuid, 2011). Deze vorm van migratie houdt in dat binnen gemeenschappen de meer welgestelde leden, als zij daar sociaaleconomisch capabel voor zijn, de eersten zijn om te vertrekken. Zij proberen in dit geval hun sociaaleconomische status te verbeteren, alsmede hun woonsituatie (Denton & Massey, 1991).

Het NPRZ heeft als doel om deze vorm van migratie tegen te gaan en mikt op het behoud van sociale stijgers voor de wijk door het woningaanbod te differentiëren (Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2013). Dat blijkt nodig want er is een stijgende lijn waarneembaar van het aantal verhuizingen naar buiten de eigen deelgemeente. Het aandeel verhuizingen binnen de eigen buurt is hoger in de *Niet-Focuswijken* dan in de *Focuswijken* (onderdeel van het NPRZ). Terwijl dit andersom is voor verhuizingen binnen de eigen deelgemeente (maar buiten de eigen buurt); deze is hoger voor de *Focuswijken* dan de *Niet-Focuswijken* (zie figuur 3.1). Voor de *Focuswijken* is het zaak om deze trend te laten afnemen, om zo het vertrek van sociale stijgers te voorkomen (Gemeente Rotterdam, 2016).

Figuur 3.1: Binnenstedelijke migratie voor Focuswijken en Niet-Focuswijken* (2000-2015)

Bron: BRP (bewerkt door OBI), 2017

* Een Focuswijk wordt ook wel een 'aandachtswijk' genoemd. Er is aandacht voor het verbeteren van de leefbaarheid door het terugdringen van de werkloosheid en de criminaliteit. Bij een Niet-Focuswijk is die extra aandacht niet (direct) nodig (Derksen, 2013).

3.2: Gebiedsbeschrijving

Oud-Charlois

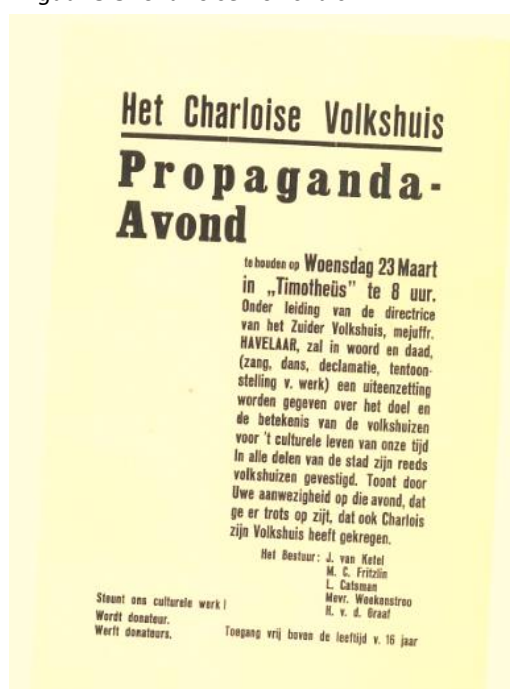
Het onderzoeksgebied Oud-Charlois is een wijk die onderdeel is van de Rotterdamse deelgemeente Charlois. De wijk beslaat een oppervlakte van ongeveer honderd hectares, zo'n 13.000 mensen zijn er woonachtig en er staan bijna 6.500 woningen. Zo'n 33 procent van de woningvoorraad is eigendom van corporaties, ongeveer 36 procent behoort tot eigenaar bewoners en het restant is particuliere verhuur.

Vroeger was Charlois (waar Oud-Charlois een deel van is) een zelfstandig dorp, wat blijkt uit een eigen wapen (zie figuur 3.2) en een raambiljet uit 1938 die een propaganda avond aanprijst in het Charloise Volkshuis (zie figuur 3.3), Charlois had dus een eigen volk. Fysiek-ruimtelijk is het terug te zien aan de historische kern, met de Oude Kerk en de karakteristieke woningen in deze directe omgeving (zie figuur 3.8a, b en c). De wijk wordt omsloten door in het noordwesten de haven, in het zuiden het Zuiderpark en in het oosten het Zuidplein. Op dit plein zijn veel openbaarvervoersverbindingen die de wijk goed bereikbaar maken (Galhofo Beira, 2010).

Figuur 3.2: Wapen van Charlois

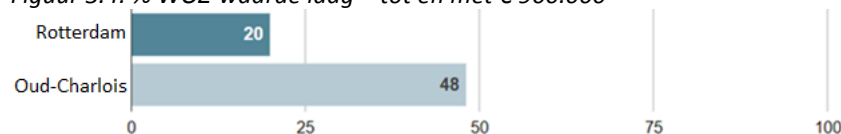
Figuur 3.3: Charloise Volkshuis

Bron figuur 3.2 & 3.3: Archief Jan van Teeffelen, 2018

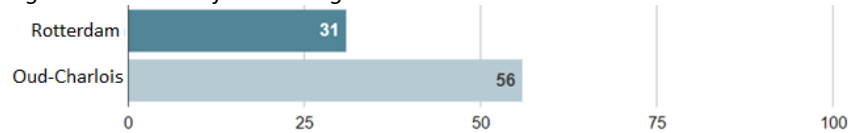
Eén van de kenmerkende karakteristieken van de wijk is dat er relatief veel woningen staan met een lage WOZ-waarde in vergelijking met de gemiddelde WOZ-waarde van Rotterdam (zie figuur 3.4). Daarnaast zijn veel van de woningen afkomstig van voor 1945, meer dan in Rotterdam in het algemeen en het zijn veel gestapelde woningen zonder lift (zie figuur 3.5 en 3.6). Het percentage bewoners met een laag inkomen is eveneens hoger dan het gemiddelde van Rotterdam (zie figuur 3.7) (Wijkprofiel Rotterdam, 2018).

Figuur 3.4: % WOZ-waarde laag – tot en met € 900.000

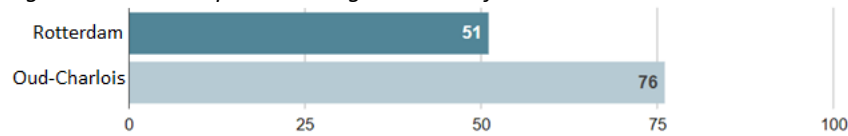

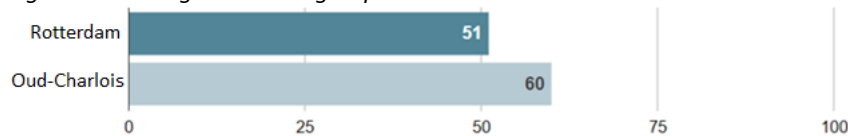
Figuur 3.5: % Bouwjaar woningen tot en met 1945

Figuur 3.6: % Gestapelde woningen zonder lift

Figuur 3.7: % Lage inkomensgroepen

Bron figuur 3.4 tot en met 3.7: Wijkprofiel Rotterdam, 2018

De oude dorpskern van Oud-Charlois vormt het hart van de wijk en op deze plek vinden de meeste activiteiten en evenementen plaats. Het is daarmee het meest bruisende deel en heeft een duidelijke identiteit. Hier wonen vooral stedelijk georiënteerde groepen; veelal kleinere huishoudens die een mix aan voorzieningen en de levendigheid weten te waarderen. Bovendien is in dit deel een verscheidenheid aan voorzieningen met werkruimtes, galleries, horeca en winkels (Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2013) (zie figuur 3.8a, b, c).

Figuur 3.8a, b, c: De historische kern van Oud-Charlois, met de Oude Kerk, caf tjes en statige, authentieke huizen

Bron: Auteur, 2018

In de rest van de wijk vindt minder doorstroming van bezoekers plaats. Dat kan resulteren in ongebruikte ruimtes of juist ruimtes die op een verkeerde manier worden gebruikt. Dit kunnen bijvoorbeeld hangplekken zijn die op een gegeven moment worden vermeden door andere gebruikers omdat ze worden gezien als sociaal onveilig (De Vries, 2009).

Voornse Hof

Eén van de meest concrete interventies van het NPRZ in Oud-Charlois is de realisatie van het nieuwbouwproject Voornse Hof. Hiervoor zijn 104 verouderde sociale huurwoningen van de woningcorporatie Vestia gesloopt, waarbij het ging om gestapelde woningen van drie lagen (zie figuur 3.13). Het woonpand bestond uit 14 benedenwoningen, 68 gesloten portiekwoningen en 22 galerijwoningen (Woningbevolking Onderzoeksbestand, 2018).

In 2009 wilde men hier een woon-zorgcomplex voor in de plaats laten komen met zorgvoorzieningen en levensloopbestendige appartementen voor senioren van 55 jaar en ouder. Die plannen zijn echter bijgesteld en de voorkeur is gegeven aan de realisatie van 54

eengezinswoningen, met als voornaamste reden dat dit in een grotere mate bijdraagt aan de waardecreatie in de wijk, zoals eerder bleek uit de inleiding (Veldacademie, 2009).

Uit gegevens van OBI Data (2010) (zie figuur 3.9) blijkt dat vanaf 2008 de leegstand in de woningen van Stichting Vestia Groep die op de plek stonden van het Voornse Hof aanzienlijk toenam. Vermoedelijk omdat er toen al plannen waren om deze woningcorporatiepanden te slopen en dus was de leegstand geen toevallige bijkomstigheid, maar deze was hoogstwaarschijnlijk beleid gestuurd. De toename in de leegstand is het grootst tussen 2009 en 2010, toen de plannen voor een seniorencomplex voor het eerst concreet werden. Bovendien nam het aantal nieuwe bewoners, of in ieder geval bewoners die er korter dan een jaar wonen, ten opzichte van het jaar daarvoor aanzienlijk af (25 tegenover 4).

Figuur 3.9: Bewoningssituatie woningen Stichting Vestia Groep (2006-2010)

Som van aantal		Jaar				
Corporaties	Verblijfsduur op adres	2006	2007	2008	2009	2010
Stichting Vestia Groep	01. Woonduur < 1 jr.	14	38	15	25	4
	02. Woonduur 1 < 3 jr.	16	16	32	3	7
	03. Woonduur 3 < 5 jr.	11	5	7	2	
	04. Woonduur 5 < 7 jr.	14	9	3	3	1
	05. Woonduur 7 < 8 jr.	4	5	3	1	
	06. Woonduur 8 < 10 jr.	7	9	7	2	
	07. Woonduur 10 < 16 jr.	5	5	10	6	5
	08. Woonduur 16 jaar +.	10	9	9	4	1
	99. Leegstand	23	8	18	58	86
Totaal Stichting Vestia Groep		104	104	104	104	104

Bron: OBI Data, 2010

Het nieuwbouwproject heeft gestalte gekregen tussen de Quackstraat en de Verboomstraat en de Oudenhoornstraat en de Barendregtstraat, ten oosten van de Zuidhoek, in het hart van de wijk Oud-Charlois (zie figuur 3.10 voor de ligging).

Figuur 3.10: De ligging van het Voornse Hof in de wijk Oud-Charlois

Bron: Auteur (met gebruik van Google Maps)

De aangrenzende straten van het Voornse Hof hebben evenals de gehele wijk een verre geschiedenis. Zo zijn er zwart-wit foto's van naar schatting 1925 waarop de beneden-boven woningen te zien zijn op de Nieuwenhoornstraat, vermoedelijk net nadat ze opgeleverd zijn (zie figuur 3.11). Figuur 3.12 toont een melkman op eveneens de Nieuwenhoornstraat, met vermoedelijk op de achtergrond de portiekwoningen die voorheen stonden op het stuk waar nu het Voornse Hof is gerealiseerd.

Figuur 3.11: Boven-beneden woningen

Figuur 3.12: Portiekwoningen

Bron figuur 3.11 & 3.12: Archief Jan van Teeffelen, 2018

De rij- en hoekwoningen typeren zich door hun ruime opzet, zonnige achtertuin met berging en enkelen hebben een zijraam of erker (zie figuur 3.14) (Top 010, 2014). Er kunnen twee typen woningen worden onderscheiden. Type A betreft een tussenwoning die bij de realisatie een prijs van tussen de €174.500 en €179.500 had met een kaveloppervlakte van tussen de 115 en 123 m² en een woonoppervlakte van 119 m². Type B is een hoekwoning en die prijs varieerde van €189.500 tot €197.500 bij de oplevering. De woonoppervlakte is groter dan die van de tussenwoning en bedraagt 130 m², de kaveloppervlakte ligt tussen de 148 en 158 m². Alle woningen gingen in februari 2014 (nog niet gerealiseerd, dus vanaf de tekentafel) in de verkoop en eind mei 2015 kregen de eerste bewoners hun sleutels (Gemeente Rotterdam, 2015; Nieuwbouw Kiezen, 2018).

Het gros van de eerste bewoners die in de woningen trokken, waren afkomstig uit Rotterdam-Zuid. Zelfs acht bewoners van de eerste 24 huizen die bewoond werden, kwamen uit Oud-Charlois. Slechts zeven bewoners, nadat na de tweede fase bijna alle 54 huizen waren verkocht, bleken niet afkomstig uit Rotterdam. Respectievelijk één uit Ridderkerk, één uit Hoogvliet, één uit Vlaardingen en vier uit Hendrik-Ido-Ambacht. Daarbij dient te worden opgemerkt dat een aantal huizen nog kort leegstonden en nog niet na de tweede verkoopfase waren verkocht. Uiteindelijk waren alle huizen binnen anderhalve maand verkocht, erg snel dus (Postcodelijst Voornse Hof Fase 1 en 2, 2018).

Figuur 3.13: De verouderde sociale huurwoningen

Bron: Google Maps (bewerkt door auteur), 2008

Figuur 3.14: Het Voornse Hof tegenwoordig

Bron: Auteur, 2018

Bij de realisatie van het Voornse Hof is het doel van waardecreatie nadrukkelijk in acht genomen. Dit komt naar voren uit het rapport van de Veldacademie (2009) waarin in het oorspronkelijke plan van het Voornse Hof (toen nog als seniorencomplex) al werd opgenomen dat de groenkwaliteit verbeterd moest worden. De focus lag daarbij met name op het aanpassen van de toen nog ontoegankelijke randen van het plangebied (zie figuur 3.15).

Het betrof hoge beplanting tezamen met een onoverzichtelijke stoep-fietspadstructuur op het knooppunt van de Quackstraat, de Verboomstraat en de Voornsevliet. Het gaat hier om een locatie met vijf woonstraten, een school en een speeltuin waar veelvuldig gebruik van wordt gemaakt. Als de openbare ruimte dan onoverzichtelijk en ontoegankelijk is ingericht kan de *publieke draaischijf* (lees: knooppuntfunctie van een plek met in- en uitstroom van bezoekers) niet optimaal fungeren. Dit is inmiddels aangepast en verbeterd, alsmede de speeltuin aan de Voornsevliet en de plantsoenen aan de Quackstraat. Deze zijn onderling met elkaar verbonden met een bredere stoep, er is een voetbalveld tussen gekomen en de bosschages zijn uitgedund (zie figuur 3.16) (Veldacademie, 2009).

Figuur 3.15: Oude situatie

Bron: Veldacademie, 2009

Figuur 3.16: Nieuwe situatie

Bron: Auteur, 2018

3.3: Beleidskoppeling met theoretisch kader

De deelonderwerpen zoals die in het theoretisch kader zijn beschreven, komen ook terug in het beleid van het NPRZ omtrent de wijk Oud-Charlois en het nieuwbouwproject Voornse Hof.

Binnen de interventie van de openbare ruimte werd door de komst van het Voornse Hof het uitgangspunt dat de stedenbouwkundige structuur dient te worden verbeterd bij aanpassingen of de plaatsing van nieuwe objecten in de ruimte. Daarnaast moeten initiatieven ter bevordering van de kwaliteit van de openbare ruimte passen binnen de architectonische eenheid en mogen nieuwe ontwikkelingen geen waardevolle zichtlijnen in de omgeving dichtzetten. Het Voornse Hof is volgens deze stedenbouwkundige randvoorwaarden ontwikkeld, maar het is alleen de vraag of ook echt wordt ervaren of dit succesvol is uitgevoerd en of er geen randvoorwaarden in het geding zijn gekomen (Veldacademie, 2009).

Een randvoorwaarde die bijvoorbeeld in acht moet worden genomen is: veiligheid. In Oud-Charlois zijn namelijk een aantal open plekken die weinig sociale controle kennen, waardoor de veiligheid niet altijd gewaarborgd kan worden (zie figuur 3.17). Dit zijn zodoende plekken waar de kans op criminaliteit groot is (Vers Beton, 2014). Deze keerzijde toont des te meer het belang van een goed ontworpen openbare ruimte aan. Zo is een concrete doelstelling om de groenkwaliteit in de wijk verder door te trekken en met name de verbindingen met de omgeving te verbeteren, waardoor er meer doorstroming in de wijk gaat plaatsvinden (Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2013).

Figuur 3.17: Voorbeeld van een open plek in de wijk Oud-Charlois

Bron: Auteur, 2018

Aangezien het met de komst van het Voornse Hof voor bewoners mogelijk is om binnen de wijk Oud-Charlois een stap te zetten in hun wooncarrière, wordt verondersteld dat er in het nieuwbouwproject sociale stijgers zijn gaan wonen.

Onderwijs geldt hierbij als belangrijke basis voor het creëren van meer toekomstperspectief voor bepaalde bewonersgroepen. Helemaal in een wijk als Oud-Charlois, waar veel scholen zijn, waaronder de Wilhelminaschool dichtbij het Voornse Hof (zie figuur 3.18a en b). Daarbij is het belangrijk dat ze begeleid worden richting de arbeidsmarkt met bijpassende, kansrijke sectoren in Rotterdam-Zuid, zoals: de zorg, haven en techniek.

Omdat dit beleidsproces zich ook grotendeels richt op de nieuwe generatie in de wijk, gaat het niet alleen om het behoud van sociale stijgers, maar eveneens om het opleiden van potentiële sociale stijgers. Het uiteindelijke doel is immers om wel sociale doorstroming te creëren, maar geen ruimtelijke; in de zin dat sociale stijgers elders gaan wonen (Programmabureau NPRZ, 2015; Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2013).

Figuur 3.18a en b: De Wilhelminaschool, gelegen nabij het Voornse Hof

Bron: Auteur, 2018

Een nieuwbouwproject als het Voornse Hof kan daarnaast een impuls geven aan het aanzien van de wijk en het imago ten goede komen. Dit kan twee kanten op werken; omwonenden en sleutelfiguren kunnen de impact die het Voornse Hof heeft op de identiteit van de wijk namelijk als prettig ervaren, maar ook als onprettig. Bovendien zullen zij een bepaald beeld (imago) hebben van het Voornse Hof en deze kan eveneens positief of negatief zijn (Programmabureau NPRZ, 2015; Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2013).

Tot slot komt in het beleid van het NPRZ het belang van wijkbetrokkenheid van de bewoner veelvuldig terug. Het beleid zet in op een actieve opstelling van bewoners en vraagt hierbij om bewoners die zich bewust zijn van hun rol voor een beter Zuid, en dus Oud-Charlois. Bij

speeltuinvereniging De Waal bijvoorbeeld, naast het Voornse Hof, wordt met behulp van een bord herinnerd aan goed gedrag en normen en waarden in de speeltuin, maar die gelden feitelijk ook voor de rest van de wijk (zie figuur 3.19).

Feit is dat bewoners, en zeker ook jongeren, zich desondanks zorgen maken over het imago van Zuid, al kunnen stigmatiserende beelden ook als uitdaging worden gezien. De trots die bij veel bewoners van Zuid namelijk wel heerst, zal naar buiten toe moeten worden uitgedragen. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren wanneer bepaalde bewoners (waar voor jongeren met het oog op de toekomst een grote rol is weggelegd) hun verantwoordelijkheid en het goede voorbeeld nemen. Zij kunnen in dat geval gelden als rolmodellen en medebewoners inspireren om hetzelfde te doen (Programmabureau NPRZ, 2015).

Figuur 3.19: Bord met een oproep tot goed gedrag in speeltuin 'De Waal'

Bron: Auteur, 2018

3.4: Gegevensverzameling

Er is bij dit onderzoek gekozen voor zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve onderzoeksmethode. De kwantitatieve methode wordt gebruikt om te peilen hoe de algemene waardering is van het Voornse Hof door omwonenden. Daarnaast wordt de kwalitatieve methode ingezet om de ervaringen van de sleutelfiguren in de wijk Oud-Charlois met de invloed van het Voornse Hof te achterhalen. Voor de kwantitatieve onderzoeksmethode is geen gebruik gemaakt van een steekproef, want de populatie bedroeg 414 huishoudens. Dat is te gering om een steekproef op los te laten.

Enquête

Als kwantitatieve onderzoeksmethode is gebruik gemaakt van een enquête onder de bewoners van de aangrenzende straten van het Voornse Hof (zie bijlage I). De straten van de aangrenzende woonblokken zijn: Barendregtstraat (geen adressen), Boergoensevliet, Van Blommesteynweg, Nieuwenhoornstraat, Natersweg, De Quackstraat, Verboomstraat en Voornsevliet.

In figuur 3.20 is met blauw aangegeven welke straatkanten bij het enquête gebied horen. In het totaal gaat het dus om een operationele populatie van 414 adressen, zo is in kaart gebracht door alle onafhankelijke adressen te noteren bij een oriëntatiebezoek aan de wijk. Voor de variabele *woonafstand ten opzichte van het Voornse Hof*, die naar voren komt uit het conceptueel model, zijn de straten gecodeerd in: *dichtbij* en *niet dichtbij*. De Nieuwenhoornstraat en Verboomstraat vallen onder *dichtbij*, de Natersweg, De Quackstraat Verboomstraat en Nieuwenhoornstraat onder *niet dichtbij*.

De enquête focust zich met name op de waardering van en ervaringen met het nieuwbouwproject Voornse Hof en is grotendeels gebaseerd op twee eerder gebruikte

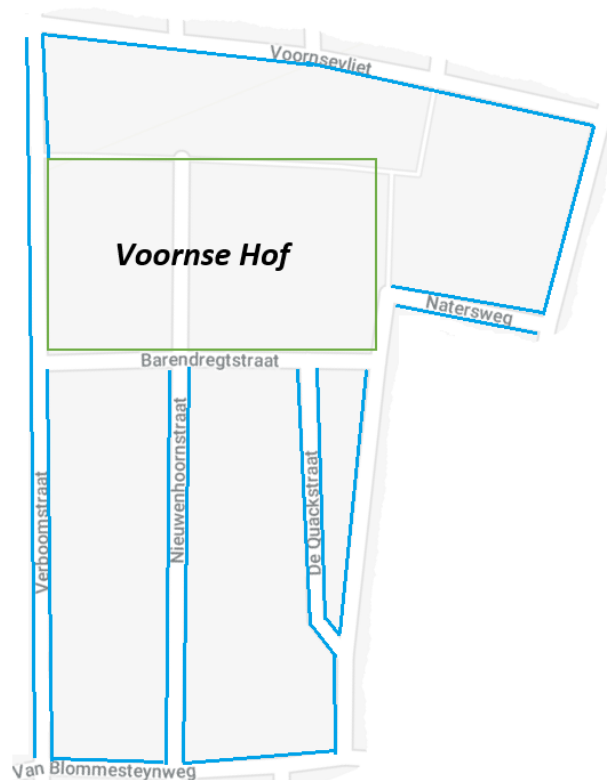
enquêtes over bewonersparticipatie en sociale cohesie in de wijken Hoograven te Utrecht en Liendert te Amersfoort (Bolt, persoonlijke communicatie, 26 april 2018). Voor de enquête is onder meer gebruik gemaakt van stellingen en op die manier is gevraagd naar de mening van de respondent omtrent verschillende aspecten. Het antwoord op een stelling is ingevuld op een *Likertschaal* met vijf punten, namelijk: *helemaal mee oneens*, *mee oneens*, *niet mee oneens/niet mee eens*, *mee eens* en *helemaal mee eens*. Aan deze schaal is een score gehangen van -2 tot en met 2.

De enquêtes zijn tezamen met een inleidende brief geadresseerd in de bus gedaan namens het NPRZ en de Universiteit Utrecht. In de brief stond aangekondigd dat de enquêtes de we(e)k(en) erop zouden worden opgehaald. Wanneer een bewoner bij de eerste ophaalronde niet thuis was, is er daarna nog twee keer langsgegaan. Enkelen gaven aan bij de ophaalronde de enquête nog niet te hebben ingevuld, maar dit wel te willen doen. Met hen werd afgesproken om ze op een later moment op te halen, waarop de bewoner thuis was en de enquête wel had ingevuld.

Uiteindelijk is op een totale respons uitgekomen van 84 enquêtes, wat een responspercentage geeft van 22,3 procent. Vooraf was gehoopt op een *repsnrate* van om en nabij de 30 procent, maar dat is toch wat lager uitgevallen. Voornaamste redenen hiervoor zijn dat in de wijk veel werkenden wonen, een groep die doorgaans moeilijker te bereiken is, aangezien ze veel van huis zijn. Ook beschikt de wijk over een aantal straten met bovenwoningen en een (senioren)appartementen complex op de hoek van de Verboomstraat en de Voornsevlief. In beide gevallen was er veelal via de intercom contact in plaats van *face-to-face*, waarbij het aannemelijk makkelijker is om deelname aan de enquête te weigeren (De Vocht, 2014, p.210; Hinne & Roelofs, 2015, p. 18).

Tot slot is belangrijk om te vermelden dat op de adressen tussen de Verboomstraat 91abc en 139abc veel woningen (tijdelijk) leegstonden in verband met een renovatieslag van woningcorporatie Vestia. Dat gaat om een totaal van 78 adressen, waarvan niet bekend is hoeveel er daarvan (tijdelijk) onbewoond waren.

Figuur 3.20: Enquête gebied

Bron: Auteur (met gebruik van Google Maps)

Interview

Er zijn interviews gebruikt als kwalitatieve onderzoeksmethode onder sleutelfiguren in de wijk Oud-Charlois. Bewust is gekozen om naast een algemene peiling middels de enquête onder de nabij wonende bewoners ook invloedrijke dan wel betrokken personen binnen de wijk te vragen naar hun persoonlijke ervaringen, motivaties, waarderingen en verwachtingen. Zij kunnen immers een relevante mening ventileren over bepaalde aspecten waarop het Voornse Hof invloed heeft. Uiteindelijk zijn er zes interviews met sleutelfiguren afgenomen. Te weten; met Frans Vellema (huidige wijkagent Oud-Charlois), Jan Voogt (voormalige wijkagent Oud-Charlois) en Joeri Stoffels (agent, 112-meldingen). Alsook met André Patijn en Frans Gordijn van de Bewonersorganisatie Oud-Charlois en tevens beiden woonachtig in de wijk. De wijkbeheerder namens Vestia Jan van Teeffelen. John van den Bosch van Zuidstad Makelaars, die nauw betrokken was bij het proces van verkoop van de woningen in het Voornse Hof en bovendien al jarenlang actief is in de wijk. Directrice Sharda Hakkeling die acht jaar werkzaam was op de Wilhelminaschool en zo de wijk van dichtbij meemaakte. En met Nasra Djourai die jarenlang actief was als gebiedsnetwerker voor Charlois en dat sinds kort is in Tarwewijk.

De interviews zijn semigestructureerd, zodat er de mogelijkheid was om door te vragen. Voor de interviews is gebruik gemaakt van een topiclijst (zie bijlage II). De thema's die aan de orde kwamen, zijn onderverdeeld in labels (subthema's waar frases uit de interviews onder zijn geschaard) om een beter overzicht te krijgen van de inhoud en verbanden te leggen. De interviews die zijn afgenomen, zijn opgenomen om ze later te kunnen transcriberen en beter te analyseren (zie bijlage III). In de transcripten zijn passages uit de interviews gemarkeerd met de kleur van het betreffende thema en wordt achteraan verwezen met de codes zoals die in de tabel hieronder leesbaar zijn (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1: Thema's en labels ten behoeve van interviewanalyse

(1) Openbare ruimte	(3) Sociale structuur
(1.1) Algemene indruk/ aantrekkingskracht	(3.1) Algemene indruk
(1.2) Gebruik	(3.2) Sociale netwerken
(1.3) Sociaal contact	(3.3) Familiebanden
(1.4) Veiligheid	(3.4) Verenigingsleven/actief als vrijwilliger
(1.5) In relatie tot het Voornse Hof	(3.5) Burenomgang
	(3.6) Gevoel van thuis
	(3.7) Gehechtheid
	(3.8) Behulpzaamheid
	(3.9) Sociale controle
	(3.10) In relatie tot het Voornse Hof
(2) Voorzieningen	(4) Imago & identiteit
(2.1) Algemene indruk	(4.1) Algemene indruk
(2.2) Gebruik	(4.2) Status & reputatie
(2.3) Scholing	(4.3) Verantwoordelijkheidsgevoel
(2.4) In relatie tot Voornse Hof	(4.4) Voorbeeldfunctie
	(4.5) Inspraak
	(4.6) Trots
	(4.7) In relatie tot Voornse Hof

Bron: Auteur

In hoofdstuk 4 worden verbanden gelegd tussen de thema's en labels, Dat gebeurt op, wat men noemt, een beschrijvende manier door middel van frequentie (tellen) tot een bepaalde hiërarchische structuur te komen. Daarbij geldt dat bepaalde labels belangrijker zijn dan anderen, omdat ze simpelweg vaker voorkomen. Eveneens wordt er middels een

exploratief/verklarende analyse gezocht naar een verklaring waarom iets gebeurt of een bepaald iets wordt gezegd. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door te kijken naar combinaties van labels die door respondenten meermaals worden genoemd. Beide analysewijzen worden gebruikt en aan de hand hiervan worden uitspraken gedaan over de resultaten (Baarda e.a., 2009).

3.5: Kenmerken van de respons

De kenmerken van de respons van de enquête (de kwantitatieve onderzoeksmethode) worden behandeld aan de hand van de ingevulde persoonsgegevens aan het eind van de enquête. Achtereenvolgens komen de volgende variabelen aan bod: geslacht, leeftijdsklasse, huishoudenssamenstelling, opleidingsniveau, arbeidssituatie, bevolkingsgroep en inkomenscategorie, afgezet tegen de gemeentelijke wijkgegevens. Dit om een beeld te krijgen van de mate waarop de responsgroep gelijkenissen toont met de wijkdata van Oud-Charlois (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2: Persoonskenmerken responsgroep ten opzichte van wijkpopulatie

Geslacht in % respons		Geslacht in % wijkpopulatie	
Man	52,4%	Man	51,2%
Vrouw	47,6%	Vrouw	48,8%
Leeftijdsklasse in % respons		Leeftijdsklasse in % wijkpopulatie	
<22 jaar	0%	<22 jaar	2,4%
23-54 jaar	63,1%	23-54 jaar	38,1%
55-64 jaar	16,7%	55-64 jaar	40,5%
65> jaar	20,2%	65> jaar	19%
Huishoudenssamenstelling in % respons		Huishoudenssamenstelling in % wijkpopulatie	
Alleenstaand	34,5%	Alleenstaand	47,6%
S./g.* zonder kinderen	39,3%	S./g. zonder kinderen	18,9%
S./g. met kinderen	16,7%	S./g. met kinderen	17,7%
Eenoudergezin	9,5%	Eenoudergezin	12,3%
		Overig	3,5%
Opleidingsniveau in % respons		Opleidingsniveau in % wijkpopulatie	
Laag	14,3%	Laag	42%
Middelbaar	54,8%	Middelbaar	41%
Hoog	31%	Hoog	17%
Arbeidssituatie in % respons		Arbeidssituatie in % wijkpopulatie	
Beroepsbevolking	66,7%	Beroepsbevolking **	73,7%
Niet-beroepsbevolking	33,3%	Niet-beroepsbevolking	26,3%
Bevolkingsgroep in % respons		Bevolkingsgroep in % wijkpopulatie	
Nederlandse	88,1%	Nederlandse	43,3%
Turkse	1,2%	Turkse	7,2%
Marokkaanse	1,2%	Marokkaanse	5,2%
Antilliaanse	0%	Antilliaanse	5,7%
Surinaamse	4,8%	Surinaamse	10,1%
Kaapverdiaanse	1,2%	Kaapverdiaanse	2,7%
Overig	3,6%	Overig	25,7%
Inkomensgroepen in % respons		Inkomensgroepen in % wijkpopulatie	
Laag 40% groep	22,6%	Laag 40% groep	61%
Midden 40% groep	47,6%	Midden 40% groep	31%
Hoog 20% groep	7,1%	Hoog 20% groep	8%
Niet ingevuld	22,6%		

* S./g. = samenwonend/gehuwd

** = dit betreft de potentiële beroepsbevolking (leeftijdsklasse tussen 15 en 67 jaar)

Bronnen: Auteur, 2018, Buurtmonitor Rotterdam, 1 januari 2018 & Feitenkaart Opleidingsniveau Rotterdam, 2015.

Wat betreft het geslacht is de relatieve verdeling van de responsgroep min of meer gelijk met die van de wijk. Dat wil zeggen: een hele lichte oververtegenwoordiging van mannen.

De variabele leeftijdsklasse is gemaakt op basis van de klassen uit de Buurtmonitor, wat betekent dat de onderste klasse bij de responsgroep niet vertegenwoordigd is, omdat de jongste persoon die de enquête heeft ingevuld 23 jaar is. Procentueel de grootste groep is de middelbare leeftijdsgroep, zo geldt voor zowel de respons als de wijk. Het procentaandeel 65 jarigen en ouder is bovendien ongeveer gelijk.

Gekeken naar huishoudenssamenstelling is procentueel de grootste groep respondenten samenwonend of gehuwd zonder kinderen, waar dat voor de wijk de alleenstaanden zijn, al zijn die binnen de responsgroep wel een goede tweede.

Voor het opleidingsniveau is een herindeling gemaakt van de antwoordcategorieën uit de enquêtevraag. Basisonderwijs en VBO is geschaard onder *laag opgeleid*, VMBO/MAVO/MULO en MBO/HAVO/VWO is samengevoegd tot *middelbaar opgeleid*, terwijl HBO/WO wordt gezien als *hoog opgeleid*. Er valt op dat relatief weinig lager opgeleiden de enquête hebben ingevuld en het merendeel midden of hoger opgeleid is. De meerderheid van de bewoners in Oud-Charlois is echter toch *laag opgeleid*. De reden dat weinig lager opgeleiden deel hebben genomen, zou kunnen zijn dat ze minder goed begrijpen wat het belang is van het onderzoek.

De verdeling naar arbeidssituatie met het onderscheid beroepsbevolking/niet-beroepsbevolking van de responsgroep komt overeen met die van de bewoners van de wijk. Daarbij dient te worden opgemerkt dat het percentage beroepsbevolking op wijkniveau de potentiële beroepsbevolking is. Met andere woorden: de leeftijdsklasse tussen de 15 en 64 jaar die in potentie actief is op de arbeidsmarkt. In het praktijk zitten hier echter ook bijvoorbeeld studenten en arbeidsongeschikten tussen, waardoor dit percentage vermoedelijk wat hoger uitvalt dan deze in werkelijkheid is.

De overgrote meerderheid in de responsgroep schaarst zichzelf onder de Nederlandse bevolkingsgroep. Dat is procentueel ook bijna de helft op wijkniveau, maar verscheidene, andere bevolkingsgroepen zijn daar ook noemenswaardig vertegenwoordigd. De enquête is echter vooral ingevuld door Nederlanders, of in ieder geval personen die zichzelf tot de Nederlandse bevolkingsgroep beschouwen. Reden hiervoor zou kunnen zijn dat niet-Nederlanders, omdat de enquête in het Nederlands is, deze door hun mogelijke gebrek aan Nederlandse taalkennis niet (goed) hebben kunnen invullen.

De inkomensgroepen zijn gebaseerd op de verdeling van de Buurtmonitor en deze ligt qua respons in lijn met de laag-midden-hoog verdeling van het opleidingsniveau. Ook hier is de middengroep het beste vertegenwoordigd.

Nu de onderzoeksmethoden bekend zijn en de respons van de enquête in beeld is gebracht en is onderbouwd, volgen in hoofdstuk 4 de concrete, meest relevante resultaten van zowel de kwantitatieve (enquête) als kwalitatieve (interview) methoden.

4. Beoordelingen en ervaringen van het Voornse Hof

Dit hoofdstuk begint met een algemene analyse van de meest relevante respons van de enquête. Vervolgens worden de uitkomsten van de enquête en de interviews getoond en beschreven. De verbanden tussen de uitkomsten van de enquête worden met behulp van het statistische analyseprogramma *SPSS* gelegd en aan de hand van de uitvoertabellen hiervan kunnen verbanden tussen de variabelen worden verklaard. Daarnaast worden veelzeggende passages uit de interviews aangehaald en geanalyseerd. Met dit samen wordt een totaalbeeld gegeven en een terugkoppeling gemaakt naar de verschillende deelonderwerpen die aangehaald zijn in de theorie.

4.1: Algemene indruk

Uit tabel 4.1 blijkt dat de meerderheid van de respondenten in zijn algemeenheid tevreden of zeer tevreden is met het Voornse Hof. Bovendien ervaart bijna 45% een invloed van het Voornse Hof op de veranderingen van de wijk door de jaren heen. Daar komt bij dat meer dan de helft van de respondenten verwacht dat de wijk er in de komende jaren op vooruit zal gaan. Dit is een positieve tendens te noemen, de komst van een dusdanig nieuwbouwproject wordt in zijn algemeen op waarde geschat.

Tabel 4.1: Enquete uitkomsten met betrekking tot het Voornse Hof

Mate van tevredenheid met Voornse Hof in %		Invloed Voornse Hof op wijk in %	
Ontevreden	6%	Nee	29,8%
Niet tevreden/niet ontevreden	40,5%	Ja	44,0%
Tevreden	47,6%	Weet ik niet/geen mening	26,2%
Zeer tevreden	6%		
Ontwikkeling wijk in de toekomst in %			
Achteruit	4,8%		
Zal gelijk blijven	33,3%		
Vooruit	53,6%		
Weet ik niet/geen mening	8,3%		

In tabel 4.2 komen de enquête uitkomsten op basis van de stellingen terug, waarin meer specifieke thema's terugkomen. Daaruit blijkt dat het merendeel van de responsgroep vindt dat het Voornse Hof de toegankelijkheid van de openbare ruimte in de wijk niet heeft verbeterd. Daarmee doelt men vermoedelijk op de toegankelijkheid met de auto, getuige enkele opmerkingen die respondenten onderaan de enquête maken over het gebrek aan parkeerplaatsen en een slechte wijkontsluiting sinds de komst van het Voornse Hof.

De groenkwaliiteit daarentegen vindt men wel toegenomen, aangezien bijna de helft het hier mee eens of helemaal mee eens is. Gekeken naar de speelmogelijkheden blijkt dat veel respondenten *neutraal stemmen*, ze weten het niet of hebben geen mening. Dat zou te verklaren zijn uit het feit dat een deel van de respondenten geen kinderen heeft en er daarom geen aandacht aan besteedt. Een ruime meerderheid vindt dat het Voornse Hof het algehele straatbeeld van de wijk heeft verbeterd; een zeer positieve uitkomst.

Het Voornse Hof heeft volgens de respondenten niet gezorgd voor ander type voorzieningen in de wijk, aangezien meer dan 60% het hier mee oneens of helemaal mee oneens is. Dat geldt ook voor de stelling dat bewoners van het Voornse Hof gebruik maken van ander soort voorzieningen dan bewoners uit de rest van de wijk, al kiest ook een groot deel van de respondenten daar voor de antwoordoptie: *niet mee oneens/niet mee eens* (*neutraal* in tabel 4.2). Ze hebben er vermoedelijk geen mening over of weten het niet, omdat ze niet met bewoners uit het Voornse Hof omgaan. Bijna de helft van de respondenten is het niet eens of niet oneens met de stelling dat het Voornse Hof heeft gezorgd voor een betere schoolkwaliteit in de wijk. Hiervoor geldt dat veel respondenten

waarschijnlijk deze antwoordoptie hebben gekozen omdat ze geen kinderen (meer) thuis hebben wonen die naar school gaan en er daarom geen idee van hebben. Wat betreft de leefbaarheid komt de antwoordoptie *niet mee eens, niet mee oneens* ook het meest terug en naar alle waarschijnlijkheid is dat omdat respondenten het moeilijk vinden om uitspraken te doen over de leefbaarheid in de wijk. Hiermee spreken ze immers toch een soort eindoordeel over de wijk uit.

Een groot percentage van de respondenten is het oneens met de stelling dat het Voornse Hof de bewoners trotser heeft gemaakt op de wijk. Wat betreft de invloed op de status en reputatie van de wijk blijkt dat men dit moeilijk kan beoordelen, want bij beiden kiezen de meeste respondenten voor de antwoordoptie: *niet mee eens/niet mee oneens*. Dat geldt ook voor het imago, het beeld dat buitenstaanders van de wijk hebben, en of het Voornse Hof hier invloed op heeft gehad. Vermoedelijk omdat respondenten het moeilijk vinden om door de bril van een buitenstaander van de wijk te kijken en daar een oordeel over te geven.

Tabel 4.2: Enquete uitkomsten van stellingen met betrekking tot het Voornse Hof*

Stellingen	% eens	% neutraal	% oneens
De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft de toegankelijkheid van de openbare ruimte in de wijk verbeterd.	26,2%	31,0%	42,8%
De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft de groenkwaliteit in de wijk verbeterd.	47,6%	31,0%	21,4%
De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft de speelmogelijkheden voor kinderen in de wijk verbeterd.	31,0%	42,9%	26,2%
De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft het algehele straatbeeld van de wijk verbeterd.	57,1%	25,0%	17,9%
De komst van het Voornse Hof heeft gezorgd voor ander type voorzieningen in de wijk.	9,5%	26,2%	64,2%
Bewoners van het Voornse Hof maken over het algemeen gebruik van andere voorzieningen dan bewoners van de rest van de wijk.	9,5%	44,0%	46,4%
De komst van het Voornse Hof heeft de schoolkwaliteit in de wijk verbeterd.	9,5%	46,4%	44%
Bewoners van het Voornse Hof zetten zich in voor de leefbaarheid van de wijk.	26,2%	47,6%	19,1%
Het Voornse Hof heeft de bewoners trotser gemaakt op de wijk.	11,9%	42,9%	45,2%
Het Voornse Hof heeft de status van de wijk verbeterd.	26,2%	40,5%	33,3%
Het Voornse Hof heeft de reputatie van de wijk verbeterd.	28,6%	39,3%	32,1%
Het Voornse Hof heeft voor buitenstaanders het imago van de wijk verbeterd.	34,6%	39,3%	26,2%

* De antwoordopties 'helemaal mee eens' en 'mee eens' zijn samengevoegd tot 'eens', en zo ook de antwoordopties 'helemaal mee oneens' en 'mee oneens' tot 'oneens'. 'Niet mee eens, niet mee oneens' komt terug als 'neutraal'.

Uit deze uitkomsten kan samenvattend worden gehaald dat het Voornse Hof met name heeft gezorgd voor een verbetering van de groenkwaliteit en het algehele straatbeeld. Daarnaast blijkt dat volgens de respondenten het Voornse Hof nauwelijks iets heeft betekend voor de voorzieningen in de wijk. Tevens heeft het Voornse Hof volgens de responsgroep weinig invloed op de beeldvorming van de wijk. Dat wil zeggen dat er geen verband wordt gezien tussen het Voornse Hof en een eventuele verbetering van het imago of de identiteit van de wijk.

4.2: Uitkomsten van verbanden

Uit de literatuur in het theoretisch kader bleek dat het *social capital* van een persoon hoog is wanneer hij of zij veel vrienden in dezelfde wijk heeft wonen (Cramm e.a., 2012). Dit sluit aan bij de redenering van Joseph, Chaskin en Webber (2007) die stellen dat het concept van *bonding* (verbondenheid) gerelateerd is aan contacten met vrienden en familie. In de enquête komt dit terug in de stellingen die vallen onder de waardering van de sociale cohesie (afkomstig uit de enquête over bewonersparticipatie van Bolt). Op basis van de literatuur kan het verband worden gemaakt tussen wel of niet sociaal ingebed zijn (in de zin van: wel of geen vrienden in de buurt hebben wonen) en in hoeverre een persoon de sociale cohesie in de wijk waardeert. Logischerwijs beoordeelt iemand die veel vrienden in de buurt heeft wonen de sociale cohesie in de wijk positiever dan iemand die dit niet heeft. Zodoende is het interessant om te bekijken of dit ook blijkt uit de enquête uitkomsten.

Bij dit verband is er sprake van een dichotome variabele (*waar vrienden wonen*) en een interval variabele (*sociale cohesie*). De intervalscore is verkregen door een gemiddelde *Likertscore* van de variabele *sociale cohesie* te maken. Om de interne consistentie te meten is er een Cronbach's Alpha toets uitgevoerd. Deze toets geeft een waarde van 0,919 en dat betekent dat er sprake is van een excellente interne consistentie. Hieruit valt op te maken dat afgerond 92% van de totale sociale cohesie valt af te leiden uit de onderwerpen die centraal staan in de stellingen uit de enquête.

De uitvoertabel (zie tabel 4.3) laat zien dat de totale itemcorrelatie het hoogst is bij de items *trots* en *betrokken*. Het geeft aan dat de stellingen die hierover gaan het beste de sociale cohesie onder de respondenten aangeven. De totale item correlatie van de item *getroffen* is het laagst, gebaseerd op de stelling '*als je in Oud-Charlois woont, heb je het goed getroffen*', al zou het weglaten van dit item geen hogere interne consistentie opleveren.

Tabel 4.3: Item totaal statistieken Cronbach's Alpha

	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Gehecht	0,773	0,905
Trots	0,792	0,904
Thuis	0,705	0,911
Betrokken	0,79	0,904
Verantwoordelijk	0,674	0,913
Aanraden	0,714	0,91
Getroffen	0,666	0,914
Op de hoogte	0,752	0,907

Om te achterhalen of er een significant verband is tussen de beide variabelen wordt er een T-toets uitgevoerd. Uit tabel 4.4 blijkt dat het merendeel van de respondenten hun vrienden buiten Oud-Charlois heeft wonen. De gemiddelden tonen dat respondenten die vrienden in of evenveel in als buiten Oud-Charlois hebben wonen, een beduidend hogere sociale cohesie ervaren dan respondenten die de meeste vrienden buiten Oud-Charlois hebben wonen.

Tabel 4.4: T-toets uitslagen sociale cohesie per waar vrienden wonen

	Waar wonen vrienden	Aantal	Gemiddelde
Sociale cohesie	In Oud-Charlois/ evenveel in als buiten Oud-Charlois	32	0,7031
	Buiten Oud-Charlois	52	-0,024

* $t(4,502)=0,000$, $p<0,05$

De tweezijdige overschrijdingskans is 0,000, aangezien gekeken wordt naar de gewogen standaardfout (zie bijlage IV, tabel 1). Zodoende is er een significant verband tussen de sociale cohesie onder de omwonenden van het Voornse Hof en waar de meesten van hun vrienden wonen (in of evenveel in als buiten Oud-Charlois of buiten Oud-Charlois).

Al met al kan hieruit worden opgemaakt dat het uitmaakt waar iemands vrienden wonen voor hoe men de sociale cohesie ervaart. En dat respondenten die de meesten van hun vrienden in Oud-Charlois (of evenveel binnen als buiten) hebben wonen een betere sociale cohesie ervaren van de wijk dan respondenten die de meesten van hun vrienden buiten Oud-Charlois hebben wonen.

Naast dit gevonden verband op wijkniveau, is het voor dit onderzoek uiteraard interessant om concretere uitspraken te kunnen doen over de hoe de responsgroep het Voornse Hof beoordeelt (in relatie tot de wijk Oud-Charlois). Hiervoor worden de onafhankelijke variabelen uit het conceptuele model uit het theoretisch kader gebruikt. Dit zijn immers variabelen waarvan werd verondersteld dat ze een verband tot stand kunnen brengen. Het betreft de volgende: *opleidingsniveau*, *arbeidssituatie*, *inkomenscategorie*, *woonafstand ten opzichte van het Voornse Hof*, *woonduur* en *vrienden in de buurt*. Er is een koppeling gemaakt met de afhankelijke variabelen *openbare ruimte*, *imago* en *leefbaarheid*. Deze zijn eveneens herleid uit het conceptueel model. Waarbij *openbare ruimte* en *imago* voor zichzelf spreken en *leefbaarheid* is toegevoegd als beste overkoepelende variabele voor de overige, moeilijk uit de enquête te herleiden variabelen: *voorzieningen* en *sociale structuur*, alsook als soort van allesomvattende variabele voor het totaal *ervaren leefomgeving* (zoals in het conceptueel model staat).

Tabel 4.5: Gemiddelden van verbanden (herleid uit het conceptueel model)

		Gemiddelden		
		Openbare ruimte	Imago & identiteit	Leefbaarheid
Inkomen ¹⁾	Laag	0,11	-0,02	0,31
	Hoog	0,02	-0,11	0,24
Opleiding ²⁾	Laag	-0,09	-0,13	-0,07
	Hoog	0,06	-0,12	0,27
Beroepsbevolking ³⁾	Wel	-0,04	-0,17	0,14
	Niet	0,10	-0,04	0,18
Afstand	Dichtbij	-0,21	-0,22	0,18
	Niet dichtbij	0,15	0,01	0,12
Woonduur	Voor Voornse Hof	0,02	-0,14	0,21
	Na Voornse Hof	0,08	-0,04	-0,17
Vrienden in de buurt ⁴⁾	Ja	0,07	-0,05	0,25
	Nee	-0,03	-0,17	0,10

1) De inkomenscategorieën zoals die in de enquête staan, zijn samengevoegd tot 'laag' en 'hoog'.

2) De antwoordopties onder de enquêtevraag over opleidingsniveau zijn gesplitst in 'laag' en 'hoog'.

3) De antwoordopties onder de enquêtevraag over arbeidssituatie zijn geschaard onder 'wel' of 'niet' onderdeel van de beroepsbevolking.

4) De antwoordopties 'in Oud-Charlois' en 'ongeveer even veel in als buiten Oud-Charlois' zijn samengevoegd onder 'ja' (vrienden in de buurt) en 'buiten Oud-Charlois' staat voor 'nee' (geen vrienden in de buurt).

In tabel 4.5 is een gele markering zichtbaar bij het verband tussen de variabelen *afstand* en *openbare ruimte*. Deze is geplaatst omdat dit verband met deze variabelen als enige significant is. Bij dit verband is er wederom sprake van een dichotome variabele (*afstand ten opzichte van het Voornse Hof*) en een interval variabele (*openbare ruimte in relatie tot het Voornse Hof*). De intervalscore is ook hier verkregen door een gemiddelde Likertscore van de

variabele *openbare ruimte in relatie tot het Voornse Hof* te maken. Om de interne consistentie te meten is een Cronbach's Alpha toets uitgevoerd. Deze toets geeft een waarde van 0,784, hoger dan 0,7 en daarmee betrouwbaar. Hieruit valt op te maken dat afgerond 78% van de totale waardering van de openbare ruimte (in relatie tot het Voornse Hof) valt af te leiden uit de onderwerpen die centraal staan in de bijbehorende stellingen uit de enquête.

De uitvoertabel (zie tabel 4.6) laat zien dat de totale itemcorrelatie het hoogst is bij de items *toegankelijkheid* en *groen*. Het geeft aan dat de stellingen die hier over gaan het beste de waardering van de openbare ruimte (in relatie tot het Voornse Hof) aangeven. De totale item correlatie van het item *algehele straatbeeld* is duidelijk het laagst en bijna de helft van de andere items. Bij het verwijderen van deze item zou de totale item correlatie dan ook aanzienlijk stijgen, maar desalniettemin geeft dit voor de toetsuitslagen geen verschil. Bovendien bleek uit het theoretisch kader dat het straatbeeld weldegelijk als belangrijke indicator geldt voor de waardering van de openbare ruimte. Hieronder vallen kenmerken als onderhoud en schoonheid van de straat, volgens Chaskin en Joseph (2010).

Tabel 4.6: Item totaal statistieken Cronbach's Alpha

	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Toegankelijkheid	0,677	0,686
Groen	0,679	0,684
Speelmogelijkheden	0,654	0,699
Algehele straatbeeld	0,379	0,836

Om te achterhalen of er een significant verband is tussen de beide variabelen wordt een T-toets uitgevoerd. Uit tabel 4.7 blijkt allereerst dat het merendeel van de respondenten *niet dichtbij* het Voornse Hof woont, met andere woorden: *verder weg* of *ver weg*. Uit de gemiddelden blijkt dat respondenten die *dichtbij* het Voornse Hof wonen de openbare ruimte in relatie tot het Voornse Hof over het algemeen minder waarderen dan respondenten die *verder weg* of *ver weg* wonen.

Dat zou er mee te maken kunnen hebben dat omwonenden die dichtbij het Voornse Hof wonen directer in contact staan met de omgeving van het Voornse Hof en dus zowel voordelige als nadelige impact ervaren. In de opmerkingen die enkele respondenten onderaan de enquête plaatsten, komt immers vaak terug dat sinds de komst van het Voornse Hof de toegankelijkheid van de wijk met de auto volgens hen is verminderd. Het aantal parkeerplaatsen is immers afgenomen en de wijkontsluiting is verslechterd. Zodoende komt niet uit wat in het rapport van de Veldacademie (2009) stond beschreven dat verbetering van de infrastructuur in en om het Voornse Hof de toegankelijkheid voor verkeer in de wijk ten goede zou komen.

Tabel 4.7: T-toets uitslagen openbare ruimte per afstand ten opzichte van het Voornse Hof

	Afstand t.o.v. Voornse Hof	Aantal	Gemiddelde
Openbare ruimte in relatie tot Voornse Hof	niet dichtbij	50	0,1533
	dichtbij	34	-0,2059

* $t(1,958)=0,054$, $p<0,10$

Uit de T-toets voor twee onafhankelijke steekproeven komt naar voren of de gemiddelden identiek aan elkaar zijn of dat ze verschillen. Er wordt gekeken naar de gewogen standaardfout en er is sprake van een tweezijdige overschrijdingskans van 0,054 (zie bijlage IV, tabel 2). Daarmee is dit verband met 90% betrouwbaar omdat 0,054 kleiner is dan 0,10. Er is sprake van een significant verband tussen de waardering van de openbare ruimte in

relatie tot het Voornse Hof en de afstand ten opzichte van het Voornse Hof en hieruit blijkt dat mensen die dichterbij het Voornse Hof wonen de openbare ruimte over het algemeen minder waarderen dan mensen die ver(der) weg wonen.

Kortom; uit deze paragraaf blijkt dat het eerste verband aansluit bij de redenering van Cramm en anderen (2012), die stellen dat de *social capital* van een persoon doorgaans hoog is wanneer hij of zij veel vrienden in dezelfde wijk heeft wonen. Zodra dat het geval is, is deze persoon actief in veel sociale netwerken binnen de wijk en zal hij of zij de algehele sociale cohesie positiever beoordelen dan iemand die dat niet heeft.

De uitkomst van het tweede verband komt niet direct terug in de literatuur. Logische denkwijze is echter wel dat omwonenden die dichterbij een nieuwbouwproject wonen op allerlei vlakken meer van dit nieuwbouwproject meekrijgen. Dat wil zeggen dat zij zowel positieve als negatieve bijkomstigheden ervaren. Op negatief vlak gaat het dan om een grotere zoektocht naar een parkeerplek sinds de komst van het Voornse Hof en dat er soms onzorgvuldig met het wegbrengen en/of het scheiden van afval wordt omgegaan door de nieuwe bewoners. Daarnaast zit het in de mens om de negatieve zaken beter te onthouden; de zogenoemde *negativity bias*. Met het menselijke selectieve geheugen dient dus rekening te worden gehouden (De Volkskrant, 2012).

Dat er geen verdere verbanden zijn gevonden, is op zichzelf ook een uitkomst te noemen. Uit de literatuur van Davidson en Lees (2005) blijkt immers dat bewoners uit een lager sociaaleconomisch milieu (bijvoorbeeld *laag inkomen/laag opgeleid/niet-beroepsbevolking*) doorgaans sceptisch zijn over projecten die een aanzet willen doen tot *social mixing* of een aanverwant effect willen bewerkstelligen. In het verleden kwam immers vaak voor dat oorspronkelijke bewoners door de komst van een bepaald nieuwbouwproject met andersoortige bewoners zich niet meer thuis voelden in hun wijk en besloten te vertrekken. Dat blijkt echter niet uit de enquête uitkomsten voor wat betreft het Voornse Hof, aangezien ook bewoners met een lage(re) sociale economische status het Voornse Hof doorgaans positief beoordelen.

4.3: Interviewanalyse

Doordat gebruik wordt gemaakt van zowel een kwantitatieve wijze van het verkrijgen van resultaten als een kwalitatieve wijze, is het ook interessant om de interviews die gehouden zijn met de sleutelfiguren uit de wijk Oud-Charlois nader te bekijken en hier per besproken onderwerp patronen uit te halen.

Openbare ruimte

Allereerst is de algemene indruk die men heeft over de openbare ruimte goed. Zo wordt door meerdere geïnterviewden aangehaald dat de wijk er in principe perfect uit ziet en ruim is opgezet, al zijn de ruimtes van de woningen niet altijd even groot. Het sociale contact in de openbare ruimte in Oud-Charlois blijft volgens de geïnterviewden beperkt tot een praatje tussen met name ouders van spelende kinderen bij speeltuin De Waal of bij de tuin achter de Verboomstraat. Wijkmeester Jan van Teeffelen van Vestia noemt wel in het bijzonder 't Otje, een stichting van kunstenaars die ook activiteiten voor bewoners uit de wijk organiseert. Overigens kan het weinige sociale contact ook te maken hebben met hoe de openbare ruimte is ingericht. Dat onderschrijft Jan van Teeffelen:

“ ‘Bij de speeltuintjes staan bankjes en prullenbakken. Dat is bewust gedaan. Maar niet veel meer, want anders krijg je overal hangplekken.’ ”

Oftewel: het is een bewuste keuze om niet veel ontmoetingsplaatsen te creëren in de openbare ruimte, aangezien de keerzijde hiervan is dat personen er gaan rondhangen, wat overlast kan veroorzaken. Dat sluit aan bij het gevoel van veiligheid wat er in de wijk heerst.

Die schijnt immers redelijk goed te zijn en dat komt bijvoorbeeld door het verdwijnen van hangplekken. Dit wordt bevestigd door wijkagent Frans Vellema:

“*‘Dat gaf wel probleemgroepen die echt samen klonteren. Maar het is nu allemaal heel gemixt eigenlijk.’*”

Met andere woorden: door het steeds meer verdwijnen van hangplekken hebben mensen een veiliger gevoel gekregen bij de wijk. Ook op andere manieren blijkt dat de manier waarop de openbare ruimte is ingericht, bij kan dragen aan de veiligheid. Zo benoemt wijkmeester Jan van Teeffelen dat de brede stoepen van de Verboomstraat een stukje veiligheid brengen voor kinderen. De portieken zitten hierdoor immers minder dicht op de straat. Daarnaast haalt hij aan dat speeltuin De Waal ook de veiligheid voor kinderen waarborgt; de toestellen zijn veilig.

Toch zijn er nog altijd bepaalde plaatsen in de wijk die men liever mijdt omdat er een niet zo prettige sfeer hangt. Dat wordt aangehaald door wijkagent Frans Vellema:

“*‘Dat zijn de plekken denk ik waar de openbare verlichting slecht is bijvoorbeeld. Dat geeft een stukje onveiligheidsgevoel. Met name als ’s zomers de bomen in de lantaarns groeien. Dan wordt het donker. Mooi voorbeeld is hier aan de voorkant eigenlijk (Auteur: voor het politiegebouw in Oud-Charlois), dat zou verbouwd worden, dus de lantaarnpalen werden weggehaald, alleen toen bleek dat het bestemmingsplan niet goed was en het had in mei klaar moeten zijn. Nou, je ziet het, het is nog steeds een grote bende, maar de verlichting is uit en dan krijgen de mensen echt een idee van: onveilig, donker, je ziet niks.’*”

Dat geldt ook voor bepaalde voorzieningen waar men, omdat men niet precies weet wat er gebeurt, een niet zo fijn gevoel bij krijgt en zich hier daarom in de buurt niet veilig voelt. Wijkagent Jan Voogt beschrijft deze situatie:

“*‘Ja, je had een coffeeshop in een zijwijk en die is gesloten. En die wil wel weer open, maar de bewoners spreken er lof van dat ie gesloten is. Nu zeggen ze ook van: ik liep daar niet graag en ik ben blij dat ie dicht is. Het geeft gewoon een ander straatbeeld. Dan merk je toch wel dat ze niet graag langs die coffeeshop liepen omdat bepaalde figuren daar hun koop doen, vervolgens op straat blijven hangen, waardoor ze toch liever een straatje omliepen.’*”

Al met al kan dus gesteld worden dat door het (tijdelijke) verdwijnen van coffeeshops en het verdwijnen van hangplekken, het veiligheidsgevoel in de wijk is verbeterd. Kanttekening is daarbij echter wel dat de handhaving en toezicht in de wijk door een kleiner team wijkagenten is afgenomen en de wijkagenten die er nu nog werkzaam zijn minder vaak patrouilleren op straat.

Over het Voornse Hof in relatie tot de openbare ruimte zijn de geïnterviewden gelijkgestemd. De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof ziet men als een verbetering voor de wijk. Zo zegt makelaar John van den Bosch van Zuidstad Makelaars:

“*‘Jazeker. Kijk, het is wel een trekker geweest om de wijk een hoger aanzien te geven. Het ziet er netjes uit en dat heeft invloed op de gehele openbare ruimte.’*”

Ook stelt men dat het straatbeeld een positieve impuls heeft gekregen door het Voornse Hof. Wijkmeester Jan van Teeffelen zegt hier het volgende over:

“*‘Het is enorm verbeterd, omdat het nu allemaal eengezinswoningen zijn. Daarvoor waren het flats. Flats van hetzelfde kaliber als de Verboomstraat. En er zijn allemaal boompjes terug geplaatst. Gewoon verbeterd. Gewoon wat gezelliger gemaakt; de straatjes.’*

Wel is er twijfel of het Voornse Hof de groenkwaliteit in de wijk heeft verbeterd, al haalt makelaar John van den Bosch wel de zogenaamde WADI aan die sinds de komst van het Voornse Hof in de wijk is gekomen. Dit betreft een laagte waarin het regenwater in een gebied zich kan verzamelen en in de bodem kan infiltreren. Zijn woorden:

“*‘Er is natuurlijk wel het nodige groen in de wijk, maar ik durf niet te zeggen of de komst van het Voornse Hof daar een impuls aan heeft gegeven. Er is wel een WADI, een groenstrook tussen de huizen waar de regen terecht komt.’*

Voorzieningen

Het tweede onderwerp dat in de interviews terugkwam, was de voorzieningen in de wijk en in relatie tot het Voornse Hof. Hierover is echter niet door alle geïnterviewden iets gezegd omdat sommigen aangaven er te weinig over te weten of de interviewer besloot om andere onderwerpen met een betreffende persoon te bespreken.

De algemene indruk die heerst over de voorzieningen in de wijk wordt goed omschreven door Nasra Djorai die jarenlang actief was als gebiedsnetwerker in Charlois. Zij zegt hierover:

“*‘Ik vind dat het voorzieningenniveau niet aansluit bij de beoogde bevolkingsmix. We willen midden tot hoog opgeleide mensen en die willen bepaalde voorzieningen. Die willen goede scholen, exclusieve scholen, die willen een bepaald onderwijssegment. Het winkelaanbod is bovendien heel eenzijdig, marginaal en heel erg gericht op de lage inkomens, terwijl een hele grote groep kunstenaars in de wijk zit die toch een wat exclusiever aanbod wil, vooral in voeding.’*

Door de jaren heen is er weinig veranderd aan het voorzieningenniveau. Het feit dat er weinig exclusieve voorzieningen zijn, ligt er volgens Nasra Djorai met name aan dat mensen niet durven te investeren in de wijk. Simpelweg omdat het dure grond is, gelijk ingeschaald als het centrum en men dan het centrum verkiest boven het nu nog meer risicovolle Oud-Charlois. Nasra Djorai hierover:

“*‘Het is eigenlijk hetzelfde gebleven. En dat komt omdat mensen niet durven te pionieren. Dat komt ook door de vierkante meter prijs. Want die wordt bestempeld als A-locatie, dat betekent dat de vierkante meter prijs ongeveer gelijk is aan Rotterdam Centrum. En die A-locatie wordt bepaald aan de hand van: hoe bereikbaar ben je, hoeveel mensen wonen er omheen, dat slaat dus werkelijk waar nergens op. Maar in ieder geval, vroeger kwam er een bus langs en die was in de nabijheid, dus dan ben je gelijk een A-locatie en dat betekent dat de vierkante meter prijs hoog is. Maar als mensen voor min of meer hetzelfde geld in het centrum kunnen huren, dan huur je liever in het centrum.’*

Er wordt verder door de geïnterviewden gedacht dat de meeste bewoners van het Voornse Hof dezelfde type voorzieningen gebruiken als omwonenden van het nieuwbouwproject. Zo zegt makelaar John van den Bosch:

“*‘Nou, de meesten die de woningen destijds kochten, kwamen al uit Charlois. Dus ik denk dat zij veel dezelfde voorzieningen zijn blijven gebruiken. Ik denk dat daar niet zo’n verschil in zit. Ja, je zult er altijd mensen bijhebben die naar Plein 1953 rijden in Pendrecht, maar ook qua OV bijvoorbeeld maken mensen uit het Voornse Hof daar ook gebruik van.’*

Omdat er in de wijk Oud-Charlois ook enkele basisscholen aanwezig zijn, zijn ook vragen hierover gesteld in relatie tot het Voornse Hof. Waaronder aan voormalig schooldirectrice

van de Wilhelminaschool, gelegen tegenover het Voornse Hof, Sharda Hakkeling. Zij geeft aan dat de woon- en thuissituatie van kinderen in de wijk invloed kan hebben op de schoolprestaties:

“ *‘Nou, dat denk ik zeker. Als kinderen in een wat ruimere woning zitten; ze een eigen slaapkamer hebben en het huis groot genoeg is. Dan hebben ze de ruimte om zich te letterlijk te bewegen. Dat er op de bank gezeten kan worden als er televisie wordt gekeken of dat er op de grond gespeeld kan worden; dat er ruimte is voor een eettafel, dan creëer je daardoor wel rust voor een kind. En als die rust thuis is, zal die rust er op school ook makkelijker zijn. Maar dat geldt opzich met alles. Als er thuis geluk is, dan is de kans op school op geluk ook groot.’*

Zij denkt overigens niet dat de kinderen of ouders uit het Voornse Hof invloed hebben gehad op de dynamiek of stabiliteit van de schoolklassen op de Wilhelminaschool. Dat had er met name mee te maken dat het per klas misschien om één kind ging die uit het Voornse Hof kwam, wat nauwelijks tot geen impact kan hebben op een klas van 30 tot 32 leerlingen. Wel stelt ze dat de normen en waarden die een kind van thuis uit meekrijgt of ervaart, kunnen worden uitgebouwd op school en dat de schoolkeuze van ouders daar doorgaans op gebaseerd is en daarom een bewuste is. Dat onderschrijft haar volgende uitspraak:

“ *‘Maarja, qua invloed op de school is het meestal van mond-op-mond reclame. Je moet, waar je ook staat, er als school voor zorgen dat je goede doelen hebt, dat je -ja het komt niet solidair over, maar toch- dat je de beste bent. Dat je goede leerkrachten hebt die goed les kunnen geven. Dus de Wilhelminaschool waar heel veel rust, orde en regelmaat heerst, daar is het alleen maar mooi als de kinderen dat van huis uit hebben en ze dat vanuit school ook verder kunnen uitbouwen.’*

Sociale structuur

Het derde onderwerp dat in de interviews terugkwam was de sociale structuur van de wijk en in relatie tot het Voornse Hof. Dit onderwerp kwam in de meeste interviews terug en daarover zijn dan ook de meeste uitspraken gedaan.

De algemene indruk die heerst over de sociale samenhang in de wijk onder de geïnterviewden is dat die redelijk laag is. De redenen die hiervoor gegeven worden, zijn met name de oudbouw in de wijk die zorgt voor verpaupering en weinig sociaal contact, alsook de diversiteit in bevolkingsgroepen die onderling niet of nauwelijks met elkaar omgaan door cultuurverschillen. Er kan gesproken worden van een gefragmenteerde sociale samenhang en Frans Gordijn van de bewonersvereniging Oud-Charlois legt dit als volgt uit:

“ *‘Ja, als je naar het Voornse Hof kijkt. Dat is allemaal nieuwbouw. Die mensen vormen weer een apart buurtje binnen de wijk. En zo heb je nog wel wat meer aparte buurtjes.’*

Dit gefragmenteerde beeld geldt ook voor de sociale netwerken waarin bewoners actief zijn. Voor bewoners die geen Nederlands praten geldt dat ze met name omgaan met mensen die hen wel kunnen verstaan en bovendien wordt aangegeven dat bewoners met een niet-Nederlandse achtergrond vaak hun sociale netwerk hebben via school of de moskee. Voor huurders geldt dat ze dichtbij huis doorgaans een enorm beperkt sociaal netwerk hebben, vaak weet men immers niet eens wie hun bovenburen zijn, zo wordt door meerdere sleutelfiguren aangegeven.

Er zijn weinig bewoners die familie in de buurt hebben wonen, zo vertelden de geïnterviewden. De bewoners die dat wel hebben, behoren veelal tot de *oude garde Rotterdamers* en zijn bijvoorbeeld geboren in Oud-Charlois. Een andere bevolkingsgroep die dat doorgaans wel heeft, zijn Hindoestanen. Zij wonen vaak dichtbij elkaar, zijn een selecte gemeenschap die nauwe familiebanden onderhouden.

De bewoners van Oud-Charlois zijn over het algemeen niet erg actief in verenigingen. Maar dat is een trend die op meer plaatsen zichtbaar is en niet alleen voor de Rotterdamse wijk geldt. Frans Gordijn van de bewonersvereniging Oud-Charlois zegt hierover het volgende:

“ *‘Nouja, dat loopt over het algemeen wel terug, maar dat heeft ook te maken met subsidies. De verenigingen moeten allemaal de eigen broek op zien te houden en daardoor gaan er heleboel verenigingen weg. Ja, dat is gewoon een probleem aan het worden. En ook het aantal vrijwilligers onder de 50, je ziet ze bijna niet meer. De vrijwilligers; ze sterven letterlijk uit.’*

De voornaamste trekker in het verenigingsleven in de wijk is speeltuin De Waal. Hier zijn veel vrijwilligers actief en ontmoet men elkaar. Dat kinderen er een hele dag voor één euro kunnen spelen is een mooi initiatief en uniek voor een wijk.

Over de omgang met de burens geven de geïnterviewden aan dat daarin een duidelijk onderscheid zit tussen bewoners van huur- en koopwoningen. Bewoners met een koopwoning gaan doorgaans meer om met hun burens dan bewoners met een huurwoning, die een wat anoniemer bestaan in de wijk leiden. Daarnaast zegt men dat de omgang met de burens in het Voornse Hof ook wat hechter is dan daarbuiten. Dat zou er mee te maken hebben dat veel van deze bewoners er ongeveer op hetzelfde moment zijn komen wonen en elkaar hebben ontmoet bij een informatieavond nog voor en tijdens de bouw van het nieuwbouwproject. Zo'n proces schept toch een band.

Bovendien doet het Voornse Hof elk jaar mee aan het project *opzoomeren* waarbij vanuit de gemeente een potje beschikbaar is voor wijkactiviteiten. Zo wordt er elk jaar met kerst een kerstboom opgetuigd en is er in de zomer een barbecue. De bewoners van het Voornse Hof proberen hier ook omwonenden bij te betrekken, zoals bijvoorbeeld de bewoners van het verlengde van de Nieuwenhoornstraat dat geen onderdeel is van het nieuwbouwproject, maar wel in dezelfde straat ligt.

De sleutelfiguren gaven in de interviews aan dat de bewoners van Oud-Charlois zich doorgaans thuis voelen in de wijk. Dit valt af te leiden uit het feit dat er weinig mutaties zijn, oftewel: weinig verhuisbewegingen. De mate van gehechtheid aan de wijk sluit hierbij aan en daar over wordt gezegd dat mensen weldegelijk gehecht zijn aan de wijk, omdat ze er anders niet zouden gaan wonen.

Qua behulpzaamheid in de wijk is opnieuw een tweedeling te ontdekken tussen bewoners van het Voornse Hof en de omwonenden. Zo wordt er door de geïnterviewden gezegd dat de bewoners van het Voornse Hof over het algemeen wel behulpzaam naar elkaar zijn, maar dat dat in de rest van de wijk tegengesteld is. Vooral in de portiekwoningen is men erg op zichzelf gericht en wordt nauwelijks een praatje gemaakt in de trappenhal of geholpen met het naar boven brengen van spullen bijvoorbeeld.

De meningen over de sociale controle in de wijk zijn wisselend, maar dat ook dit verschilt per stuk van de wijk is iets dat terugkomt. Zo beschikken nieuwbouwers meestal over een *buurtapp* waarmee ze met elkaar contact onderhouden, met name als zijnde buurtpreventie. Bovendien geldt er, dat wanneer er vertrouwen is in elkaar, men elkaar makkelijker aanspreekt op elkaars gedrag of afstapt op anderen bij ongewenst gedrag. Dat gebeurt dan meestal met iemand die ergens hetzelfde over denkt, want samen sta je sterker. Dat blijkt uit een uitspraak van Frans Gordijn van de bewonersvereniging:

“ *‘Of je elkaar ergens op aanspreekt, hangt ook wel van de buurt af. Of je elkaar durft te vertrouwen en als er dingen gebeuren in de wijk waarvan je denkt: dat moet ik in de gaten houden en je buurman daar hetzelfde over denkt, dan stap je daar wat gemakkelijker op af.’*

In de portiekwoningen die Verboomstraat daarentegen doen mensen weinig moeite om zelf strubbelingen op te lossen, maar stappen ze snel naar wijkmeester Jan van Teeffelen. Hij zegt hierover dat hij het eigenlijk liever anders ziet:

“ *‘Nee, mensen moeten zelf eerst gaan reageren naar andere mensen. Dat is veel belangrijker. En als dat niet helpt, dan kan ik op gaan treden met een gesprek. Ik kan ze ook beiden uitnodigen om hier neer te zetten. Of boven aan de tafel eigenlijk voor een gesprek (Auteur: in het wijkkantoor van Vestia). En dan goed luisteren wat ze elkaar te zeggen hebben, daar gaat het vaak om.’*

Wat betreft de sociale invloed van het Voornse Hof op de wijk zijn de geïnterviewden vrij eensgezind. Velen spreken van een voorbeeldblokje doordat de bewoners het er netjes houden en vele bewoners, doordat ze een hypotheek hebben (door hun koopwoning), ook een soort verantwoordelijkheid voelen voor de wijk. In cijfers blijkt ook dat het Voornse Hof een net stukje is van de wijk, want het team van wijkagenten krijgt er nauwelijks een melding van.

Imago en identiteit

Het imago dat een wijk als Oud-Charlois in Rotterdam-Zuid heeft is over het algemeen niet zo goed. Buitenstaanders beoordelen het imago van de wijk met name op basis van het beeld wat zij meekrijgen vanuit de media. Een treffende anekdote hierover van Frans Gordijn van de bewonersvereniging luidt:

“ *‘Ehm, mijn dochter woont in Almere. Zij is daar naartoe verhuisd. Zij heeft daar op een gegeven moment een baan gevonden en kwam dus uit Charlois, Nachtegaalplein. Daar zat die school van Eric van ‘t Zelfde. Die op tv had verklaard dat de kogels om de ogen vlogen. Dus ze ging op een gegeven moment een sollicitatiegesprek doen, ergens in de buurt van Almere. En toen: ‘Kom je uit Rotterdam-Zuid, ohjee’. Maar mijn vader en moeder die woonden daar gewoon, hij was directeur van een school en zij was lerares. En ze hebben nooit ergens last van. ‘Ja, maar die meneer die vertelt van dat plein (Auteur: het Nachtegaalplein)’, werd er toen gezegd. Ze zei toen: ‘Dat plein, daar speelden we vroeger gewoon als kind, daar was niks gezien’. Dus het wordt zo neergezet, het is gewoon een imago dat er niet is.’*

Bovenstaande toont aan dat er een negatief beeld heerst over Rotterdam-Zuid bij *outsiders*, maar ze eigenlijk niet echt een idee hebben hoe het er in de wijk echt aan toe gaat. Bewoners kunnen veel doen om het beeld van hun wijk te verbeteren en daarmee bijvoorbeeld positief in het nieuws te komen. Dan kom je snel bij bewoners die verantwoordelijkheid nemen of een voorbeeld zijn voor anderen. Volgens de geïnterviewden zijn die er in Oud-Charlois weldegelijk, maar worden ze soms niet opgemerkt omdat ze ondersneeuwen bij bewoners die weinig aandacht schenken aan de wijk. Schooldirectrice Sharda Hakkeling onderschrijft dit:

“ *‘Ja, dat gebeurt vaak he. Want dan krijg je dus dat mensen zeggen: ik heb het al drie keer opgeruimd en het houdt niet op. Nou, op een gegeven moment denken ze: laat maar.’*

Ze doelt hiermee op bewoners die zich verantwoordelijk voelen voor de wijk en andere bewoners aanspreken op het vervuilen van de wijk doordat ze bijvoorbeeld hun afval laten slingeren. Op een gegeven ogenblik geven deze bewoners met goede bedoelingen het op en kunnen straten verloederen tot een beeld met rondzwerfend afval.

Interessant punt dat Nasra Djorai gerelateerd hieraan aanhaalt, is of we de term *verantwoordelijkheid* wel moeten gebruiken in deze context. Zij spreekt liever van *eigenaarschap*. De laatste jaren is er immers een ander soort trend zichtbaar wat betreft verantwoordelijkheid. De nieuwe generatie pakt op een andere manier zijn of haar

verantwoordelijkheid voor de plaats waar men woont dan voorheen. De woorden van Nasra Djorai:

“ *Voor de nieuwe generatie is verantwoordelijkheid niet dat het stoepje iedere vrijdag soppen en schoonmaken met ammoniak. Dat doen ze niet, maar ze pakken hem op een andere manier. De nieuwe generatie probeert mee te kijken en mee te denken en vraagt zich af: ben ik een goed burger, doe ik de dingen die ik zou moeten doen? Dus we moeten heel erg kijken naar het woord ‘verantwoordelijk’ en daar niet een stigma op leggen van: wij van de gemeente bepalen wat verantwoordelijkheid is. In de zin van: dit zijn de kadertjes en als je die afvinkt dan ben je pas echt verantwoordelijk.’*

Wat betreft inspraak op beslissingen van de gemeente, zijn de sleutelfiguren uit de wijk helder: die is te gering. Want de gemeente heeft weliswaar hoog op van participatie, maar in de praktijk hebben de bewoners feitelijk weinig te zeggen. André Patijn van de bewonersvereniging zegt daarover:

“ *Dikwijls worden er voorgekookte dingen gepresenteerd en dan mogen de bewoners nog wat vertellen. Maar die volgorde is eigenlijk niet goed.’*

Schooldirectrice Sharda Hakkeling deelt die mening:

“ *Ik heb wel eens gehoord dat er bijeenkomsten waren in de speeltuin en in het buurthuis en dat ze hun stem lieten horen over verschillende onderwerpen en dat er toch niks mee gebeurde. Dus dan demotiveer je mensen en dan komen ze de volgende keer niet. En ik ben zelf op de Wilhelminaschool acht jaar bezig geweest voor het aanleggen van een zebrapad.’*

Een laatste, interessante uitkomst van de interviews is dat er een duidelijk onderscheid is dat het Voornse Hof wel invloed heeft op de identiteit van de wijk (dus hoe bewoners naar de wijk kijken), maar niet op het imago (hoe buitenstaanders naar de wijk kijken). Dat heeft er mee te maken dat het nieuwbouwproject niet aan een doorgaande weg ligt, maar eigenlijk ingesloten is en daardoor voor mensen die niet uit de wijk komen niet plots het aanzien heeft verbeterd. Puur omwille van het feit dat het dus vanaf veel straatkanten niet eens echt zichtbaar is.

Omwonenden zien wel dat het Voornse Hof een verbetering is voor het straatbeeld in de wijk en voor hen draagt de nieuwbouw daarom wel bij aan de identiteit van de wijk. Bovendien draagt het bij aan het gevoel van trots op de wijk, zo stellen de geïnterviewden.

4.4: Koppeling naar theorie

Uit de meest relevante uitkomsten van de enquête, de verbanden die zijn gelegd met behulp van deze uitkomsten en de interessante frases uit de interviews zijn bepaalde patronen te ontdekken die bruikbaar zijn om uiteindelijk de deelvragen mee te beantwoorden. Het is waardevol om de bevindingen te scharen onder de onderwerpen die centraal staan in de deelvragen en zo een koppeling te maken met het theoretisch kader.

Wat betreft de openbare ruimte blijkt dat omwonenden die dichtbij het Voornse Hof wonen de opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het nieuwbouwproject als minder goed beoordelen dan omwonenden die ver(der) weg wonen. De verklaring hiervoor is gezocht in het feit dat omwonenden die dichtbij wonen zowel de positieve als negatieve invloeden van het Voornse Hof intenser ervaren. Dat komt omdat zij simpelweg directer te maken hebben met de kernwaarden van de openbare ruimte in en om het Voornse Hof dan omwonenden die ver(der) weg wonen. Een voorbeeld van zo'n kernwaarde is: schoon, zo blijkt uit het rapport van Platform 31 (2018). Mensen waarderen het als hun directe leefomgeving schoon is, maar enkele omwonenden gaven in de opmerkingen van de

enquête aan dat bewoners van het Voornse Hof soms onzorgvuldig omgaan met hun afval en het niet wegbrengen of laten slingeren.

Gehl (2011) stelt dat de manier waarop de openbare ruimte is vormgegeven, bijdraagt aan het soort activiteiten dat er zich afspeelt. Dat kan zeker uit de resultaten worden bevestigd. Zo wordt door de sleutelfiguren aangehaald dat verlichting een grote rol speelt voor het gevoel van veiligheid en bepaalt of mensen een bepaalde plek wel of niet graag 's avonds aandoen. Ook het wel of niet plaatsen van bankjes kan een grote invloed hebben op de sociale activiteiten. Zo blijkt dat het in wezen positiever is om weinig bankjes in een wijk te hebben om het ontstaan van hangplekken te voorkomen. Dit kunnen immers *broedplaatsen* zijn voor misstanden.

Bovendien wordt aangehaald dat bankjes helemaal niet bepalen of mensen elkaar in een wijk ontmoeten. Ontmoetingen komen veel meer tot wasdom in *communities*; gemeenschappen van mensen die met een bepaald doel een bepaalde plek bezoeken. Denk daarbij aan kerken of verenigingen.

Dat omwonenden en sleutelfiguren het grotendeels eens zijn met de bewering dat het Voornse Hof het straatbeeld in de wijk heeft verbeterd, toont het belang van visuele gebiedskenmerken (Risselada, 2010). Hieronder vallen: de *architectuur van de gebouwen*; de woningen van het Voornse Hof zijn strak, modern en zien er netjes uit. De *stedenbouwkundige structuur*: het gebied waarop het Voornse Hof ligt is opgehoogd en heeft daardoor hetzelfde maaiveldniveau als de woningen in het verlengde van de Nieuwenhoornstraat. Het karakter van de woningen ligt eveneens in het verlengde van de beneden-boven woningen in de rest van de Nieuwenhoornstraat. Tot slot de *ligging*: die is een beetje verstopt te noemen, aangezien het Voornse Hof niet goed zichtbaar aan een doorgaande weg zit.

Het Voornse Hof lijkt de groenkwaliteit in de wijk niet te hebben verbeterd, al is het aanwezige groen wel toegenomen. Of dat een positieve verandering is, daar zijn de meningen wisselend over. Een braak liggende ruimte waar bewoners hun auto's konden parkeren, heeft immers plaats gemaakt voor een zogenaamde *WADI*; een water afwateringsgebied voor de wijk. In wezen is dit echter gewoon een open grasveld en wordt daarom door omwonenden en sleutelfiguren gezien als een loze ruimte.

Het belangrijkste resultaat over de voorzieningen is dat het voorzieningenniveau niet aansluit bij de gemixte bevolkingssamenstelling van de wijk. Er zijn met name voorzieningen voor lage inkomensgroepen in Oud-Charlois, terwijl met de komst van het Voornse Hof ook de middenklasse meer vertegenwoordigd is. Zodoende gaat de bewering van Arthurson (2002), dat de instroom van een kapitaalkrachtige middenklasse kan zorgen voor een kwaliteit- en kwantiteitsinput van de voorzieningen, niet op voor Oud-Charlois.

Brouwer (2008) en Doucet (2009) stellen dat oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers doorgaans niet dezelfde soort voorzieningen gebruiken, omdat nieuwkomers bijvoorbeeld nog erg gesteld zijn op de voorzieningen die ze op hun oude woonadres gebruikten. In Oud-Charlois is dat verschil echter minimaal zichtbaar, een enkeling uit het Voornse Hof gaat bijvoorbeeld voor wat meer exclusieve producten naar het centrum van Rotterdam, maar naar verwachting doen enkele omwonenden dat ook wel.

Een bron van Douglas (1964) leert dat de prestaties en instelling van kinderen op school verwantschap hebben met hoe zij wonen. Zo zouden comfort en ruimte thuis positieve invloed hebben op hoe een kind zich op school voelt en gedraagt. Dit wordt bevestigd door Sharda Hakkeling, als voormalig directrice van de Wilhelmina basisschool jarenlang actief geweest als sleutelfiguur in de wijk. Zij stelt immers dat wanneer een kind thuis genoeg ruimte heeft, dit rust geeft en de kans dat dit voor rust zorgt op school daarom groot is.

Omtrent de sociale structuur in de wijk Oud-Charlois blijkt dat wanneer een persoon zijn of haar meeste vrienden binnen de wijk heeft wonen, dit een positieve invloed heeft op hoe hij of zij de sociale cohesie in de wijk beoordeelt. Dit verband valt te achterhalen aan de hand van de benoemde theorieën van Putnam (2000) en Cramm en anderen (2012) die stellen dat wanneer iemand veel vrienden in een wijk heeft wonen, die persoon dan een groot sociaal kapitaal op wijkniveau ervaart. Dit houdt in dat iemand betrokken is in veel sociale netwerken in de wijk en daardoor een grotere verbondenheid en solidariteit met de wijk heeft dan iemand die weinig tot geen sociale netwerken in de wijk heeft.

Een tweede kenmerk van de sociale structuur dat uit de resultaten blijkt, is dat deze gesegmenteerd is. Dit past in het beeld dat de sociale structuur van een wijk meestal het resultaat is van een proces van *bonding* in plaats van *bridging* (Woolcock & Narayan, 2000; Butler & Robson, 2001). Met andere woorden: gelijkgestemden zoeken elkaar in de praktijk vaak op, in plaats van dat lagere inkomensgroepen *een brug slaan* met hogere inkomensgroepen. In zo'n geval krijg je een sociale structuur die bestaat uit segmenten en niet één geheel is. In een wijk is dat terug te zien in een verdeling in buurtjes, waarbinnen bewoners zich verbonden voelen, maar weinig tot geen affiniteit hebben met andere buurtjes of de wijk als geheel.

Voor de sociale controle geldt wat beschreven is in het theoretisch kader met een verwijzing naar Blokland (2009). Vertrouwen speelt daarbij een grote rol. Het gaat dan om het toevertrouwen van een taak aan iemand (bijvoorbeeld om het huis in de gaten te houden bij vakantie), alsook om het onderlinge vertrouwen om elkaar op de hoogte te houden van een verdachte situatie of ongewenst gedrag. De redenering van Blokland (2009) is dus zeker terug te zien, al blijkt ook dat bewoners bij voorkeur iemand aanspreken op zijn of haar gedrag samen met een andere bewoner. Zij voelen zich samen sterker om iemand anders te wijzen op zijn of haar ongewenste gedrag.

De laatste interessante uitkomst die gerelateerd is aan de sociale structuur, is dat het Voornse Hof geldt als een voorbeeldstraatje voor de wijk als het gaat om sociale samenhang. De voornaamste reden dat het een wat hechtere bewonersgroep is, is dat de meesten er gelijktijdig zijn komen wonen, de meesten elkaar ook al hebben gezien op informatieavonden van de nieuwbouw en in min of meer dezelfde periode hun tuintjes hebben ingericht, alsook afspraken hebben gemaakt over de onderhoud van het achterpad. Dit soort gezamenlijke activiteiten geeft al snel binding.

Uit de bevindingen omtrent het imago en de identiteit blijkt dat meer bewoners die na de realisatie van het Voornse Hof in de wijk zijn komen wonen, vinden dat het nieuwbouwproject heeft gezorgd voor een verbetering van het imago en de identiteit, dan bewoners die al voor het Voornse Hof werd gebouwd in de wijk woonden. In de resultatenomschrijving is al aangehaald dat dit aansluit bij de literatuur van Van der Land (2004) die stelt dat het beeld dat bewoners die al langer in de wijk wonen, hebben over de identiteit van de wijk veelal is gebaseerd op een vroegere situatie en niet zo snel aan te passen valt door een recentelijke ontwikkeling.

Aansluitend hierop komt uit de resultaten naar voren dat Rotterdam-Zuid, waar de wijk Oud-Charlois in ligt, nog steeds te maken heeft met een bepaald stigma. Deze wijdverbreide overtuiging over het stadsdeel blijft overwegend negatief en ook in de media blijft dit beeld over Zuid de overhand houden. Dat dit negatieve beeld moeilijk te doorbreken valt, blijkt ook uit dit onderzoek. Een nieuwbouwproject als het Voornse Hof heeft volgens de sleutelfiguren immers weinig tot geen invloed op het imago van de wijk, en dus hoe buitenstaanders tegen de wijk aankijken.

Inherent hieraan is dat de status van de wijk moeilijk te beïnvloeden valt. Dit bewijst de definitie die Marshall (1998) geeft aan status: 'subjectieve evaluaties van posities in een sociaal systeem'. Met andere woorden; de status van een wijk heeft in grote mate te maken

met de subjectieve beoordeling van een persoon en wordt zo positioneel ingedeeld in een sociaal systeem. Een status wordt dus als het ware *gerankt*.

Waar het imago en aanverwante termen als de reputatie en de status van een wijk grotendeels worden gemaakt en bepaald door *outsiders*, worden de identiteit, de mate van trots en het verantwoordelijkheidsgevoel gecreëerd door de bewoners zelf. In Oud-Charlois zijn bewoners over het algemeen trots op hun wijk en nemen ze daarom ook veelal op hun eigen manier verantwoordelijkheid voor de wijk. Nasra Djorai, jarenlang gebiedsnetwerker van Charlois, zou hier liever de term *eigenaarschap* voor gebruiken. Verantwoordelijkheid is volgens haar immers te veel ingekaderd door onder andere de gemeente, waar *eigenaarschap* in veel bredere zin opgaat. Het gaat om het bijdragen en meedenken ten behoeven van de wijk en dat doen veel bewoners op hun eigen manier.

Overigens wordt er niet altijd door gemeentelijke instanties aandacht besteed aan dat bewoners meedenken. Zo wordt er naar de verticale stem, die in het model van Hirschman (1970) terugkomt, niet altijd geluisterd. Dat geldt ook voor de mate van inspraak in Oud-Charlois. Er worden immers wel bewonersavonden georganiseerd, maar de sleutelfiguren uit de wijk hebben het idee dat de meningen van bewoners niet altijd worden gehonoreerd.

5. Uitleiding

Dit hoofdstuk vormt een overkoepeling van de conclusie, discussie en de beleidsaanbevelingen van dit onderzoek, omdat ze tot elkaar zijn verweven en gezamenlijk een slot vormen.

5.1: Conclusie

Dit onderzoek heeft de focus gelegd op de invloed van het nieuwbouwproject Voornse Hof op de leefomgeving in Oud-Charlois. Die invloed wordt opgesplitst in fysieke en sociale effecten. Met de fysieke effecten is gerefereerd naar zichtbare, ruimtelijke ingrepen in de wijk die gepaard gaan met de komst van het Voornse Hof. Terwijl de sociale effecten gaan over de minder tastbare aspecten, zoals de sociale samenhang en het gedachtegoed over het imago en de identiteit van de wijk.

Concreet zijn de fysieke effecten opgedeeld in de deelonderwerpen: openbare ruimte en voorzieningen en zijn de sociale effecten opgedeeld in: sociale structuur en imago en identiteit. Aan de hand van deze deelonderwerpen is getracht om tot een gedegen en overwogen antwoord op de hoofdvraag te komen.

Allereerst kan worden gesteld dat het ervaren effect van het Voornse Hof op de openbare ruimte door de omwonenden en sleutelfiguren *overall* positief is. De meest overkoepelende indicator *straatbeeld* werd over het algemeen positief beoordeeld en omvat veel omgevingskenmerken. Een verbetering van de groenkwaliteit en speelmogelijkheden bleek wat moeilijker toe te schrijven aan de komst van het Voornse Hof. Terwijl de toegankelijkheid en de doorstroming voor verkeer niet ten goede is gekomen door het nieuwbouwproject.

Daarnaast blijkt dat omwonenden en sleutelfiguren ervaren dat het Voornse Hof weinig heeft betekend voor de voorzieningen in de wijk. Het nieuwbouwproject lijkt te klein om een verbreding of een verandering van het voorzieningenaanbod te weeg te brengen. Dat is tevens de voornaamste reden dat bewoners van het Voornse Hof doorgaans dezelfde voorzieningen gebruiken als de omwonenden. Zij maken gebruik van het al bestaande voorzieningenaanbod.

Verder is het van belang om bij het ervaren effect op de sociale structuur de kanttekening te plaatsen dat de sociale structuur dusdanig veel aspecten omvat dat het moeilijk is om daar een eenzijdig oordeel over te geven. Desondanks is er één patroon heel duidelijk te herkennen: de sociale structuur van de wijk is niet één geheel, maar gesegmenteerd.

Bovendien is de sociale structuur van een wijk dusdanig ingebed dat een relatief klein nieuwbouwproject als het Voornse Hof daar feitelijk weinig invloed op kan hebben. Oud-Charlois wordt gekenmerkt door buurtjes die onderling redelijk verbonden zijn. Dat geldt ook voor de sociale controle en zo hebben enkele nieuwbouwblokken een *buurtapp*, onder andere ten behoeve van de veiligheid. In het Voornse Hof is er volgens de omwonenden en sleutelfiguren wat nauwer contact dan in de andere buurtjes, maar dat komt volgens hen omdat de meeste bewoners er gelijktijdig zijn komen wonen. Deze verbondenheid straalt echter niet uit op de rest van de wijk, maar blijft redelijk beperkt binnen het Voornse Hof.

Wat betreft het ervaren effect van het Voornse Hof op het imago en de identiteit is een redelijk duidelijk onderscheid te ontdekken. Zo zijn bijna alle sleutelfiguren en omwonenden het er over eens dat het Voornse Hof wel invloed heeft op de identiteit, maar niet of nauwelijks op het imago. Voornaamste verklaring hiervoor is dat bewoners de wijk kennen

en de verandering in de vorm van het Voornse Hof van dichtbij meemaken. Voor buitenstaanders daarentegen is het Voornse Hof letterlijk en figuurlijk niet goed zichtbaar. Letterlijk omdat het Voornse Hof goed opgaat in de omgeving en niet aan een doorgaande weg ligt waardoor het meer in het oog valt. Figuurlijk aangezien voor veel buitenstaanders het beeld dat gecreëerd wordt door de media over Rotterdam-Zuid (en dus Oud-Charlois) vaak nog steeds leidend is voor hoe zij het imago ervaren.

Al met al heeft het Voornse Hof dus op veel punten een positieve verandering te weeg gebracht en zijn omwonenden en sleutelfiguren over het algemeen te spreken over de fysieke en sociale effecten op de leefomgeving. Ondanks het feit dat het Voornse Hof met name voor sociaal gewortelde aspecten van de wijk te klein blijkt, is heel duidelijk dat het Voornse Hof het aanzien van de wijk heeft verbeterd. Er staan nu nette eengezinswoningen in plaats van verouderde stapelwoningen. De wellicht meest teruggekomen associatie met het nieuwbouwproject is die van voorbeeldstraatje. Het toont aan dat het kan worden gezien als een mooie aanzet tot verdere wijkverbetering in de komende jaren.

Met andere woorden: het Voornse Hof heeft écht wat te weeg gebracht in de wijk Oud-Charlois en kan dienen als proefstuk voor mogelijke nieuwbouwprojecten op wijkniveau in Rotterdam-Zuid in de toekomst. De waardecreatie, zoals die in de inleiding is aangehaald, komt tot zijn recht. Het Voornse Hof scheidt waarde aan de wijk en de wijk waardeert het Voornse Hof.

5.2: Discussie

Dit onderzoek heeft de nadruk gelegd op de invloed van het Voornse Hof op de leefomgeving vanuit het perspectief van de omwonenden en de sleutelfiguren uit de wijk. Er is bewust gekozen voor deze invalshoek, aangezien Geert Burger, medestudent en eveneens stagiair bij het NPRZ, de optiek van de bewoners van het Voornse Hof heeft belicht. De inkadering van het onderzoeksgebied is gebaseerd op de straten van de aangrenzende woonblokken en hiervan is de gehele populatie meegenomen in de enquête. Er is bewust geen breder onderzoeksgebied gekozen en daaruit een steekproef genomen, omdat het Voornse Hof niet heel groot is en de kans dan had bestaan dat er omwonenden werden *meegenomen* die het nieuwbouwproject niet eens zouden kennen.

Zoals ook bleek uit de inleiding is dit onderzoek additioneel te noemen in de zin dat het een nieuw soort blik werpt op de invloed van relatief kleine fysieke interventies op wijkniveau, in dit geval in de vorm van een nieuwbouwproject. Er werd al meer onderzoek gedaan naar wijken in Rotterdam-Zuid, maar een dusdanig nieuwbouwproject was daarin niet aan de orde.

Een interessante optie voor vergelijkbaar onderzoek of een aanbeveling voor verder onderzoek is om wat dieper te duiken in het karakter van Oud-Charlois en te achterhalen waarom de wijk zo geworden is zoals die nu is en waarom bepaalde transities in de toekomst wel te verwachten zijn en anderen om achterliggende redenen niet. Deze mogelijkheid is met name gebaseerd op enkele uitspraken van Nasra Djorai (eerder aangehaald in het resultatenhoofdstuk), die jarenlang gebiedsnetwerker is geweest in Charlois. Zij zegt het volgende over de wijk:

“ *‘Dit is echt een kantelwijk waar we met minimale middelen maximaal resultaat kunnen behalen.’*

“ *‘Er zijn veel nieuwkomers, kunstenaars en creatievelingen die kansen zien, dus er zit energie in de wijk. En we moeten zorgen dat we die energie pakken en die verzilveren in het kantelen van die wijk. En dat doen we onvoldoende nog.’*

“ ‘Het is echt een wijk met veel potentie. De tweede Pijp noemen we het. Hier zou je echt de ‘verpijping’, de gentrification makkelijk met minimale ingrepen kunnen toepassen.’ ”

Deze uitspraken vormen een interessante opmaat voor verder onderzoek. Vragen die oprijzen zijn immers: waarom lukt het Oud-Charlois enerzijds (nog) niet om tot een tweede Pijp uit te groeien? En wat maakt anderzijds wel dat er potentie is en er veel meer uit de wijk te halen valt dan er nu wordt gedaan? Een dusdanig onderzoek zou in tegenstelling tot dit onderzoek veel meer de nadruk leggen op processen van gentrification en *pioneering*. Dat zou weer andere inzichten kunnen opleveren op de wijk Oud-Charlois en het is wellicht interessant om deze naast de uitkomsten van dit onderzoek te leggen.

5.3: Beleidsaanbevelingen

Naar aanleiding van de conclusie en de discussie kunnen enkele beleidsaanbevelingen worden opgesteld die mogelijk door het Nationaal Programma Rotterdam Zuid in acht kunnen worden genomen voor toekomstig beleid. Ze worden puntsgewijs aangehaald.

* Sleutelfiguren uit de wijk Oud-Charlois geven aan dat bewoners in sommige gevallen niet op een goede manier worden ingelicht en betrokken bij herontwikkeling in en van hun wijk. Zij worden volgens hen wel uitgenodigd voor bewonersavonden, maar geregeld hebben ze dan geen échte inspraak meer. Meestal gaat het dan immers om van tevoren uitgedachte plannen die worden gepresenteerd waar de bewoners niet echt een stem in hebben (gehad). Daarin valt dus nog winst te boeken.

* Een wijk als Oud-Charlois heeft een hoge voorzieningenpotentie. Er zou daarom kunnen worden gedacht aan het creëren van een wat diverser voorzieningenaanbod voor een breder publiek. Zo ook voor andere bewonersgroepen, zoals bijvoorbeeld kunstenaars die ook in de wijk actief en woonachtig zijn.

* Ruimte thuis draagt bij aan hoe kinderen zich voelen en gedragen op school. Dus wanneer een kind opgroeit in een ruime woning kan dit uiteindelijk invloed hebben op de schoolprestaties. Dit is een belangrijk argument om ook in de toekomst ruime woningen te blijven bouwen.

* Voor een vergelijkend nieuwbouwproject als het Voornse Hof in de toekomst kan worden aanbevolen om een locatie te kiezen aan een doorgaande weg. Op die manier wordt namelijk een zichtlocatie gecreëerd en dat bereikt een breder publiek. Naast omwonenden valt het in zo'n geval namelijk ook bij passanten in het oog.

* Aansluitend op het vorige punt is een suggestie voor toekomstige projecten in Rotterdam-Zuid om meer aandacht te besteden aan de aantrekkingskracht voor buitenstaanders. Op die manier geef je hen immers meer de mogelijkheid om kennis te maken met *het nieuwe Rotterdam-Zuid* en ebt het gestigmatiseerde beeld wat men vaak heeft van het stadsdeel wellicht weg. Een mooi voorbeeld is de Markthal die het Laurenskwartier voor zowel bewoners als bezoekers (weer) op de kaart zette. Een dusdanige *flagship* kan heel wat te weeg brengen. En dat kan ook al met een kleiner en minder imposant object of gebouw, maar als het in zo'n geval maar in het oog springt en de aandacht trekt.

* Wijken die *gentrificeren* zijn in opkomst en door de potentie die Oud-Charlois op vele vlakken heeft, behoort dit ook voor deze wijk in de toekomst tot de mogelijkheden. De terminologie *verpijping* is genoemd in dit onderzoek en zo iets lijkt op zich een interessante ontwikkeling. Wel dient hierbij te worden afgevraagd of een wijk als Oud-Charlois hier uiteindelijk beter van wordt. Na het proces van gentrification krijgt een wijk immers wel een

ander allure en zullen sommige bewoners zich mogelijkwijs niet meer thuis voelen. Dat zijn zaken die beleidstechnisch in de toekomst goed moeten worden afgewogen.

* Tot slot de *hamvraag*: is het bouwen van een nieuwbouwproject als het Voornse Hof in de wijk Oud-Charlois voor herhaling vatbaar? *Jazeker*, kan daarop worden geantwoord. Alleen om een andersoortige en wellichte grotere invloed op de wijk te bewerkstelligen, wordt wel een groter nieuwbouwproject aanbevolen.

Nawoord

Ik kijk met voldoening terug op het doen van dit onderzoek en het schrijven van deze thesis. Uiteraard is aan het onderzoeksplan dat ik in februari 2018 had veel aangepast om tot dit eindresultaat te komen, maar ik ben blij met de wegen die ik heb ingeslagen om dit onderzoek tot slagen te brengen.

Toen voor mij duidelijk was dat ik het Voornse Hof door de ogen van de omgeving, in de vorm van de omwonenden en de sleutelfiguren van de wijk, ging bekijken, had ik vrij snel voor mezelf duidelijk welke onderwerpen ik daarin wilde betrekken. Die onderwerpen vormden automatisch ook de leidraad van het theoretisch kader en dat verliep dus vrij voorspoedig. Ook het afnemen van de enquêtes ging op zich goed. Soms waren er wel dagen bij dat er weinig mensen thuis waren, maar de respons viel me (zeker in het begin) niet tegen.

Bij de resultatenbeschrijving wist ik eerst niet zo goed welke focus ik moest kiezen want ik had geen hypothesen opgesteld om aan vast te houden. Na overleg met Gideon Bolt werd voor mij echter meer helder welke variabelen relevant waren om verbanden mee te leggen, dus dat was fijn. Uiteindelijk bleek de koppeling naar de theorie gemakkelijker te maken dan ik in eerste instantie had gedacht. Bovendien merkte ik dat de interviews een interessante aanvulling waren op de resultaten die kwamen uit de enquêtes. En ondanks dat ik aanvankelijk een beetje angstig was dat ik met *mixed methods* misschien te veel hooi op de vork nam, ben ik toch blij dat ik dat heb gedaan. Al met al kijk ik dus content terug op het verloop van het onderzoek.

Dat ik bij het NPRZ stage mocht lopen, heb ik tevens ervaren als een toffe aanvulling op mijn thesis. Het was leuk om het onderzoek zowel voor de Universiteit Utrecht als voor het NPRZ te doen. Ik heb ook meegelopen in het werkveld en ben bij interessante vergaderingen aanwezig geweest.

Kortom: ik kijk met een prettig gevoel terug op mijn thesisperiode. Ik heb veel gehad aan de stappen die ik heb doorlopen tijdens mijn Bachelorthesis en dat soms als vergelijkingsmateriaal gebruikt. Daarnaast heb ik veel geleerd van deze Masterthesis, met name doordat ik voor de eerste keer gebruik maakte van *mixed methods*.

Thomas van der Ven

Journalistiek artikel

Voor de cursus *Professional Competences* aan de Universiteit heb ik een journalistiek artikel moeten schrijven over mijn thesisonderwerp. Hiervoor was het belangrijk om het wetenschappelijke taalgebruik even los te laten, maar toegankelijk te schrijven voor een breed publiek. Mogelijkerwijs verschijnt het artikel later dit jaar op Kennislink.nl of Geografie.nl. Het artikel is terug te vinden in Bijlage V.

Literatuurlijst

- Amin, A. & J. Roberts (2008). Knowing in action: Beyond communities of practice, *Research Policy*, 37 (2008), pp. 353-369.
- Baarda, A., M. de Goede & J. Teunissen (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen/Houten: Nordhoff Uitgevers.
- Beckhoven, E. van & R. van Kempen (2003). *Het belang van de buurt*. Utrecht: Nethur.
- Bergeijk E. van, A. Kokx, G. Bolt & R. van Kempen (2008). Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners.
- Boisen, M., Terlouw, K. & Gorp, B. van (2011). *The selective nature of place branding*, Utrecht: Urban & Regional Research Centre Utrecht (URU).
- Enquêtes Bewonersonderzoek Hoograven & Liendert (persoonlijke communicatie, Bolt, 26 april 2018).
- Bolt, G. & R. ter Maat (2005). Participatie in de buurt. *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, 2005 (6), pp. 56-62.
- Bolt, G. & R. van Kempen (2011). Social Consequences of Residential Segregation and Mixed Neighborhoods. *Sage Handbook of Housing Studies*, Chapter 23.
- Bolt, G., & R. van Kempen (2013). Introduction special issue: Mixing neighbourhoods: Success or failure? *Cities*, 35, pp. 391–396.
- Botman, S. & R. van Kempen (2001). *Spatial Dimensions of Urban Social Exclusion and Integration: The Case of Rotterdam*. Amsterdam: Amsterdam Study Centre for the Metropolitan Environment.
- Bretherton, J., & N. Pleace (2011). A difficult mix: Issues in achieving socioeconomic diversity in deprived UK neighbourhoods. *Urban Studies*, 48(16), pp. 3433–3447.
- Brouwer, J. (2008). *Wijken van Waarde. Waardemakers in de Wijk*. ABF Cultuur Delft.
- Butler, T. & G. Robson (2001). Social capital, gentrification and neighbourhood change in London: A comparison of three South London neighbourhoods. *Urban Studies*, 38(12), pp. 2145-2162.
- Camina, M., & M.J. Wood (2009). Parallel lives: Towards a greater understanding of what mixed communities can offer. *Urban Studies*, 46, pp. 459–480.
- Carr, S., M. Francis, L. Rivlin & A. Stone, A. (1993). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chaskin, R.J. & M.L. Joseph (2010). Building 'Community' in Mixed-Income Developments – Assumptions, Approaches, and Early Experiences. *Urban Affairs Review*, 45(3), pp. 299-335.
- Coleman, J. (2000). Social Capital in the Creation of Human Capital, *The American Journal of Sociology*, 94, Organizations and Institutions, pp. 95-120.
- Cramm, J., H. van Dijk & A. Nieboer (2012). The Importance of Neighborhood Social Cohesion and Social Capital for the Well Being of Older Adults in the Community. *The Gerontologist*, 53 (1), pp. 142–150. DOI: 10.1093/geront/gns052.
- Davidson, M., & L. Lees (2005). New-build 'Gentrification' and London's Riverside Renaissance, *Environment and Planning a*, 37(7), pp. 1165–1190.
- Day, K. (2003). New urbanism and the challenges of designing for diversity. *Journal of Planning Education and Research* 23(1), pp. 83-95.

De Volkskrant (2012). Negativity bias: Negatieve gebeurtenissen onthouden we goed. Verkregen van: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/negativity-bias-negatieve-gebeurtenissen-onthouden-we-goed~b1f7d601/>. Geraadpleegd op: 3 augustus 2018.

Denton, N.A. & D. Massey (1991). Patterns of Neighborhood Transition in a Multiethnic World: U.S. Metropolitan Areas, 1970–1980. *Demography* 28, pp. 41–63.

Derksen, W. (2013). Waarom willen we de achterbuurten niet zien. Verkregen van: <http://www.wimderksen.com/tag/krachtwijken/>. Geraadpleegd op: 7 mei 2018.

Doucet, B. (2009). Living through gentrification: subjective experiences of local, non-gentrifying residents in Leith, Edinburgh. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24(3), pp. 299-315.

Douglas, J.W. (1964). The home and the school. Department of Education and Science. Londen: Circular 10/65.

Donkers, H. (2014). Sterk helpt zwak' in probleemwijken: wishfull thinking of kans? Radboud Repository.

Eindadvies Rotterdam-Zuid (2011). Kwaliteitssprong Zuid. Verkregen van: <file:///C:/Users/thomas/Downloads/rdamzuid-lr.pdf>. Geraadpleegd op: 12 februari 2018.

Fortuin, K. & P. van der Graaf (2006), De stad verhaalt van de stad: Rotterdamse lokale identiteit en cultuur als hulpbron. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

Friedrichs, J. (1998). Do poor neighborhoods make their residents poorer? Context effects of poverty neighborhoods on residents. In: H.-J. Andress (ed.), *Emperical Poverty Research in a Comparative Perspective*, pp. 77-99. Aldershot: Ashgate.

Galhofo Beira, C. (2010). Oud worden in Oud Charlois. Onderzoeksscriptie Veldacademie Technische Universiteit Delft, Faculteit Bouwkunde.

Garbarino, J., & K. Kostelny (1993). Neighborhood and community influences on parenting. In T. Luster & L. Okagaki (Eds.), *Parenting: An ecological perspective*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, pp. 203-226.

Gehl, J., L.J. Kaefer & S. Reigstad (2006). Close encounters with buildings. *Urban Design International*, 11, pp. 29-47.

Gehl, J. (2011). *Life between building – Using public space*. Washington: Island Press.

Gemeente Rotterdam (2015). Vernieuwing Zuid krijgt impuls met oplevering woningen Oud-Charlois. Verkregen van: <https://www.persberichtenrotterdam.nl/bericht/844/Vernieuwing-Zuid-krijgt-impuls-met-oplevering-woningen-Oud-Charlois/>. Geraadpleegd op: 30 maart 2018.

Gemeente Rotterdam (2018). Wijkprofiel Rotterdam 2018. Verkregen van: <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2018/rotterdam/charlois/oud-charlois>. Geraadpleegd op: 23 april 2018.

Graham, S. & S. Marvin (1996). *Telecommunications and The City: Electronic Spaces, Urban Places*. Londen: Routledge.

Hartley, J. (2005). Innovation in Governance and Public Services: Past and Present, *Public Money and Management*, 25(1), pp. 27-34.

Hinne, M. & W. Roelofs (2015), *Dictaat Onderzoeksmethoden 2: Surveys en Non-respons*, pp. 2-29.

Janelle, D.G. (1973). Measuring human extensibility in a shrinking world. In: *The Journal of Geography*, 72(5), pp. 8-15.

Jehee, J. (2011). Jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte. Master Thesis Urban Geography University Utrecht, pp. 1-134.

- Joseph M.L., R. J. Chaskin & H. S. Webber (2007). The Theoretical Basis for Addressing Poverty Through Mixed-Income Development. *Urban Affairs Review*, 42(3), pp. 369-409.
- Kleinhans, R. (2005), *Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting*. Delft: Delft University Press.
- Kraut, R., M. Patterson, V. Landmark et al. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? In: *American Psychologist*, 53(9), pp. 1017-1031.
- Land, M., van der (2004), *Vluchtige verbondenheid: stedelijke bindingen van de Rotterdamse nieuwe middenklasse*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ledoux, G. (1996). De invloed van 'sociaal milieu' bij Turkse, Marokkaanse en Nederlandse sociale stijgers. *Sociologische Gids*, 43(2), pp. 114-130.
- Mak, A. (2012). Aandachtswijken: publiek sturen op waarde. *AGORA Magazine*, 4, pp. 40-43.
- Marshall, G. (1998). *Oxford dictionary of sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Middleton, A., A. Murie & R. Groves (2005). Social Capital and Neighbourhoods that Work. *Urban Studies*, 42(10), pp. 1711-1738.
- Mok, D., B. Wellman, J. Carrasco (2010). Does distance matter in the age of the internet? *Urban Studies*.
- Nationaal Programma Rotterdam Zuid (2013). *Handelingsperspectief wijk Oud-Charlois*. Verkregen van: [file:///C:/Users/thoma/Downloads/Oud%20Charlois%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/thoma/Downloads/Oud%20Charlois%20(2).pdf). Geraadpleegd op: 9 februari 2018.
- Newton, R., M. Ormerod, E. Burton, L. Mitchell & C. Ward-Thompson (2010). Increasing Independence For Older People through Good Street Design. *International journal of integrated care*. DOI: 10.5042/jic.2010.0246.
- Nieuwbouw Kiezen (persoonlijke communicatie, 12 april 2018).
- OBI Data, 2010 (persoonlijke communicatie, 29 april 2018).
- Ouwehand, A. (2006). Een omineuze naam. Onderzoeksinstituut OTB, TU Delft.
- Permentier, M., M. van Ham & G. Bolt (2007). Behavioural responses to neighbourhood reputations. *J Housing Built Environ*, 22, pp. 199-213, DOI: 10.1007/s10901-007-9075-8.
- Peterson, K.D. & T.E. Deal (1998). *How Leaders Influence the Culture of Schools*. Educational Leadership. EBSCO Publishing.
- Pinkster, F. (2008). *De sociale betekenis van de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Platform31 (2014). 14. Rotterdam Zuid. Verkregen van: <https://www.platform31.nl/wijkengids/14-rotterdam-zuid>. Geraadpleegd op: 17 juli 2018.
- Platform31 (2018). *Sociale stijgers op Zuid - Voorstellen om sociale stijgers in Rotterdam-Zuid vast te houden of aan te trekken*. Den Haag: Platform 31.
- Postcodelijst Voornse Hof Fase 1 en 2 (persoonlijke communicatie, 3 mei 2018).
- Priemus, H. & E. Philipsen (1999). *Herstructurering van stadswijken: meer dan woningen alleen*. Delft: Delft University Press.
- Programmabureau NPRZ (2015). *Uitvoeringsplan 2015-2018*. Verkregen van: http://www.ikzitopzuid.nl/wpcontent/blogs.dir/1/files_mf/1422980193NPRZuitvoeringsprogramma20152018.pdf. Geraadpleegd op: 8 februari 2018.

- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster.
- RIGO Research en Advies (2014). *Een Analyse van Bewoners Nieuwe Woningen 2012*. Ministerie van BZK.
- Smit, J. & A. Risselada (2010). Inspirerend, authentiek en anders. *Rooilijn*, 43(1), pp. 45-51.
- Spencer, C. & J. Dixon (1983). Mapping the Development of Feelings about the City: A Longitudinal Study of New Resident's Affective Maps. *Transactions of Institute of British Geographers*, 8, pp. 373-383.
- Stern, E. & S. Krakover (1993). The Formation of a Composite Urban Image. *Geographical Analysis*, 25 (2), pp. 131-146.
- Stouten, P. (2004). *Duurzaamheid van de stadsvernieuwing. Een onderzoek naar de woonsituatie in het Oude Noorden*. Delft: DUP Science.
- Top 010 (2014). *Voornsehof nieuwbouw Rotterdam*. Verkregen van: <https://www.nieuws.top010.nl/voornsehof-rotterdam.htm>. Geraadpleegd op: 7 februari 2018.
- Veldacademie (2009). *Stedenbouwkundige Randvoorwaarden Voornse Hof*. Verkregen van: https://www.veldacademie.nl/img/Document/d3/7e/d37e4e24-7c1c-48c1-b6d1-070ae1f36462/090213_SRV%20Quackstraat.pdf. Geraadpleegd op: 10 februari 2018.
- Veldboer, L., R. Engbersen, J.W. Duyvendak & M. Uytterlinde (2008). *Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken*. NICIS Institute, Den Haag.
- Vers Beton (2014, 1 september). *Plan Rotta Nova breekt met gemeentelijk beleid*. Verkregen van: <https://versbeton.nl/2014/09/plan-rotta-nova-breekt-met-gemeentelijk-beleid/> Geraadpleegd op: 10 februari 2018.
- Vries, A., de (2009). *Een bruisend Oud-Charlois*. TU Delft, Bachelorscriptie.
- Vocht, A., de (2014), *Statistiek syllabus geo2-3054*. Universiteit Utrecht.
- VROM (1997). *Nota Stedelijke Vernieuwing*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- VROM-Raad (2006). *Stad en stijging: sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing*. Den Haag: VROM-Raad.
- VROM (2007). *Actieplan Krachtwijken: van aandachtswijk naar krachtwijk [Action Plan Power Neighbourhoods; From Priority Neighbourhood to Power Neighbourhood]*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Wellman, B. & C. Haynthorntwaite (2002). *The Internet in Everyday Life*. Oxford: Blackwell.
- Wittebrood, K. & T. van Dijk (2007). *Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wittebrood, K. & M. Permentier (2011). *Dynamiek in stadswijken: sociale stijging en verhuizingen*, CBS, 2011.
- Woningbevolking Onderzoeksbestand (persoonlijke communicatie, 1 mei 2018).
- Woolcock, M. & D. Narayan (2000). *Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy*. *The World Bank Research Observer*, 15(2), pp. 225–249.
- Yang, M-J., M-S Yang, C-H Shih & I. Kawachi (2002). Development and validation of an instrument to measure perceived neighbourhood quality in Taiwan. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56, pp. 492 – 496. DOI:10.1136/jech.56.7.492.

Bijlage I: Enquête: Invloed van het Voornse Hof op de wijk Oud-Charlois

Voor de Masteropleiding Stadsgeografie aan de Universiteit Utrecht doe ik onderzoek naar de invloed van het nieuwbouwproject Voornse Hof op de leefomgeving in de wijk Oud-Charlois. U kunt mij hierbij helpen! Ik vraag u ongeveer 10 minuten vrij te maken om deze enquête in te vullen. Het invullen van de enquête gebeurt anoniem en de gegevens zullen vertrouwelijk worden behandeld en niet worden verstrekt aan derden. Ik dank u alvast hartelijk voor uw medewerking.

Instructies

U kunt per vraag aankruisen welk antwoord voor u van toepassing is. Dit doet u door het vakje aan te kruisen. Maakt u een fout, kleur dat vakje helemaal in en kruis de juiste antwoordcategorie aan.

Gelieve altijd één antwoord aan te kruisen, tenzij anders is vermeld.

Wonen in Oud-Charlois

Allereerst enkele algemene vragen over het wonen in Oud-Charlois.

1. Sinds welk jaar woont u in uw huidige woning?
Sinds (vul hier een jaartal in)

2. Waar woonde u voordat u in deze woning kwam wonen?
 - Elders in (Oud-)Charlois
 - Elders in Rotterdam, namelijk: → ga naar vraag 4
 - Elders in Nederland, namelijk: → ga naar vraag 4
 - In het buitenland, namelijk: → ga naar vraag 4

3. Sinds welk jaar woont u in Oud-Charlois?
Sinds (vul hier een jaartal in)

4. Denkt u binnen twee jaar te gaan verhuizen?
 - Nee, ik wil niet verhuizen
 - Misschien, dat weet ik nu nog niet
 - Ja, ik ben al op zoek naar een andere woning
 - Ja, ik heb al een andere woning gevonden

Tevredenheid

De volgende vragen gaan over uw algemene tevredenheid met Oud-Charlois.

5. Kunt u aangeven hoe tevreden u bent met de volgende zaken?

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Niet tevreden/ niet ontevreden	Tevreden	Zeer tevreden
A. Uw huidige woning					
B. Uw woonwijk Oud-Charlois					
C. Het Voornse Hof					
D. De openbare ruimte in de wijk					
E. De voorzieningen in de wijk					
F. De veiligheid in de wijk					
G. De sociale samenhang in de wijk					

6. Vindt u dat Oud-Charlois er in het algemeen de afgelopen 5 jaar op vooruit of achteruit is gegaan?
 - Vooruit
 - Gelijk gebleven
 - Achteruit
 - Weet ik niet/ geen mening

7. Verwacht u dat Oud-Charlois er in het algemeen de komende jaren op vooruit of achteruit zal gaan?

- Vooruit
- Zal gelijk blijven
- Achteruit
- Weet ik niet/ geen mening

Het Voornse Hof is een nieuwbouwproject in uw wijk omsloten door de Verboomstraat en De Quackstraat en de Barendregtstraat en Van Blommesteinweg. De nieuwe eengezinswoningen zijn in februari 2015 opgeleverd en in mei van dat jaar namen de eerste bewoners de sleutels in ontvangst. In het totaal zijn het 54 woningen, waarvan de hoekwoningen wat groter zijn dan de tussenwoningen.

8. Heeft het Voornse Hof naar uw mening invloed gehad op hoe Oud-Charlois door de jaren heen veranderd is?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet/ geen mening

Openbare ruimte en voorzieningen

De volgende vragen met stellingen gaan over de openbare ruimte en de voorzieningen in de wijk in relatie tot het Voornse Hof.

9. Kunt u voor elk van de volgende stellingen over de openbare ruimte aangeven of u het er mee eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
A. De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft de <u>toegankelijkheid</u> van de openbare ruimte in de wijk verbeterd.					
B. De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft de <u>groenkwaliteit</u> in de wijk verbeterd.					
C. De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft de <u>speelmogelijkheden voor kinderen</u> in de wijk verbeterd.					
D. De opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof heeft het <u>algehele straatbeeld</u> van de wijk verbeterd.					

10. Kunt u voor elk van de volgende stellingen over voorzieningen (denk aan: winkels, scholen, sportvelden, culturele plekken etc.) aangeven of u het er mee eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
A. De komst van het Voornse Hof heeft gezorgd voor <u>ander type voorzieningen</u> in de wijk.					
B. Bewoners van het Voornse Hof maken over het algemeen gebruik van <u>andere voorzieningen</u> dan bewoners van de rest van de wijk.					
C. De komst van het Voornse Hof heeft de <u>schoonkwaliteit</u> in de wijk verbeterd.					
D. Bewoners van het Voornse Hof zetten zich in voor de <u>leefbaarheid</u> van de wijk.					

Sociale contacten

De volgende vragen gaan over de sociale contacten die u heeft in uw wijk.

11. Waar wonen de meeste van uw vrienden en goede kennissen?
- In Oud-Charlois
 - Buiten Oud-Charlois
 - Ongeveer even veel in als buiten Oud-Charlois
12. Woont er familie van u in Oud-Charlois?
- Ja
 - Nee
13. Hebt u wel eens contact met uw buren?
- Ja
 - Nee → ga door naar vraag 15
14. Op welke manier hebt u zoal contact met uw buren? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)
- We maken regelmatig een praatje
 - We gaan wel eens bij elkaar op de koffie
 - Ik geef de planten water als de buren op vakantie zijn
 - We spreken elkaar aan op elkaars gedrag
 - We helpen elkaar met klusjes
 - We lenen wel eens wat van elkaar
 - Anders, namelijk
15. Hebt u wel eens contact met bewoners van het Voornse Hof?
- Ja
 - Nee → ga door naar vraag 17
16. Op welke manier hebt u zoal contact met bewoners van het Voornse Hof? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)
- We maken regelmatig een praatje
 - We gaan wel eens bij elkaar op de koffie
 - Ik geef de planten water als de buren op vakantie zijn
 - We spreken elkaar aan op elkaars gedrag
 - We helpen elkaar met klusjes
 - We lenen wel eens wat van elkaar
 - Anders, namelijk

Wijkparticipatie

De volgende vragen gaan over de mate waarop u participeert in activiteiten, organisaties en verenigingen in de wijk.

17. A. Bent u lid van een buurtvereniging, huurdersvereniging, bewonerscommissie, Vereniging van Eigenaren (VvE) of van een vergelijkbare organisatie? (u kunt lid zijn van meerdere verenigingen)
- Nee, ik ben geen lid
 - Ja, namelijk van:
.....
→ ga naar vraag 17C
- B. Bent u van plan binnenkort lid te worden van een buurtvereniging, huurdervereniging of bewonerscommissie?
- Nee → ga naar vraag 18
 - Ja, namelijk van:
.....
→ ga naar vraag 17D

C. Bent u behalve lid ook actief als vrijwilliger in een buurtvereniging, huurdersvereniging of bewonerscommissie?

- Nee, ik ben niet actief
- Ja, namelijk van:

.....

→ ga naar vraag 17E

D. Bent u behalve lid ook van plan om binnenkort actief te worden als vrijwilliger in een buurtvereniging, huurdersvereniging of bewonerscommissie?

- Nee → ga naar vraag 18
- Ja, namelijk van:

.....

E. Wat is voor u de belangrijkste reden om actief te zijn of te worden bij een vereniging (s.v.p. één antwoord aankruisen)

- Meepraten over belangrijke plannen en projecten in de wijk
- De wijk verbeteren
- Nieuwe mensen in de wijk leren kennen
- Anders, namelijk

Imago en identiteit

De volgende vragen gaan over het imago en de identiteit van de wijk (en aanverwante aspecten) en hoe u deze beoordeelt.

18. Kunt u voor elk van de volgende stellingen aangeven of u het er mee eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
A. Ik ben gehecht aan Oud-Charlois.					
B. Ik ben trots op Oud-Charlois.					
C. Ik voel me thuis in Oud-Charlois.					
D. Ik voel me betrokken bij Oud-Charlois.					
E. Ik voel me verantwoordelijk voor de leefbaarheid van Oud-Charlois.					
F. Ik zou mijn vrienden aanraden om in deze wijk te gaan wonen.					
G. Als je in Oud-Charlois woont, heb je het goed getroffen.					
H. Ik blijf graag op de hoogte over wat er allemaal gebeurt in Oud-Charlois.					

19. Kunt u dat ook voor elk van de volgende stellingen doen?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
A. Het Voornse Hof heeft bewoners trotser gemaakt op de wijk.					
B. Het Voornse Hof heeft de status van de wijk verbeterd.					
C. Het Voornse Hof heeft de reputatie van de wijk verbeterd.					
D. Het Voornse Hof heeft voor buitenstaanders het imago van de wijk verbeterd.					

Algemene gegevens

Tot slot vraag ik u nog naar enkele, algemene gegevens over u en uw huishouden.

20. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

21. Wat is uw geboortjaar?

22. Wat is uw huishoudensamenstelling?

- Alleenstaand
- Samenwonend/gehuwd zonder thuiswonende kinderen
- Samenwonend/gehuwd met thuiswonende kinderen
- Eenoudergezin
- Anders, namelijk

23. Wat is uw hoogst behaalde opleidingsniveau?

- Basisonderwijs
- VBO (lager beroepsonderwijs)
- VMBO/MAVO/MULO
- MBO/HAVO/VWO
- HBO/WO
- Anders, namelijk

24. Wat is uw arbeidssituatie?

- Betaald werk
- Vrijwilligerswerk
- Werkloos/werkzoekend
- Huisvrouw/man
- Arbeidsongeschikt
- Studerend
- Gepensioneerd
- Anders, namelijk

25. Tot welke bevolkingsgroep rekent u zich? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- Nederlandse
- Turkse
- Marokkaanse
- Antilliaanse
- Surinaamse
- Anders, namelijk

26. Kunt u aangeven in welk van de volgende inkomenscategorieën het netto inkomen van uw huishouden valt?

- Minder dan € 1.100 per maand
- € 1.100 tot € 1.600 per maand
- € 1.600 tot € 2.100 per maand
- € 2.100 tot € 2.600 per maand
- € 2.600 tot € 3.300 per maand
- Meer dan € 3.300 per maand

Dit was de laatste vraag van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

Indien u nog vragen of opmerkingen hebt over deze enquête of over het onderzoek, dan kunt u die hieronder noteren:

Bijlage II: Topiclijsten Interviews

Topiclijst Openbare Ruimte in Oud-Charlois

	Interviewer: Datum: Begintijd: Eindtijd: Naam respondent (of pseudonym):	
Thema 1: Algemene indruk	* Vindt u de openbare ruimte aantrekkelijk en waarom wel/niet? * Wat zijn de sterke en zwakke punten van de openbare ruimte en waarom?	
Thema 2: Gebruik	* Op wat voor manieren wordt de openbare ruimte gebruikt? * Vindt u de openbare ruimte door de jaren heen veranderd en waarom wel/niet?	
Thema 2: Sociaal contact	* Op wat voor manier(en) biedt de openbare ruimte mogelijkheden op sociaal contact? * Op wat voor manier draagt de manier waarop de openbare ruimte is vormgegeven bij aan sociaal contact? (denk aan: bankjes, ontmoetingspunten, groen etc.) * Draagt de openbare ruimte bij aan het gemeenschapsgevoel in de wijk en waarom wel/niet?	
Thema 3: Veiligheid	* Wat is het algemene gevoel dat heerst over en in de openbare ruimte en waarom? * Voelen bewoners zich in de openbare ruimte gedreven door sfeer en waarom wel/niet? * Mijden of bezoeken bewoners bepaalde plekken in de openbare ruimte om een bepaalde reden en waarom?	
Thema 4: Het Voornse Hof en de openbare ruimte	* Heeft de opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof de toegankelijkheid van de openbare ruimte in de wijk verbeterd en waarom wel/niet? * Heeft het Voornse Hof de groenkwaliteit in de wijk verbeterd en waarom wel/niet? * Heeft het Voornse Hof bijgedragen aan speelmogelijkheden voor kinderen in de wijk en waarom wel/niet? * Heeft het Voornse Hof bijgedragen aan verbetering van het algehele straatbeeld in de wijk en waarom wel/niet?	

Topiclijst Voorzieningen in Oud-Charlois

	Interviewer: Datum: Begintijd: Eindtijd: Naam respondent (of pseudonym):	
Thema 1: Algemene indruk	* Wat zijn de sterke en zwakke punten van de voorzieningen in de wijk en waarom? * Wat voor soort voorzieningen zijn er in de wijk? (dagelijkse, niet-dagelijkse) * Vindt u de voorzieningen door de jaren heen veranderd en waarom wel/niet?	
Thema 2: Gebruik	* Ziet u een onderscheid in de gebruikers van voorzieningen en zo ja, waarom wel/niet? * Denkt u dat de wensen aan de voorzieningen per leeftijdsklasse verschillen en zo ja, waarom wel/niet? * Denkt u dat het gebruik van voorzieningen met name voortkomt uit gemak of juist een bewuste keuze is en waarom? * Denkt u dat nieuwe bewoners zich snel aanpassen aan de voorzieningen in de wijk en er gebruik van gaan maken. En waarom wel/niet?	
Thema 2: Scholing	* Denkt u dat de woon- en thuissituatie van kinderen in de wijk invloed hebben op de schoolprestaties en waarom wel/niet? * Denkt u dat kinderen die nieuw in de wijk zijn komen wonen de dynamiek/stabiliteit in een schoolklas kunnen veranderen en waarom wel/niet? * Denkt u dat ouders van kinderen die nieuw in de wijk zijn komen wonen de schoolcultuur van een nieuwe schwing kunnen voorzien en waarom wel/niet?	
Thema 3: Het Voornse Hof en de voorzieningen	* Denkt u dat bewoners van het Voornse Hof gebruik maken van dezelfde voorzieningen als bewoners uit de rest van de wijk en waarom wel/niet? * Denkt u dat het Voornse Hof de schoolkwaliteit in de wijk heeft doen verbeteren en waarom wel/niet?	

Topiclijst Sociale Structuur in Oud-Charlois

	Interviewer: Datum: Begintijd: Eindtijd: Naam respondent (of pseudonym):	
Thema 1: Algemene indruk	<ul style="list-style-type: none">* Wat zijn de sterke en zwakke punten aan de sociale samenhang in de wijk en waarom?* Vindt u de sociale samenhang door de jaren heen veranderd en waarom wel/niet?* Is de sociale samenhang in de wijk volgens u één geheel of losse delen (gefragmenteerd) en waarom?	
Thema 2: <i>Social capital</i> (Sociaal kapitaal)	<ul style="list-style-type: none">* In wat voor soort sociale netwerken zijn bewoners uit de wijk betrokken? (Hebben ze vrienden dichtbij wonen?)* Hoe zijn de familiebanden van bewoners uit de wijk over het algemeen? (Hebben ze familie dichtbij wonen?)* Hoe is het verenigingsleven in de wijk?* Hoe is de omgang met burens in de wijk?* Voelen bewoners zich thuis in de wijk en waarom wel/niet?* Zijn bewoners gehecht aan de wijk en waarom wel/niet?* Hoe behulpzaam zijn bewoners in de wijk naar elkaar toe?* Zetten bewoners zich in voor de wijk (denk aan: vrijwilligerswerk, buurthuis etc.) en waarom wel/niet?	
Thema 3: Sociale controle	<ul style="list-style-type: none">* Hoe groot is het vertrouwen onder bewoners in de wijk?* Hoe groot is het informeel toezicht onder bewoners in de wijk?* Denkt u dat bewoners elkaar onderling durven aan te spreken op ongewenst gedrag en waarom wel/niet?* Denkt u dat bewoners bereid zijn om voor elkaar <i>een oogje in het zeil te houden</i> en waarom wel/niet? (Bijvoorbeeld in geval van afwezigheid door vakantie, of letten op andermans (spelende) kinderen)	
Thema 4: Het Voornse Hof en de sociale structuur	<ul style="list-style-type: none">* Denkt u dat het Voornse Hof de sociale netwerken in de wijk heeft veranderd en waarom wel/niet? (Hebben bewoners hierdoor nieuwe mensen leren kennen?)* Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op het gemeenschapsgevoel in de wijk en waarom wel/niet?* Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op de veiligheid in de wijk en waarom wel/niet?* Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op het onderlinge vertrouwen in de wijk en waarom wel/niet?	

Topiclijst Imago en Identiteit in Oud-Charlois

	Interviewer: Datum: Begintijd: Eindtijd: Naam respondent (of pseudonym):	
Thema 1: Algemene indruk	<ul style="list-style-type: none">* Hoe beoordeelt u het imago van de wijk en waarom?* Hoe denkt u dat bewoners de identiteit van de wijk beoordelen en waarom?* Wat is uw algemene beeld/perceptie van de wijk?* Hoe voelt u zich in de wijk? (Wat neemt u waar, wat zijn uw impressies?)	
Thema 2: Status en reputatie	<ul style="list-style-type: none">* Denkt u dat bewoners graag aan anderen vertellen dat ze in Oud-Charlois wonen en waarom wel/niet?* Denkt u dat bewoners zich verantwoordelijk voelen voor de wijk en waarom wel/niet?* Denkt u dat bepaalde bewoners een voorbeeldfunctie innemen voor andere bewoners in de wijk en waarom wel/niet?* Denkt u dat bewoners in de mogelijkheid worden gesteld om hun stem te laten horen, zodra zij het ergens niet mee eens zijn en waarom wel/niet?* Denkt u dat bewoners trots zijn op de wijk en waarom wel/niet?	
Thema 3: Het Voornse Hof en het imago en de identiteit	<ul style="list-style-type: none">* Heeft het Voornse Hof het imago van de wijk veranderd en waarom wel/niet?* Heeft het Voornse Hof de identiteit van de wijk veranderd en waarom wel/niet?* Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op de mate van trots van de bewoners op de wijk en waarom wel/niet?	

Bijlage III: Transcripten interviews

Transcript Interview 1: Wijkagenten Oud-Charlois, 15 mei 2018

Frans Vellema: wijkagent Oud-Charlois

Jan Voogt: voormalige wijkagent Oud-Charlois

Joeri Stoffels: agent, 112-meldingen

Besproken onderwerpen: Openbare ruimte-veiligheid, Sociale structuur, Imago & Identiteit-Voornse Hof (zie topiclijst)

Interviewer: Oke, ik wil eerst wat vragen stellen over de veiligheid. Wat is het algemene gevoel wat heerst over en in de openbare ruimte binnen de wijk en waarom denken jullie? Bij de bewoners.

Frans Vellema: Ik denk persoonlijk als ik kijk naar het stukje wijk waar ik verantwoordelijk voor ben dat er op het ogenblik een redelijk goed gevoel is over de veiligheid (1.4).

Interviewer: Oke, en voelen bewoners zich in de openbare ruimte gedreven door een bepaalde sfeer? En waarom wel of niet? Heerst er in de openbare ruimte een bepaalde sfeer waar bewoners zich prettig (...)

Jan Voogt: Nee, we hebben geen hangplekken ofzo (1.4).

Frans Vellema: Dat gaf wel probleemgroepen die echt samen klonteren. Maar het is nu allemaal heel gemixt eigenlijk (1.4).

Jan Voogt: Er zijn hangplekken geweest, maar die zijn er niet meer (1.4).

Interviewer: Die zijn... Daar is een ander soort bestemming gekomen? (...)

Jan Voogt: Nee, veel optreden daar als politie zijnde en zo hebben we ze weg gekregen naar een andere locatie. Dus niet meer in de wijk (1.4).

Interviewer: Dus, niet per se doordat het opnieuw is ingericht, maar ook gewoon door goede controle.

Jan Voogt: Ja, controle zeg maar. Optreden.

Frans Vellema: Andere optie aangeboden gekregen die lui en dat vonden ze ook goed.

Interviewer: Oke. Ja, jullie zeggen al dat er niet echt hangplekken zijn, maar zijn er wel bepaalde plaatsen die worden gemeden door mensen die er wonen of plekken die ze niet zo snel aandoen om een bepaalde reden?

Frans Vellema: Dat zijn de plekken denk ik waar de openbare verlichting slecht is bijvoorbeeld. Dat geeft een stukje onveiligheidsgevoel. Met name als 's zomers de bomen in de lantaarns groeien, dat geeft een stukje onveiligheidsgevoel. Dan wordt het donker. Mooi voorbeeld is hiervoor eigenlijk, dat zou verbouwd worden, dus de lantaarnpalen werden weggehaald, alleen toen bleek dat het bestemmingsplan niet goed was en het had in mei klaar moeten zijn. Nou, je ziet het, het is nog steeds een grote bende, maar de verlichting is uit en dan krijgen de mensen echt een idee van: onveilig, donker, je ziet niks (1.4).

Interviewer: Ja, dus dat is wel de voornaamste reden dat mensen bepaalde plaatsen mijden.

Frans Vellema: Ja.

Jan Voogt: Ja, je had een coffeeshop in een zijwijk zeg maar en die is gesloten. En die wil wel weer open, maar de bewoners spreken er lof van dat die gesloten is. Nu zeggen ze ook van: ik liep daar niet graag en ik ben blij dat ie dicht is. Het geeft gewoon een ander straatbeeld zeg maar (1.4).

Interviewer: Ja, precies.

Jan Voogt: Dan merk je toch wel dat ze niet graag langs die coffeeshop liepen omdat bepaalde figuren daar hun koop doen zeg maar, vervolgens op straat blijven hangen, waardoor ze toch liever een straatje om liepen (1.4).

Interviewer: Dus het feit dat die coffeeshop daar zat, dat had wel invloed (...)

Jan Voogt: Dat had wel invloed op mensen, ook op de verkeersstromingen.

Interviewer: Want u bent dan de wijkagent van Katendrecht?

Jan Voogt: Nee, van Charlois.

Frans Vellema: Tegen mijn wijk aan zeg maar.

Interviewer: Ah, oke.

Jan Voogt: Kijk, je hebt Charlois, Oud-Charlois en daar zitten drie wijkagenten op. Waaronder Frans, ik en een andere wijkagent.

Interviewer: Oke. Dan wil ik nog wat vragen stellen over de sociale structuur, zo heb ik het dan overkoepelend genoemd, maar daar vallen wat zaken onder. Wat zijn volgens jullie de sterke en zwakke punten van de sociale samenhang in de wijk?

Frans Vellema: De zwakke punten is sowieso de oudbouw die we hebben. Sociale, lage huur. Waardoor je in een aantal straten dus bewoners krijgt die net boven het minimum of in de bijstand zitten en dat zorgt gewoon voor een stukje verpaupering wat je dan ziet in de woningen zelf. En het positieve is natuurlijk het stukje nieuwbouw wat er nu is, want dan krijg een heel ander soort bewoners (3.1).

Jan Voogt: Ja, en het nadeel is ook dat je diversiteit van bevolkingsgroepen hebt. Dus ja, de sociale cohesie is in sommige stukken van Charlois heel laag (3.1).

Joeri Stoffels: Ja, en ik denk dat je. En ik ben geen wijkagent hier, maar dan praat ik over de 112-meldingen die ik hier gereden heb. Dan praat je over de oude Rotterdammers tegenover de jonge, diverse cultuurgroepen, noem maar op: uit het Oostblok bijvoorbeeld of uit Noord-Afrika. En dat wil nog al eens het een en ander botsen, althans wat ik gemerkt heb (3.1).

Interviewer: Heeft er door de jaren heen verandering plaatsgevonden? Ja u zei net al (...)

Frans Vellema: Ja, er vindt nu de afgelopen jaren een verandering plaats. Eigenlijk doordat de Oostbloklanden instromen en daar zien we gewoon eigenlijk steeds meer overlast van. Met name drankmisbruik dat geeft nogal eens conflicten, zowel in het gezin zelf, maar ook naar de burens of op straat (3.1).

Interviewer: In wat voor soort sociale netwerken zijn mensen in de wijk betrokken? Zijn er bepaalde sociale groeperingen?

Frans Vellema: Nou, dat ligt er wel aan welke straat je neemt. De koopwoningen en zeker het stukje waar jij het over hebt, die hebben een buurtapp. Sommige andere stukken hebben dat ook wel, maar met name het stuk waar koopwoningen zijn. Maar ik heb bijvoorbeeld ook een heel groot stuk huurgedeelte, nou ik denk dat ze vaak niet eens weten wie er boven hen woont (3.2).

Interviewer: Nee, en dat gaat dan met name ook bijvoorbeeld over de woningen die grenzen aan het Voornse Hof? Dus... de Nieuwenhoornstraat? (...)

Frans Vellema: Ja, de Nieuwenhoornstraat wel. Maar als je dan de Quackstraat neemt die ook grenst, daar is absoluut geen cohesie (3.1, 3.2).

Interviewer: Oke, en hoe zijn de familiebanden van bewoners uit de wijk? Zijn er veel mensen die familie dichtbij hebben wonen bijvoorbeeld?

Jan Voogt: Nee, dat gevoel heb ik niet.

Joeri Stoffels: Volgens mij niet.

Jan Voogt: Nee, hoor, zijn individuen. Ja, misschien in dat nieuwbouwtukje. Daar zitten wat Hindoestaanse mensen die wel een band met elkaar hebben (3.3).

Frans Vellema: Nee hoor, geen familie van elkaar. Wel dat ze elkaar kennen.

Jan Voogt: Oke, geen familie van elkaar.

Frans Vellema: Nee.

Jan Voogt: Veel Hindoestaanse mensen dat valt wel op.

Frans Vellema: Maar Hindoestaanse mensen kennen elkaar sowieso al bijna allemaal want het is een hele selecte gemeenschap (3.2, 3.3).

Interviewer: Ja, precies.

Joeri Stoffels: En ik weet niet hoe dat met de oude garde zit. Volgens mij wonen die allemaal wel vrij in de buurt bij elkaar.

Jan Voogt: Ja, in flats wel ja. Klopt ja. Echt Oud-Charlois.

Joeri Stoffels: De bewoners van Oud-Charlois, die hebben volgens, voor zo ver ik weet toch wel familie in de buurt (3.3).

Interviewer: Ja, oke.

Joeri Stoffels: Dan heb je het over de oude garde.

Jan Voogt: De jonge garde die trekt weg. Die gaat naar de Carnisselanden...

Frans Vellema: Barendrecht is heel erg in trek he.

Interviewer: Ja, precies. Als groeikern buiten Rotterdam.

Frans Vellema: Ja, ja, ja. Ik had net ook, ik kwam van een dame vandaan, en haar broer is eigenlijk verhuisd van de overkant naar Barendrecht toe. Naar net een mooier huis, rustigere buurt.

Interviewer: Ja, dat is ook een beetje waar mijn onderzoek zich op richt. Omdat het Voornse Hof een beetje ontworpen is om dat te ondervangen zeg maar. Dat mensen dus wel de mogelijkheid hebben om in de wijk te blijven, maar iets groter kunnen gaan wonen, maar niet naar Barendrecht vertrekken bijvoorbeeld.

Interviewer: Hoe is het verenigingsleven in de wijk?

Frans Vellema: Hoe is het verenigingsleven?

Jan Voogt: Laag pitje zou ik zeggen. Ik merk niet echt dat er nou een bloeiende vereniging zit in Charlois ofzo (3.4).

Frans Vellema: Het enige wat aantrekkelijk is, is de speeltuin. Die zit ook bij het Voornse Hof en dat is echt een trekker voor in de wijk. Daar komt echt heel veel samen, daar ontmoet men elkaar eigenlijk. Daar kunnen kinderen voor 1 euro een hele dag spelen dus dat is opzich heel goedkoop natuurlijk. En in de wijk. En het buurthuis (3.4).

Jan Voogt: Het buurthuis voor de ouderen zeg maar, die trekken daar wel naartoe.

Interviewer: Ja, dat is al een klein beetje genoemd. Maar hoe is de omgang met de burenen?

Frans Vellema: Eh, in het Voornse Hof is het best wel redelijk voor zover ik het kan inschatten bij de mensen waar ik langs geweest ben. Ze weten in ieder geval wie waar woont, en dat scheelt al, anders ken je elkaar niet. Maar in andere straten weet men echt niet wie de burenen zijn hoor (3.5).

Jan Voogt: Nee, die nieuwbouw is toch wel een apart stukje wat dat aangaat.

Frans Vellema: Dat komt natuurlijk ook omdat die mensen natuurlijk al betrokken zijn meteen zodra het gebouwd werd. Dan zien ze elkaar natuurlijk constant in de tuin, dus dan heb je dat al heel gauw (3.5).

Jan Voogt: Gezamenlijke schutting zetten. Ze zien elkaar op informatieavonden als ze dat huis kopen. Het zijn koophuizen, dat geeft een band. Nou, ja en in andere delen van Charlois heb je veel huurhuizen (3.5).

Joeri Stoffels: Ja, daar is het: ja daar woont die ene.

Jan Voogt: Ja, ik zie hem wel eens lopen, maar ik weet niet wie het is hoor.

Joeri Stoffels: Ik zie hem soms de deur uitlopen, maar wie...

Interviewer: Ja, precies. Eh, voelen bewoners zich thuis in de wijk? En waarom wel/niet?

Frans Vellema: Ja, ze voelen zich zeker thuis want als ik kijk naar... Een hoop mensen die in het Voornse Hof wonen die komen allemaal uit de directe omgeving. En in de directe omgeving bedoel ik zelfs... Hier loopt dan de dorpsweg, de meesten hebben hier in dit oude stuk gewoond. En ja die wilden eigenlijk gewoon niet weg want ja, kinderen zitten er op school, het netwerk wat ze hebben. En toen kwam dat en toen hebben ze gezegd van: nou oke, dan verhuizen we van straat honderd meter verder en we gaan daar wonen (3.6).

Interviewer: Hoe behulpzaam zijn bewoners in de wijk?

Jan Voogt: Ligt er aan welk stukje je hebt. Als je het over het Voornse Hof hebt dan denk ik dat ze wel behulpzaam zijn, maar andere stukken van Charlois: nou niet echt (3.8).

Frans Vellema: Het is echt straat afhankelijk.

Interviewer: Ah, oke. Dit is gelinkt aan; maar zetten bewoners zich in voor de wijk? Bijvoorbeeld: vrijwilligerswerk, buurthuizen zijn ze daar actief?

Frans Vellema: Ja, want wij hebben in Rotterdam het 'opzoomeren'. Je weet wat dat is het 'opzoomeren'? (3.4)

Interviewer: Nee.

Frans Vellema: Dan kan je bij de gemeente een aanvraag doen voor een soort festijn. En dat kan zijn een barbecuemiddag voor de straat of een speelmiddag voor de straat en daar krijgen ze dan subsidie voor. Dat hebben hun ook aangevraagd en met kerst staat er een kerstboom in het Voornse Hof die wordt dan opgetuigd door de mensen en dan is daar omheen op een dag een barbecue of een gezellig drankje met z'n allen (3.4).

Interviewer: En daar komen ook mensen uit de rest van de wijk op af? Of alleen het Voornse Hof?

Frans Vellema: In principe is het eigenlijk selectief voor het Voornse Hof, want die vragen dat aan natuurlijk. Maar een ander stuk straat doet hetzelfde, maar dat is weer een apart stukje want het Voornse Hof is later gebouwd. Maar het eerste stuk van de Nieuwenhoornstraat die had dat al, dus ook elk jaar hebben die een grote barbecue midden op straat (3.4).

Interviewer: Ah, dat is wel leuk ja.

Frans Vellema: Ja, en dat is echt heel leuk omdat... Ze zeggen ook: ons streven is om heel de straat mee te krijgen (3.4).

Interviewer: Niet alleen dat stukje, nee precies.

Interviewer: Dan nog wat vragen over sociale controle. Hoe groot is het vertrouwen onder bewoners in de wijk?

Frans Vellema: Ik denk dat het minder wordt.

Jan Voogt: Het ligt er aan waar je over spreekt. Het stukje nieuwbouw waarschijnlijk wel, maar de oudbouw...

Frans Vellema: Sowieso minder, omdat wij natuurlijk veel minder zichtbaar zijn op straat. Want we zaten hier met 37 man en dit is wat er nog over is. Dus ja dat houdt in dat het toezicht op straat een stukje minder is geworden. Veel minder ogen op straat natuurlijk en ja wij moeten het wel hebben van de mensen op straat dat ze ons wat melden (3.9).

Interviewer: En daardoor... doordat jullie minder zichtbaar zijn is ook het vertrouwen onderling...

Frans Vellema: Het veiligheidsgevoel is gedaald natuurlijk he, want ja ze zien ons niet. En vroeger ja, als je hier met 37 man zit, dan loopt er altijd wel een door de straten heen (1.4).

Joeri Stoffels: En cultuurverschillen denk ik dat daarmee ook het vertrouwen in elkaar wel meespeelt, eigenlijk. Kijk maar naar de opmars van de Oostblokkers. En dan zie je er een paar dronken op straat en als ze dat dan een paar keer gezien hebben, dan denken ze dat ze allemaal zo zijn. Ja, en daar krijgen ze wel minder vertrouwen van in elkaar (3.1).

Interviewer: Ja, precies. Hoe groot is het informeel toezicht onder bewoners? Dus dat mensen elkaar ergens op aanspreken?

Jan Voogt: Niet. Ja, misschien in het nieuwbouw stukje van: auto staat verkeerd buurman, of je moet het vuilnis niet zo aanbieden. Maar voor de rest... (3.9)

Frans Vellema: Ik ben toevallig laatst bij het Voornse Hof geweest voor het achterpad. Want dat achterpad moet ook aangepakt worden, dat verzakt. Maar dan krijgen ze zo'n weerstand van elkaar. Dan zeggen ze ook: laten we de koppen bij elkaar steken en het gezamenlijk oplossen want we lopen er allemaal overheen. En dan willen er twee, maar acht willen er niet (3.5, 3.8, 3.9).

Interviewer: Is dat het pad wat tussen de speeltuin en het Voornse Hof inligt?

Frans Vellema: Nee, wat tussen de Nieuwenhoornstraat en de Verboomstraat. Waar de twee tuinen aan elkaar grenzen, daar loopt een pad tussen.

Jan Voogt: Tegenover het stukje nieuwbouw.

Frans Vellema: Dus daar zijn wat strubbelingen over van wie gaat dat opknappen. Want ja, de een zegt: ik wil vijf tegels neerleggen maar niet voor 50 man. Dus, het verwatert daar langzaam (3.5).

Interviewer: Denkt u dat bewoners bereid zijn om voor elkaar een oogje in het zeil te houden? Als bijvoorbeeld iemand op vakantie is ofzo...

Frans Vellema: Ja, dat doen ze zeker. Daar gebruiken ze de whatsapp voor, de buurtapp.

Jan Voogt: Ja, in dat stukje Voornse Hof.

Interviewer: En de rest van de wijk?

Jan Voogt: Niet.

Frans Vellema: Nah, sommige stukjes Verboomstraat hebben ook een whatsappgroep. Ander stukje Nieuwenhoornstraat ook. Ik denk dat er in m'n wijk drie of vier whatsapp groepen zijn. Maar dat is heel selectief he; want het Voornse Hof heeft er eentje, stukje verderop op de Nieuwenhoornstraat eentje en heel verder op ook een stukje nieuwbouw heeft ook een whatsapp groep (3.9).

Jan Voogt: Ja, ik wilde net zeggen. Dat is nieuwbouw of koopwoningen. Maar bij die huurwoningen zie je dat niet.

Interviewer: Oke, dus er is een duidelijk onderscheid. Ja, dat kwam al een beetje uit de vragen naar voren, maar ik heb nu nog wat vragen echt gericht op het Voornse Hof zeg maar.

Frans Vellema: Ja.

Interviewer: Denkt u dat het Voornse Hof de sociale netwerken in de wijk heeft veranderd?

Frans Vellema: Sowieso omdat het nieuwbouw is, want het was natuurlijk echt heel erg oude klerezooi gewoon.

Jan Voogt: Junks woningen.

Frans Vellema: Junks woningen. En nou heb je gewoon een heel net stukje wijk. En dat merk je ook aan de meldingen want we krijgen er amper een melding (3.10).

Interviewer: Ja, precies.

Interviewer: Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op het gemeenschapsgevoel in de gehele wijk? Dus nemen die mensen elkaar daar in mee?

Frans Vellema: Ja, het gros wel denk ik. Want ze willen toch de zaak wel netjes houden. En het is toch wel een voorbeeldstraatje (3.10).

Interviewer: Ja, precies. Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op de veiligheid?

Frans Vellema: Sowieso, want het is er allemaal veel beter hang en sluitwerk dus qua inbraken zak je op wijkniveau natuurlijk meteen omlaag. Want ja, wat er stond dat was echt: hup en de deur is open (3.10).

Jan Voogt: Je hoefde er maar tegenaan te leunen en de deur ging open.

Frans Vellema: Ja en nu is dat allemaal verbeterd. Ze hebben allemaal tuinverlichting en de whatsapp groep dus...

Interviewer: Ja, precies. En denkt u dat Voornse Hof invloed heeft op het onderlinge vertrouwen in de wijk?

Frans Vellema: Onderlinge vertrouwen alleen in dat stukje. Maar in de rest van de wijk niet.

Jan Voogt: Nee, want je hebt het stukje van het Voornse Hof natuurlijk aan de Verboomstraat, maar ik denk niet dat de mensen aan de overkant in de oude huizen contact met elkaar hebben. Daar zit een meter van 15 tot 20 tussen, maar die zullen elkaar niet aanspreken, dat verwacht ik niet (3.10).

Frans Vellema: Maar dat komt natuurlijk ook omdat de koopwoningen de rijken zijn en aan de andere kant zitten echt de mensen die of heel oud zijn of hebben een uitkering.

Interviewer: Dus daar is wel echt een duidelijke scheiding?

Frans Vellema: Ja, een hele duidelijke scheiding.

Interviewer: Oke, dan heb ik nog wat slotvragen. Als jullie nog daarvoor in zijn. Over het imago en de identiteit van de wijk. Heeft het Voornse Hof het imago van de wijk veranderd, dus hoe andere mensen naar de wijk kijken? Stel, iemand die in Katendrecht woont...

Frans Vellema: Nee, dat denk ik niet. Daar is het te klein voor. Want het zijn natuurlijk maar 48 woningen (4.7).

Interviewer: Ja, precies.

Jan Voogt: Nee, je rijdt er zo voorbij eigenlijk.

Frans Vellema: Het ligt niet aan een doorgaande weg. Het is helemaal ingesloten. Dus eigenlijk niemand die het ziet (4.7).

Interviewer: Ja, dat is een goed punt.

Jan Voogt: Ja, aan de Verboomstraat, twee of drie rijtjes. Maar dat valt niet op. Het is niet zo van; oh, hier is een nieuwbouwwijk. Oh dat gaat veranderen hier in Charlois (4.7).

Frans Vellema: Nee, dan hadden ze groter moeten uitpakken.

Interviewer: Ja, precies. En de identiteit, dus zeg maar de mensen die er zelf wonen. Vinden die dat het Voornse Hof het aanzien van de wijk heeft veranderd? Dus stel je vraagt het iemand in de Verboomstraat, die niet in Voornse Hof woont?

Frans Vellema: Dat denk ik wel, want het is... Als je zag wat er stond aan afbraak en aan aanbouw... Het zijn nu natuurlijk allemaal mensen die de boel verzorgen. Alle tuinen zijn netjes, de uitstraling van de huizen is natuurlijk netjes, schoon, veilig, zoals we dat noemen. Terwijl als je zag wat er stond, dat was gewoon echt.... (4.7)

Jan Voogt: Ja, het is gewoon een verbetering voor de omgeving (4.7).

Frans Vellema: Honderd procent.

Interviewer: Nou, dat was het dan. Hartstikke bedankt!

Transcript Interview 2: Bewonersvereniging Werkgroep Oud-Charlois, 29 mei 2018

André Patijn en Frans Gordijn

Besproken onderwerpen: Sociale structuur & Imago en identiteit (zie topiclijst)

Interviewer: Eerst heb ik wat vragen over de sociale structuur van de algemene indruk van de wijk. Wat zijn volgens jullie de sterke en zwakke punten van de sociale samenhang in de wijk en waarom?

Frans Gordijn: Nou, de samenhang in de wijk, vind ik. Er zijn buurtjes in de wijk en in de buurtjes zie je wel samenhang. Maar als je zegt van in het algemeen, het totaal, niet (3.1).

Interviewer: Oke, en is de sociale samenhang door de jaren heen veranderd?

Frans Gordijn: Ja, als je naar het Voornse Hof kijkt. Dat is allemaal nieuwbouw. Die mensen vormen weer een apart buurtje binnen de wijk. En zo heb je nog wel wat meer aparte buurtjes (3.1).

Interviewer: Ik had ook de vraag: is de sociale samenhang meer een geheel of losse delen. Maar het zijn dus meer losse delen?

Frans Gordijn: Ja, het zijn meer losse delen. Ja.

Interviewer: In wat voor soort sociale netwerken zijn bewoners in de wijk betrokken?

André Patijn: De bewoners zelf?

Interviewer: Hebben ze vrienden dichtbij wonen of...?

Frans Gordijn: Ja, per buurtje is dat meestal. En dan denk ik ook nog wel dat, het wordt ook wel een beetje per buurtje geregeld. Daar in het Voornse Hof sluiten ze aan bij de activiteiten in de speeltuin die er naast ligt. Daar zie je ook mensen die er ook al gewoon mee participeren, organiseren en dat soort zaken. Dat heb je ook, ik woon wat verderop bij de Dorpsweg, bij het Nachtegaalplein, dat is ook een nieuwbouwbuiltje. En dan heb je daar nog het allochtonen/autochtonen verhaal. Dat zie je duidelijk, daar is duidelijk een splitsing (3.2).

Interviewer: Oke.

André Patijn: Nouja, een hele hoop bewoners zijn hier gewoon niet-Nederlands. Als je het zo mag uitdrukken. Want je mag geen allochtoon zeggen, het is niet-Nederlands, en die hebben dus een netwerk wat enorm gebaseerd is of op scholen of op moskeeën. Want dat is gewoon zo (3.2).

Frans Gordijn: Ja, of: ons kent ons. Als ik de taal niet kan spreken, dan ga ik gewoon om met mensen die ik wel kan verstaan (3.2).

André Patijn: Hoe zijn de familiebanden onder bewoners in de wijk? Hebben ze familie die dichtbij woont?

Frans Gordijn: Ja, dat weet ik niet of dat heel erg verschilt. Als ik ga kijken in het stuk waar ik zit, zitten er wel wat mensen met familieleden, maar om nou te zeggen van: de familieleden zitten allemaal dichtbij elkaar: nee, dat is ook niet waar (3.2, 3.3).

André Patijn: Nee, als ik gewoon kijk naar 20 jaar geleden, toen heeft iemand hier een gedicht neer gehangen dat ging over import mensen. Hier in Oud-Charlois heb je een bepaalde groep mensen die zijn hier geboren en die zien ons, ook Frans en ik, die zien ze eigenlijk als import. We zijn hier komen wonen, maar we horen niet bij de originele bewoners (3.2, 3.3).

Interviewer: Zit daar ook verschil in, in mensen die dat nog echt zo zien?

Frans Gordijn: Nou, nou. Ik zit in een historische vereniging en daar ben ik zelfs een van de oprichters van. Ja, maar jij komt hier niet vandaan, is standaard wat ik hoor. Ook al weet ik meer van de geschiedenis af, ik weet alleen wat minder van de nostalgie af (3.2, 3.4).

Interviewer: Ja, en dat heeft ook wel te maken met de historische kern van Charlois? De achtergrond?

Frans Gordijn: Ja, het oude Christelijke dorp ooit in de negentiende eeuw. En dat soort mensen, via de kerk, hield men elkaar heel erg vast. Alhoewel zie je nu wel, vroeger waren het de gereformeerde kerk en de Nederlands hervormde kerk en ook weer een afsplitsing die wat strenger of niet zo streng was en tegenwoordig is dat allemaal samengevoegd onder het motto: christelijk. En ik krijg ook wel te horen van: ja, maar jij komt uit Limburg, jij bent niet christelijk. Dat soort antwoorden krijg je dan ook (3.1, 3.2).

André Patijn: Ja, je komt zelf uit Breda, dus dat is Rooms-Katholiek he.

Interviewer: Ja, precies. Scherp haha.

André Patijn: Jaja, haha.

Interviewer: Hoe is het verenigingsleven in de wijk? Julle zijn allebei dan actief in de buurtvereniging werkgroep Oud-Charlois? Maar hoe is dat in zijn algemeenheid?

Frans Gordijn: Nouja, dat loopt over het algemeen wel terug, maar dat heeft ook te maken met subsidies. De verenigingen moeten allemaal de eigen broek op zien te houden en daardoor gaan er heleboel verenigingen weg. Ja, dat is gewoon een probleem aan het worden. En ook het aantal vrijwilligers onder de 50, je ziet ze bijna niet meer. De vrijwilligers; ze sterven letterlijk uit (3.4).

André Patijn: Nouja, je ziet wat er gebeurt. Kijk, een hele hoop mensen die nu in dit gebied wonen, dat zijn tweeverdieners. Die hebben geen tijd om het verenigingsleven in stand te houden. Maar dat is niet alleen hier, dat is overal (3.4).

Interviewer: Nee, precies. Hoe is de omgang met de burens in de wijk? Kennen mensen elkaar een beetje of verschilt dat ook per stuk?

Frans Gordijn: Nou, ik denk wel dat burens aardig met elkaar omgaan, maar dat hele hechte zoals vroeger dat is niet meer. Het is 'goeiendag' en heb je hulp nodig dan staat men voor elkaar klaar, maar... (3.5)

André Patijn: Je merkt in het algemeen, en dus ook hier, dat mensen steeds meer op zichzelf willen wonen. Dat is gewoon.

Interviewer: Oke, voelen bewoners zich thuis in de wijk en waarom wel of niet?

Frans Gordijn: Ja, ik denk dat de meeste bewoners zich wel thuis voelen. Ik heb niet het idee dat mensen, dat er hier heel veel verhuisbewegingen zijn. Ik weet wel dat een wijk verderop, waar dat gewoon wel heel erg is (3.6).

André Patijn: Nee, hier valt het wel mee.

Frans Gordijn: Ik heb gewerkt op een school, daar was ik een van de directieleden en het aantal verhuisbewegingen viel heel erg mee. Als ik kijk naar Zuidwijk of Tarwewijk, daar was ongeveer een kwart tot de helft van de school binnen een half jaar verhuisd.

André Patijn: Nou, de verhuisbewegingen heeft meer te maken met dat mensen misschien niet het geschikte huis kunnen vinden. Want dat is gewoon een ander probleem.

Interviewer: Ja, en daar is het Voornse Hof daar dan toch wel een mooie optie voor.

André Patijn: Ja, want toen de plannen er waren, was het zo verkocht hoor. Echt wel.

Interviewer: Ja, omdat mensen de mogelijkheid hebben om zeg maar sociaaleconomisch te stijgen en toch in de wijk te blijven.

André Patijn: Ja, zeker, het is een leuk wijkje hoor.

Interviewer: Ja, precies. Eh, dat is wel daaraan gerelateerd: maar zijn bewoners gehecht aan de wijk? Ja, dat ligt wel in elkaars verlengde.

André Patijn: De mensen die hier wonen? Ja, anders zouden ze hier niet gaan wonen. Dat is het probleem met wat in de plannen wordt geschreven, de media is er schuldig aan dat de mensen niet in Charlois willen wonen, want die schrijven steeds dat het een slechte wijk is, maar het is net wat je er zelf mee doet (3.7).

Frans Gordijn: Ehm, mijn dochter woont in Almere. Die is daar naartoe verhuisd. Die heeft daar op een gegeven moment een baan gevonden en die woonde..., die kwam dus uit Charlois, Nachtegaalplein. Daar zat die school van Eric van 't Zelfde. Die op tv had verklaard dat de kogels om de ogen vlogen. Dus ze ging op een gegeven moment een sollicitatiegesprek doen, ergens in de buurt van Almere. En toen: 'Kom je uit Rotterdam-Zuid, ohjee'. Maar mijn vader en moeder die woonden daar gewoon, en hij is directeur van een school en zij is lerares. En ze hebben nooit ergens last van. 'Ja, maar die meneer die vertelt van dat plein', werd er toen gezegd. Ze zegt: 'Dat plein, daar speelden we vroeger gewoon als kind, daar was niks gezien'. Dat wordt zo neergezet, dat is gewoon een imago wat er niet is (4.1, 4.2).

Interviewer: Ja, precies.

André Patijn: Nou, dat is hetzelfde. Mijn vader en moeder die hadden een volkstuin in het Zuiderpark. Althans, die volkstuin was er eerder en ik heb het Zuiderpark zien bouwen. Want ik ging toen ik jonger was, gingen wij met de heipalen er vandoor en daar timmerden we dan planken op en daar ging ons vlot. Maar als je nu komt in het Zuiderpark; er is een keer een overval gepleegd of iemand dood gevonden en iedereen heeft het er maar over dat het Zuiderpark zo gevaarlijk is. Mijn vrouw durft er zelfs niet meer doorheen te fietsen, maar toen zei ik: luister nou eens als je vanaf de Olderweide door het park langs Ahoy fietst, dat is misschien 300 meter. En dan krijgt heel het Zuiderpark de schuld, maar dat is gewoon stigmatiseren (4.1).

Interviewer: Ja, en dat door één incident inderdaad.

André Patijn: Ja, en het bestaat 50 jaar. Ja en in 50 jaar zullen er twee of drie incidenten zijn geweest, maar he... Dat is met Oud-Charlois ook, dat je denkt, steeds maar weer. Maar je hebt daar wel iemand aan de top die wel anders denkt hoor. Je hebt: je zit toch bij Rotterdam-Zuid, Nationaal Programma?

Interviewer: Ja, inderdaad. Dat is de heer Pastors.

André Patijn: Marco, ja ik ken hem wel goed.

Interviewer: En... Hoe behulpzaam zijn bewoners in de wijk naar elkaar toe?

Frans Gordijn: Nou, ik denk dat je altijd wel bij je burens terecht kan (3.8).

Interviewer: Oke, en deze is eigenlijk al beantwoord: Of bewoners zich inzetten voor de wijk? Dat loopt terug? Qua vrijwilligerswerk en buurthuizen, zeiden jullie net.

Frans Gordijn: Nou, maar de mensen zetten zich denk ik wel in voor hun eigen buurtjes. Alleen niet in het verenigingsleven en dat soort zaken.

Interviewer: Nee, precies, oke, dat is een duidelijk verschil. Dan nog wat vragen over de sociale controle. Hoe groot is het vertrouwen onder bewoners in de wijk?

Frans Gordijn: Ja, dat hangt ook een beetje van de buurt af denk ik.

Interviewer: Ja. En het informeel toezicht? Is dat ook afhankelijk? Dat mensen elkaar ergens op durven aanspreken?

Frans Gordijn: Nou, dat hangt ook wel van de buurt af. Of je elkaar durft te vertrouwen en dat er dingen gebeuren in de wijk en dat je denkt: he, dat moet ik in de gaten houden. En als je buurman hetzelfde denkt, dat stap je daar wat gemakkelijker op af (3.9).

André Patijn: Nou, kijk, ik ben niet bang uitgevallen. Maar als jij een toringzooi op straat gooit, dan zal ik er wat van zeggen. Maar tegenwoordig ben je er heel bang voor om er wat van te zeggen, althans behoorlijk op je hoede. Want, daar hadden we het net nog over, ik kom toevallig op een strand en als ik aan het eind van het seizoen ga kijken hebben wij hoogstens een vuilniszak vol met vuil. En dan praten jullie waarschijnlijk over Scheveningen, want daar zie je dat er elke dag tien ton vuil van het strand af wordt gehaald. Dat begrijp ik dan niet, want ik ben opgevoed met: je gooit niks op straat. Blikjes neem je vol mee,

en dan stampen wij ze hoogstens plat en dan gaan ze in de vuilniszak mee terug. Maar de mentaliteit is gewoon aan het veranderen. Dat is ook met wat wij tegen elkaar zeggen op straat he (3.9).

Interviewer: Ja, precies, dan wordt het een drempel om iets te zeggen?

André Patijn: Ja, maar dat is in Breda of in Utrecht hetzelfde hoor. Dat is heus niet alleen hier.

Interviewer: Nee, dat zeg ik ook zeker niet hoor. Ik kan het me goed voorstellen.

André Patijn: Of jij moet een heilig boontje zijn hoor. Nee, nee, maar ik kom net uit Oost-Voornse van het eiland af. En het zijn allemaal christelijke, aardige jongetjes, maar er zijn wel vijf of zes bushokjes helemaal weer te pletter. En dan denk ik: hoe doe je dat? Heb je dan een baksteen bij je? Want ik krijg zo'n ruit niet verrot, of ze hebben een hamer? Ik weet het niet hoor. Dus; nee, het zijn niet alleen de stadsjongetjes hoor.

Interviewer: Denkt u dat het Voornse Hof de sociale netwerken in de wijk heeft veranderd?

Frans Gordijn: Daar, in dat gebied wel.

Interviewer: Maar niet dat dat uitstraalt op de rest van de wijk?

Frans Gordijn: Ik denk dat men toch vooral met elkaar bezig is en dat gebiedje toch vooral het gebiedje is. Hoogstens een beetje daar...

André Patijn: Het heeft wel een positief effect. Dat mensen zeggen: hee, daar zou ik ook graag willen wonen. Maar het is maar een heel klein groepje he.

Interviewer: En denken jullie dat het Voornse Hof invloed heeft op het gemeenschapsgevoel in de wijk?

Frans Gordijn: Nou, ook alleen in dat gebied.

Interviewer: Ook, hetzelfde, oke. En de veiligheid? Straalt dat wel uit op de rest van de wijk?

André Patijn: Ja, dat wel denk ik he.

Frans Gordijn: Nouja, goed, dat is iets wat als voorbeeld ook wel dient. Vanuit de gemeente ook wel, er zijn ook wel filmpjes van 'opzomeren' en dat soort zaken. Het wordt als voorbeeld gegeven en op het moment dat het als voorbeeld gegeven is en overal bekend is en dan wordt het: ohja, dat is daar (3.10).

André Patijn: Ja, of je daar nou een blok hebt staan met allemaal vooroorlogse galerijwoningen of met portiekwoningen of er ligt zo'n leuk wijkje met nieuwbouwhuizen dat heeft een positieve invloed. Jazeker.

Interviewer: Oke, dat is helder. Dan heb ik nog wat vragen die te maken hebben met het imago en de identiteit. Wat net al een beetje was genoemd. Hoe beoordelen jullie het imago van de wijk in zijn algemeenheid? Nouja, jullie zijn natuurlijk allebei betrokken dus dit gaat misschien meer over de identiteit, maar...

André Patijn: Kijk, ik ben van mening dat je op bepaalde wijken zuinig moet zijn, maar er zijn afbraakstraatjes bij. Dat is gewoon zo (4.1).

Frans Gordijn: Ja, dat hangt ook weer vanaf waar je bent, of waar je woont.

Interviewer: Ja, en daar is Oud-Charlois te groot voor om daar een algemeen oordeel over te vellen?

Frans Gordijn: Nee, je kan moeilijk zeggen van: Oud-Charlois heeft dat imago. Naar buiten toe, oh god, Oud-Charlois, Rotterdam-Zuid... En de verhalen die er over naar buiten zijn gebracht. Van de andere kant durf ik hier gerust 's avonds of 's nachts te lopen. In allerlei straatjes. Er zijn bepaalde straatjes waarvan ik denk van: nou, daar moet ik wat sneller doorheen, maar dat is ook weer het gevoel (4.1).

André Patijn: Ja, het gevoel he. En dat gevoel wordt ook weer aangepreft he door mensen.

Frans Gordijn: Ja, over het algemeen valt het wel mee.

Interviewer: Denken jullie dat bewoners graag aan anderen vertellen dat ze in Oud-Charlois wonen?

Frans Gordijn: Ja, ik denk het wel.

Interviewer: En denken jullie dat bewoners zich verantwoordelijk voelen voor de wijk?

Frans Gordijn: Dat is weer een ander chapter. Als we kijken hoe men vuil aanbiedt, hebben we net over gehad, het wordt er inderdaad neer gepletterd en de gemeente moet dat maar oplossen. Dat zie je vaak. Daar zie je dat er ook wel bewoners zijn die dat niet geleerd hebben (4.3).

Interviewer: Ja, precies. Die met andere normen en waarden daar instaan.

Frans Gordijn: Ja, of daar gewoon niet bij nadenken. Ik hoorde op een gegeven moment dat er Letten hier woonden en die zagen allerlei troep bij de vuilnisbak staan. En die dachten, oh wij gaan weer weg, we gaan weer terug en we zetten alle rotzooi die we niet meenemen, zetten we daar ook bij. Maar dat is maar net hoe je het beleeft.

André Patijn: Maar, ik weet niet of dat alleen slaat op Charlois, of Rotterdam... Ik weet niet hoe het in andere steden gaat met dit soort zaken.

Interviewer: Nouja, dat zal misschien vergelijkbaar zijn. Maar dit onderzoek gaat dan over Oud-Charlois. Eh, denken jullie dat bepaalde bewoners een voorbeeldfunctie innemen binnen de wijk?

Frans Gordijn: Ja, mensen die wat actiever zijn die zijn wel een voorbeeld voor hun omgeving. Dat merken we nu ook dat we in de wijk een winkel met een Turkse en een Marokkaanse dame hebben en dat straalt dan toch uit naar de rest. Want sindsdien is er weer wat meer beleving bij die mensen. Bij die bevolkingsgroep van: hee, we kunnen ook... (4.4)

Interviewer: Ja precies, omdat één iemand daarin dan het initiatief neemt?

André Patijn: Ja, want als je in een straat -zo noem ik dat dan- een 'actieve motor' hebt, die kan de hele straat in actie krijgen hoor. Want dat heb je hier aan de overkant ook, die hebben ooit een 'opzomerprijs' gehad, dat was het straatje van Zuid. En die mensen zijn vervolgens verhuisd en eigenlijk zie je dan dat het meteen afneemt (4.4).

Frans Gordijn: Terwijl een straat verder, Wolphaertsbocht, daar heeft een oudere mevrouw het overgegeven, maar dat is door een Pool, een Antiliaan en nog een andere bevolkingsgroep is dat opgepakt. En sindsdien vergaderen ze alleen maar bij die mevrouw, die zorgt voor koffie en de rest regelen ze zelf. Dan denk ik van: nou, dat is mooi opgepakt (4.4).

Interviewer: Ja, precies, dat is mooi. Denken jullie dat bewoners in de gelegenheid worden gesteld om hun stem te laten horen als ze het ergens niet mee eens zijn?

Frans Gordijn: Nou, dat vind ik een hele moeilijke. Het probleem is dat in Rotterdam alles via de digitale weg gaat: 14 010 en als je dat niet weet te regelen via 14 010 en veel mensen die wat lager opgeleid zijn die krijgen dat niet voor elkaar of de taal niet beheersen. Dus er is niet een comité van: daar kan ik naartoe. Het vorige college was ook niet zo'n voorstander van bewonersorganisaties, dat wilden ze afschaffen. Maar wij zijn dan nog een van de weinigen hier in Charlois, maar men komt er wel naartoe. Dus op het moment dat ze het niet meer weten en er is iemand die weet van: oh, dan moet je daar zijn. Dan komen ze wel klagen en dan kan je wel proberen het verder te krijgen (4.5).

Interviewer: Dus dat is op die manier wel bekend?

André Patijn: Nou, je vraag was eigenlijk zo van: ... Herhaal de vraag nog eens...

Interviewer: Nou, mijn vraag was: worden bewoners in de mogelijkheid gesteld om hun stem laten horen zodra ze het ergens wel of niet mee eens zijn? Dus hoeft niet per se ergens niet mee eens.

André Patijn: Nou, de gemeente heeft hoog op van participatie, maar de realiteit is anders (4.5).

Frans Gordijn: Ja, dat klopt.

André Patijn: Want dikwijls worden er voorgekookte dingen gepresenteerd en dan mogen de bewoners nog wat vertellen. Maar die volgorde is eigenlijk niet goed (4.5).

Interviewer: Nee precies, dus het is al veel te veel in kaart gezet zeg maar?

Frans Gordijn: Ja, precies, je mag er in laatste instantie nog op reageren en liefst niet te veel kritisch, want ohjee...

André Patijn: Dan krijg je geen geld meer...

Interviewer: Denken jullie dat bewoners trots zijn op de wijk en waarom wel of niet?

Frans Gordijn: Ja, ik denk dat bewoners best trots zijn en zeker ook op hun omgeving. Ook dat het meestal plezierig wonen is. Dat er genoeg groen is, ook dat er voor kinderen van alles en nog wat aan speelplekken is (4.6).

Interviewer: Dan tot slot: heeft het Voornse Hof de identiteit van de wijk veranderd in zijn algemeenheid?

Frans Gordijn: Ja, het heeft wel een positieve uitstraling naar buiten toe. Dus dat soort nieuwbouwwijkjes zorgt wel voor..., want ik woon dan in een huis wat 30 jaar bestaat, maar dat heeft wel een boost gegeven aan die kant (4.7).

André Patijn: Ja, zeker wel. Het is een betrekkelijk kleine locatie, maar het heeft wel uitstraling naar de wijk. Er zouden best meer van die plannen komen. Ik heb wel eens meer aangegeven dat je achter de molen ook best hele woonblokken kan wegzetten. Ik bedoel het zal misschien niet mogen, maar het trekt echt veel mensen aan hoor (4.7).

Interviewer: Oke, helder. Harstikke bedankt!

André Patijn & Frans Gordijn: Graag gedaan!

Transcript Interview 3: Wijkbeheerder Vestia Jan van Teeffelen, 30 mei 2018
Besproken onderwerpen: Openbare ruimte & Sociale structuur (zie topiclijst)

Interviewer: Vindt u de openbare ruimte aantrekkelijk en waarom wel/niet in de wijk Oud-Charlois?

Jan van Teeffelen: Welke openbare ruimte hebben we het over?

Interviewer: Eh, dat is een goede vraag. Ja, de openbare ruimte in z'n algemeenheid, dus: het straatbeeld, de woningen, de groenvoorzieningen...

Jan van Teeffelen: Eerlijk gezegd, het is een hele groene wijk in principe: Oud-Charlois. Ruim opgezet, dat ziet er perfect uit. Eh, de ruimtes van de woningen zijn natuurlijk niet altijd even groot hier. En we hebben natuurlijk algemene ruimtes beneden en daar ben ik nu mee bezig om alles leeg te krijgen. Dus dat het geen brandgevaar meer op kan leveren (1.1).

Interviewer: De algemene ruimtes, wat bedoelt u daarmee?

Jan van Teeffelen: De algemene ruimtes van de woningen, de kelderruimtes.

Interviewer: Ah, oke, ja precies. Eh, op wat voor manieren worden de openbare ruimtes gebruikt in Oud-Charlois?

Jan van Teeffelen: Gebruikt, als in: eh, fietsenstallingen, waar fietsen staan, auto's staan?

Interviewer: Ja, precies. En komen mensen op bepaalde plekken samen in de openbare ruimte?

Jan van Teeffelen: Nee, niet echt. Nou, het ligt aan waar. We hebben een tuin achter de Verboomstraat, daar ligt een tuin achter. Daar zit een klein speeltuintje in, dus dat zou een saamhorigheid kunnen worden, maar dat is het nog niet echt. Kinderen spelen er wel, maar nog niet echt dat je zegt van... (1.2, 1.3)

Interviewer: Maar dat kan misschien ontstaan omdat jullie daar nu bezig zijn?

Jan van Teeffelen: De tuin wordt opnieuw aangelegd, wordt opnieuw opgeknapt. In samenspraak met de huurders.

Interviewer: Ah, oke. Vindt u de openbare ruimte door de jaren heen veranderd?

Jan van Teeffelen: Wij hebben het inderdaad veranderd ja. Het is beter geworden. Niet alleen door Vestia, maar ook door gemeentewerk. De Gemeente Rotterdam.

Interviewer: Het is qua aanzicht verbeterd?

Jan van Teeffelen: Ja, inderdaad.

Interviewer: Op wat voor manier biedt de openbare ruimte mogelijkheden voor sociaal contact? Ja, u zei net al dat de tuin bij de Verboomstraat misschien... Maar, zijn er nog andere plekken?

Jan van Teeffelen: Ja, even denken hoor. We hebben 't O-tje, 't O-tje is aan de evenzijde van de Verboomstraat. 't-Otje is daar achter, daar zijn ze altijd wel bezig om dingen te organiseren voor de wijk. Daar is ook een openbare ruimte bij, een binnentuin en binnenkort wordt er weer een sessie gehouden met muziek. Een balkonfestival (1.3).

Interviewer: Oke, kijk aan. Dus daar worden wel echt dingen gedaan om mensen bij elkaar te brengen, zeg maar?

Jan van Teeffelen: Ja, zeker.

Interviewer: Oke, top. Op wat voor manier draagt de openbare ruimte, zoals die is vormgegeven bij, aan sociaal contact. Zijn er bankjes, ontmoetingspunten, is het groen aantrekkelijk om er samen te komen?

Jan van Teeffelen: Ja.

Interviewer: Daar wordt wel op ingespeeld?

Jan van Teeffelen: Bij de speeltuintjes staan bankjes en prullenbakken. Dat is bewust gedaan. Maar niet veel meer, want anders krijg je overal hangplekken (1.3).

Interviewer: Ja, precies, dus een aantal. Draagt de openbare ruimte bij aan het gemeenschapsgevoel in de wijk?

Jan van Teeffelen: Het brengt een stukje veiligheid aan de zijde van de Verboomstraat bijvoorbeeld. De stoepen zijn wat breed en dat brengt een stukje veiligheid voor kinderen en dat is hartstikke goed. Het is afgesloten he (1.3, 1.4).

Interviewer: Ja, precies, ik snap het. Dan kom ik nu bij het kopje: veiligheid. Wat is het algemene gevoel wat heerst over en in de openbare ruimte en waarom?

Jan van Teeffelen: Nou, een stukje veiligheid voor kinderen. We hebben een pracht van een speeltuin in de wijk. Die zit natuurlijk midden in de wijk. Dus eigenlijk ter hoogte van de Verboomstraat, nieuwbouw daar is die speeltuin. Die doet heel veel voor kinderen, daar is ook die veiligheid ingebouwd (1.4).

Interviewer: Ja, precies. Dat ze daar terecht kunnen. En daar is ook toezicht?

Jan van Teeffelen: Daar is ook toezicht. Absoluut, ja.

Interviewer: Voelen bewoners zich in de openbare ruimte gedreven door een bepaalde sfeer en waarom wel of niet?

Jan van Teeffelen: De sfeer. Nou, mensen zijn eigenlijk op zichzelf. Ze kennen elkaar haast niet buiten het trappenhuis om.

Interviewer: Hebt u dat idee ook bij De Quackstraat?

Jan van Teeffelen: Ehm, de Quackstraat. Ja, dat is wat anders, want dat is geen Vestia bezit. Maar daar zie ik ook heel weinig beweging als ik daar doorheen loop. Kan ik de avonduren wel zo zijn, maar dat weet ik dus niet.

Interviewer: Nee, precies. Maar wel bij de Verboomstraat geldt dat wel. Want dat is wel Vestia?

Jan van Teeffelen: Ja, dat is wel Vestia onderdeel.

Interviewer: Ja, dat zit al een beetje verpakt in de vorige vraag. Maar mijden of bezoeken bewoners bepaalde plekken om een bepaalde reden? Dus gaan ze ergens wel of niet naartoe?

Jan van Teeffelen: Nee, ze gaan eigenlijk overal wel naartoe. Maar omdat de bus er ook doorheen rijdt he. Dat is een makkelijk iets, een makkelijke verbinding. Ze stappen op de Verboomstraat op. Een bushaltetje. Dus daar wordt heel goed gebruik van gemaakt van die busroute (1.4).

Interviewer: Ja, want die stopt echt...

Jan van Teeffelen: ... In de Verboomstraat. Tegenover 145 daar stappen de mensen op.

Interviewer: Ja, exact. Dan wat vragen gerelateerd aan het Voornse Hof. Heeft de opwaardering van de openbare ruimte, zoals de speeltuin, de toegankelijkheid verbeterd?

Jan van Teeffelen: Het is enorm verbeterd, omdat het nu allemaal eengezinswoningen zijn. Daarvoor waren het flats. Flats van hetzelfde kaliber als de Verboomstraat. Daar kun je nog wel stukje van zien van de foto daar (wijst naar foto) die aan de wand hangt (1.5).

Interviewer: Ohja, kijk aan.

Jan van Teeffelen: En dat is ook Vestia grond geweest en die grond is verkocht aan de gemeente. De ontwikkelaar heeft dat dus gekocht.

Interviewer: Maar ook zeg maar, de paden en het groen rondom de speeltuin heen is ook veranderd toch?

Jan van Teeffelen: Ja, dat is verbeterd, ja.

Interviewer: Ja, dat is ook al wel deels gezegd, maar heeft het Voornse Hof invloed gehad op de groenkwaliteit in de wijk?

Jan van Teeffelen: Ja, allemaal boompjes terug geplaatst. Gewoon verbeterd. Gewoon wat gezelliger gemaakt, de straatjes. Ja (1.5).

Interviewer: Oke. Heeft het Voornse Hof bijgedragen aan speelmogelijkheden voor kinderen?

Jan van Teeffelen: Ja, omdat die speeltuin er was. En daar is omheen gebouwd.

Interviewer: Is die speeltuin zelf ook sinds de komst van het Voornse Hof verbeterd?

Jan van Teeffelen: Nou, daar is heel weinig aan verbeterd. Omdat het er al was.

Interviewer: De laatste vraag gerelateerd daaraan is: heeft het Voornse Hof bijgedragen aan het algehele straatbeeld?

Jan van Teeffelen: Ja. Ik zeg gelijk: ja. Duidelijk he?

Interviewer: Ja, helder, zeker. Oke, de volgende vragen gaan over de sociale structuur in de wijk. Wat zijn volgens u de sterke en zwakke punten in de wijk van de sociale structuur in de wijk. Dus; hoe mensen met elkaar omgaan enzo?

Jan van Teeffelen: Eh, dat kan enorm in verbeterd worden.

Interviewer: Ah, oke. Dus er is potentie wat dat betreft, of in ieder geval: verbeteringsmogelijkheden?

Jan van Teeffelen: Ja.

Interviewer: Oke. Is de sociale samenhang door de jaren heen wel veranderd? Is er al een bepaalde verbetering zichtbaar misschien.

Jan van Teeffelen: Nee, ik ben er wel mee bezig om mensen aan te sporen dat mensen hun eigen dingen ook verbeteren. En dat is heel moeilijk. Dat heeft met opvoeding te maken (3.1).

Interviewer: Ja, precies. Dat gaat heel ver terug eigenlijk.

Jan van Teeffelen: Ja, dus ik ben eigenlijk een soort opvoeder, zeg maar.

Interviewer: Ja haha, oke. In wat voor soort sociale netwerken zijn bewoners in de wijk betrokken?

Jan van Teeffelen: Weinig.

Interviewer: Weinig in z'n algemeenheid?

Jan van Teeffelen: Mensen hebben maar heel weinig middelen om iets te kunnen doen, iets op te starten (3.2).

Interviewer: Financiële middelen of ook...?

Jan van Teeffelen: Ja, ja. Mensen zitten allemaal in een heel laag circuit van salaris.

Interviewer: Oke. Hoe zijn de familiebanden van bewoners in de wijk? Hebben ze familie dichtbij wonen?

Jan van Teeffelen: Sommigen wel, sommigen niet.

Interviewer: Maar in z'n algemeenheid?

Jan van Teeffelen: Het is wisselend. Laat ik het maar zo zeggen. We hebben ook een x aantal nationaliteiten in de woningen zitten, het is echt wisselend (3.3).

Interviewer: En zie je dan wel verschil per nationaliteit? Dat een bepaalde nationaliteit bijvoorbeeld meer familie dichtbij heeft wonen dan anderen of is dat niet echt?

Jan van Teeffelen: Dat is geen issue, nee absoluut niet. Daar zie je geen verschil in.

Interviewer: Hoe is het verenigingsleven in de wijk? Ik ben gisteren toevallig bij de buurtvereniging geweest voor een interview, dus die zijn wel actief...

Jan van Teeffelen: Het komt niet goed van de grond, vind ik. Mensen willen ook niet, helaas. Dat komt waarschijnlijk ook de financiële middelen die ze dus niet hebben. Waar je ergens naartoe gaat met een gezin kost vaak wat geld en dat is er dus niet. Mensen hebben het bij Vestia erg moeilijk en je krijgt bij mensen dus heel weinig gepord om iets te gaan doen. Ook qua vrijwilligersdingen. Ook niks. Nee (3.4).

Interviewer: Ja, dat is in dat opzicht dan logisch. Eén en één is twee, maar het is wel jammer inderdaad ja.

Jan van Teeffelen: Het is heel erg jammer ja.

Interviewer: Hoe is de omgang met de burens in z'n algemeenheid?

Jan van Teeffelen: Er is soms wel eens onenigheid, ja. Onenigheid ontstaat omdat veel van de woningen oud zijn, houten vloeren hebben, daar zit hem de kneep (3.5).

Interviewer: Ja, oke. Is er dan sprake van overlast soms?

Jan van Teeffelen: Ja, daar kunnen we goed mee hielden hoor. Het is nu aangepakt via het nieuwe kozijnwerk, dubbele gipsplaatsen, plafonds. Dus wij als Vestia hebben dus wel heel veel gedaan om die geluidsoverlast te beperken. Wil niet zeggen dat het ophoudt, maar wel te beperken.

Interviewer: Ja, precies. Voelen bewoners zich thuis in de wijk?

Jan van Teeffelen: Ja, de meesten wel ja. Weinig mutaties. Alleen de mutaties zitten in de hoge rang: in de C's (3.6).

Interviewer: Ja, precies. Dus wat dat betreft zijn er weinig verhuisbewegingen?

Jan van Teeffelen: Nee.

Interviewer: En ja, dat is daaraan gerelateerd, maar zijn bewoners gehecht aan de wijk?

Jan van Teeffelen: Ja.

Interviewer: En hoe behulpzaam zijn bewoners in de wijk naar elkaar toe?

Jan van Teeffelen: Even goed over nadenken. Want ik zie het heel weinig. En dat is wel heel erg jammer. Men heeft een voorkeur van hun eigen woning en daar gaan ze naar binnen, praten in het portiek doen ze haast niet (3.8).

Interviewer: Ook niet bijvoorbeeld helpen met spullen naar boven brengen ofzo?

Jan van Teeffelen: Nee, eigenlijk niet.

Interviewer: Oke, helder. Ja, dat is gezegd. Maar de vraag of bewoners zich inzetten voor de wijk, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk of een buurthuis?

Jan van Teeffelen: Nee, dat zie je haast niet. Misschien een enkele, maar dan houdt het ook op.

Interviewer: Nee, oke. Ik heb wel gehoord van het fenomeen 'opzoomeren'. Is dat ook in de Verboomstraat? Dat er een barbecue is in de zomer of een kerstboom in de winter.

Jan van Teeffelen: Nee, mensen willen dat ook niet. Daarom is de saamhorigheid nog niet van de grond.

Interviewer: Maar die is wel groter, hoorde ik dan weer, in de Nieuwenhoornstraat bijvoorbeeld?

Jan van Teeffelen: Ja, dat is anders.

Interviewer: Ja, precies. Dan over de sociale controle. Hoe groot is het onderlinge vertrouwen onder bewoners in de wijk?

Jan van Teeffelen: Volgens mij niet, niet zo heel erg groot.

Interviewer: Oke. En is er informeel toezicht, dat mensen elkaar ergens op aanspreken?

Jan van Teeffelen: **Doen ze ook niet, dan komen ze naar mij. Dan mag ik het oplossen (3.9).**

Interviewer: Oke haha, dat is ook een manier.

Jan van Teeffelen: Dat is ook niet erg hoor.

Interviewer: Dan zoeken ze toch een aanspreekpunt?

Jan van Teeffelen: Ja, dat ben ik.

Interviewer: Is dat ook hoe het zou moeten gaan?

Jan van Teeffelen: **Nee, mensen moeten zelf eerst gaan reageren naar andere mensen. Dat is veel belangrijker. En als dat niet helpt, dan kan ik op gaan treden met een gesprek (3.9).**

Interviewer: Ja, precies.

Jan van Teeffelen: **Ik kan ze ook beiden uitnodigen om hier neer te zetten. Of boven aan de tafel eigenlijk voor een gesprek. En dan goed luisteren wat ze elkaar te zeggen hebben, daar gaat het vaak om (3.9).**

Interviewer: Denkt u dat bewoners bereid zijn om voor elkaar een oogje in het zeil te houden? Bijvoorbeeld als iemand op vakantie is?

Jan van Teeffelen: Het ene portiek wel, het andere portiek niet. Dat is heel wisselend.

Interviewer: Denkt u dat het Voornse Hof de sociale netwerken in de wijk heeft veranderd?

Jan van Teeffelen: Het zou best kunnen, maar daar hoor ik te weinig van.

Interviewer: Denkt u dat het Voornse Hof het gemeenschapsgevoel heeft veranderd in de wijk?

Jan van Teeffelen: **Ja, ik denk het wel. Ook omdat het nieuwbouw is, ander soort mensen. Mensen met toch wel wat centjes natuurlijk, want het is gewoon koop. Dus die hebben een andere invloed naar buiten toe (3.10).**

Interviewer: Oke, en denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op de veiligheid?

Jan van Teeffelen: Ja. Ehm, ik heb hier regelmatig onderhoud met de wijkagent.

Interviewer: Is dat Frans Vellema, of niet?

Jan van Teeffelen: Frans Vellema, die heb je ook gesproken? Top vent, meen ik. En Jan ook, ook top.

Interviewer: Jan Voogt, ja heb ik allebei gesproken inderdaad. Heel aardig.

Jan van Teeffelen: De inbraakgolf is zo gereduceerd, bijna naar nul.

Interviewer: Ja, dat heb ik inderdaad vernomen dat het heel erg terug is gelopen.

Jan van Teeffelen: Wij hebben als Vestia heel erg veel gedaan daarin. Zeker in de Verboomstraat. Dus dat heeft allemaal invloed op heel veel dingen natuurlijk. Want wat wij hier doen, daardoor kunnen ze ook op andere plaatsen niet meer terecht. He, we hadden hiervoor hardborddeurtjes in de Verboomstraat en die hebben nu een goede brandwerende deur, vrij dik, een dubbel slot erop. Dus de inbraakgolf wordt steeds minder in de wijk hier (3.10).

Interviewer: Ja, precies. Ehm, is het ook zo dat mensen die in de Verboomstraat wonen, omdat ze nu uitkijken op ander soort woningen, speelt dat mee? Wat voor gevoel geeft dat denkt u?

Jan van Teeffelen: Nou, het andere deel is koop van de Verboomstraat. Het laatste stukje niet van 130 tot 184, geloof ik.

Interviewer: Maar ik bedoel ook zeg maar of de nieuwe woningen een ander gevoel geven bij de straat?

Jan van Teeffelen: Ja, absoluut. Het geeft een ander inzicht, het geeft meer de uitstraling van: dit is mooi wonen hier. Ook omdat de straat natuurlijk al enorm breed is. We hebben daar veel groen in de boompjes. Dat geeft toch wel een verbeterd inzicht (3.10).

Interviewer: Ja, dat kan ik me goed voorstellen. Oke, dat waren de vragen. Hartstikke bedankt.

Jan van Teeffelen: Mooi, graag gedaan jongen.

Transcript Interview 4: John van den Bosch van Zuidstad Makelaars, 4 juni 2018

Besproken onderwerpen: Het Voornse Hof en de openbare ruimte, Het Voornse Hof en de voorzieningen, Het Voornse Hof en de sociale structuur, Het Voornse Hof en het imago en de identiteit (zie topiclijst)

Interviewer: Fijn dat u bereid bent om enkele vragen over het Voornse Hof te beantwoorden.

John van den Bosch: Geen probleem. Ik had begrepen dat jullie contact hebben gehad met Patrick Heijkamp, maar die kan je op dit moment helaas niet te woord staan omdat ie in de ziektewet zit.

Interviewer: Dat had ik begrepen inderdaad, vervelend. Fijn dat u daarom beschikbaar was. Ik heb wat algemene vragen die ik aan meerdere sleutelfiguren in de wijk heb gesteld. En enkele vragen specifiek voor u omdat u als makelaar bij het voorproces van de verkoop van de woningen betrokken bent geweest. Allereerst heb ik begrepen dat de grond waarop de woningen staan voorheen eigendom was van Vestia.

John van den Bosch: Ja, dat heb ik inderdaad ook begrepen. Die grond is daarna bebouwd door Van Wijnen en wij hebben de verkoop gedaan.

Interviewer: Ja, precies. Ik begreep ook dat die verkoop in twee fases is gegaan. Wat hield dat in?

John van den Bosch: Omdat de woningen nog niet gebouwd waren, hebben we gekeken met de eerste fase wat de haalbaarheid was en of we het verkocht kregen zeg maar. Daarna ging het met de tweede fase ook heel hard, binnen een half jaar waren eigenlijk alle woningen verkocht.

Interviewer: Dus de woningen waren nog niet gebouwd toen ze verkocht werden?

John van den Bosch: Nee, dat klopt. Alles is eigenlijk op papier verkocht.

Interviewer: En de woningen waren toen relatief goedkoop, begreep ik?

John van den Bosch: Nou ja, in vergelijking met de huidige woningmarkt situatie wel ja. Maar in die tijd waren er moeilijke marktomstandigheden, vanaf ongeveer 2008 tot 2014 waren er grote problemen op de woningmarkt. En in 2013 zijn die woningen op de markt gebracht, dusja... De woningen zijn toentertijd marktconform verkocht, alleen dat is heel anders dan in de huidige situatie.

Interviewer: Ja, precies, begrijp ik. Dan heb ik nu nog enkele vragen over het Voornse Hof gerelateerd aan de wijk. Allereerst; heeft de opwaardering van de openbare ruimte in en rondom het Voornse Hof de toegankelijkheid van de openbare ruimte in de wijk verbeterd?

John van den Bosch: Jazeker. Kijk, het is wel een trekker geweest om de wijk een hoger aanzien te geven. Het ziet er netjes uit en dat heeft invloed op de algehele openbare ruimte (1.5).

Interviewer: Oke. En denkt u dat het Voornse Hof ook de groenkwiteit in de wijk heeft verbeterd?

John van den Bosch: Dat vind ik moeilijker om te zeggen. Er is natuurlijk wel het nodige groen in de wijk, maar ik durf niet te zeggen of de komst van het Voornse Hof daar een impuls aan heeft gegeven. Er is wel een WADI, een groenstrook tussen de huizen waar de regen terecht komt (1.5).

Interviewer: Wat houdt dat in? Ik ken dat niet.

John van den Bosch: Het precieze weet ik er ook niet van, maar het is eigenlijk een grasveld waar bij veel regenval de regen naartoe stroomt. Eigenlijk een opvangplaats. Die heeft volgens mij wel gestalte gekregen toen het Voornse Hof er kwam (1.5).

Interviewer: Ah, oke, interessant. Daar had ik nog niet van gehoord. Denkt u dat het Voornse Hof heeft bijgedragen aan speelmogelijkheden voor kinderen?

John van den Bosch: Ik denk in zekere mate wel. De speeltuin ligt naast het Voornse Hof en dat is toch een centrumplaats in de wijk (1.5).

Interviewer: Oke, helder. Heeft het Voornse Hof, volgens u, bijgedragen aan het algehele straatbeeld in de wijk?

John van den Bosch: Zeker weten. Je ziet in de Nieuwenhoornstraat, het verlengde van het Voornse Hof, dezelfde stijl woningen en dat is met de komst van de nieuwe woningen eigenlijk doorgetrokken. Daar is wel nadrukkelijk rekening mee gehouden en ik denk dat het een positieve uitbreiding is (1.5).

Interviewer: Oke. Dan nu enkele vragen over de voorzieningen. Denkt u dat bewoners van het Voornse Hof gebruik maken van dezelfde voorzieningen als bewoners uit de rest van de wijk?

John van den Bosch: Nou, de meesten die de woningen destijds kochten, kwamen al uit Charlois. Dus ik denk dat zij veel dezelfde voorzieningen zijn blijven gebruiken. Ik denk dat daar niet zo'n verschil in zit. Ja, je zult er altijd mensen bijhebben die naar Plein 1953 rijden in Pendrecht, maar ook qua OV bijvoorbeeld maken mensen uit het Voornse Hof daar ook gebruik van (2.4).

Interviewer: Aah, oke. En denkt u dat het Voornse Hof de schoolkwaliteit in de wijk heeft doen verbeteren en waarom wel of niet?

John van den Bosch: Dat vind ik lastig om te beoordelen. Dat zou dan gebeurd moeten zijn door mensen die niet uit de wijk komen, maar het merendeel van de kopers kwam al uit Charlois. Ik denk bovendien dat het te vroeg is om hier een oordeel over uit te spreken. En we moeten niet vergeten dat het maar 54 woningen zijn he, ik weet niet of zo'n klein nieuwbouwproject überhaupt invloed kan hebben op het schoolniveau (2.3).

Interviewer: Ja, precies. Ik snap het. Dan heb ik nog enkele vragen over de sociale structuur, sociale samenhang in de wijk in relatie tot het Voornse Hof. Denkt u dat het Voornse Hof de sociale netwerken in de wijk heeft veranderd? Hebben bewoners bijvoorbeeld nieuwe mensen leren kennen?

John van den Bosch: Ja, ik denk het wel. Het brengt toch iets te weeg als er op min of meer hetzelfde moment ineens 54 huishoudens een wijk inkomen. Deze gezinnen zitten onderling bovendien in hetzelfde schuitje. Ze houden zich samen bezig met de inrichting van hun tuinen en bekommeren zich over de tussenliggende paden, achter de huizen die ze meestal samen onderhouden. Dit is weliswaar allemaal in de beginfase van 'er komen wonen', maar geeft toch een positieve impuls (3.10).

Interviewer: En dat geldt, gerelateerd hieraan, ook voor het gemeenschapsgevoel?

John van den Bosch: Jazeker, zonder meer.

Interviewer: En denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft op de veiligheid in de wijk?

John van den Bosch: Nee, nee, dat denk ik niet.

Interviewer: Oke. En het onderlinge vertrouwen in de wijk?

John van den Bosch: Gerelateerd aan de sociale samenhang denk ik dat wel ja. Mensen hebben toch dezelfde behoeften en ook omwonenden die ik spreek en zich uitlaten over het Voornse Hof zijn vrijwel altijd positief. Dat heeft er ook mee te maken denk ik dat het kwalitatief goede woningen zijn, het zijn kopers, dus die mensen hebben een hypotheek, hebben een bepaald verantwoordelijkheidsgevoel en dat werkt door in de wijk (3.10).

Interviewer: Interessant, dank u wel. Tot slot nog enkele vragen over het imago en de identiteit. Heeft het Voornse Hof het imago van de wijk veranderd, dus hoe buitenstaanders naar de wijk kijken?

John van den Bosch: Ik denk dat het moeilijk echt aanwijsbaar of meetbaar is, maar zeker heeft meegewerkt in een ontwikkeling van de laatste jaren van de wijk (4.7).

Interviewer: Oke. En heeft het Voornse Hof invloed gehad op de identiteit, dus hoe mensen die er zelf wonen, aankijken tegen de wijk?

John van den Bosch: Ik denk het wel. De algemene indruk is positief, zoals ik eerder zei (4.7).

Interviewer: Oke. En heeft het Voornse Hof invloed gehad op de mate van trots op de wijk?

John van den Bosch: Oeh, dat vind ik moeilijk om daar iets over te zeggen. Dat weet ik niet.
Interviewer: Nee, snap ik. Hartelijk dank voor uw tijd in ieder geval.

John van den Bosch: Graag gedaan, succes met het verwerken van het onderzoek.

Interviewer: Dank u wel, dat komt goed.

Transcript Interview 5: Schooldirectrice Sharda Hakkeling, 19 juni 2018

Besproken onderwerpen: Voorzieningen – scholing, Het Voornse Hof en de voorzieningen, Imago en Identiteit (zie topiclijst)

Interviewer: Denkt u dat de woon- en thuissituatie van kinderen uit de wijk invloed heeft op de schoolprestaties? En waarom wel of niet?

Sharda Hakkeling: Nou, dat denk ik zeker. Als kinderen in een wat ruimere woning zitten; ze een eigen slaapkamer hebben; het huis groot genoeg is, dan hebben ze de ruimte om zich te letterlijk te bewegen. Dat er op de bank gezeten kan worden als er televisie wordt gekeken of dat er op de grond gespeeld kan worden; dat er ruimte is voor een eettafel, dan creëer je daardoor wel rust voor een kind. En als die rust thuis is, zal die rust er op school ook makkelijker zijn (2.3).

Interviewer: Dus u denkt dat er weldegelijk een relatie is tussen ruimte thuis en hoe kinderen opgroeien?

Sharda Hakkeling: Jazeker, als het thuis in orde is, zal de kans dat het op school ook in orde is ook groot zijn. Dan heb je in ieder geval geen stress van, maar dat geldt opzich met alles. Als er thuis geluk is, dan is de kans op school op geluk ook groot (2.3).

Interviewer: Ja precies. En denkt u dat kinderen die nieuw in de wijk zijn komen wonen, dus bijvoorbeeld kinderen die in het Voornse Hof zijn komen wonen, dat die de dynamiek in een schoolklas of de stabiliteit hebben veranderd? Of hebben kunnen veranderen?

Sharda Hakkeling: Nee, dat denk ik niet, want zoveel kinderen zijn er niet bij gekomen. Er zijn best veel mensen daar zijn komen te wonen die geen kinderen hebben. Of ze hebben oudere kinderen en die niet meer naar de basisschool gaan. Als ik terugkijk naar het aantal leerlingen die op school erbij zijn gekomen die daar vandaan kwamen, nou dan is het nog geen kind per klas. (2.1, 2.2)

Interviewer: Ja, precies. Dus het wijkje... de blokken woningen is daar te klein voor zeg maar op die manier invloed te hebben?

Sharda Hakkeling: Ja, ook dat. Maar in die wijk staan ook drie, of eigenlijk vier scholen, dus er is ook genoeg keus.

Interviewer: Want er zit ook een school aan het einde van De Quackstraat?

Sharda Hakkeling: Ja, daar heb je De Triangel en een stukje verderop bij de winkels de OBS Charlois. En aan de overkant van de trambaan heb je de Islamitische basisschool, IB-Sina. De Wilhelminaschool, de enige christelijke school in de wijk, waar je als ouder bewust voor kiest. Ouders van de openbare school dachten dat een christelijke school twee uur per dag werd gebeden. Invloed voor de keuze van een school gaat meestal van mond-tot-mond. Je moet meestal, waar je ook staat, moet je als school ervoor zorgen dat je goede doelen hebt, dat je -ja het komt niet solidair over, maar toch- dat je de beste bent. Dat je goede leerkrachten hebt die goed les kunnen geven. En dan kijk ik altijd naar mezelf als directeur. Ik ben degene die er toe doet; die ervoor zorgt dat er goed onderwijs wordt gegeven. Daardoor zullen de leerkrachten er ook toe doen voor de leerlingen. Dus de Wilhelminaschool waar heel veel rust, orde en regelmaat heerst. Het is alleen maar mooi als de kinderen dat van huis uit hebben en ze dat vanuit school ook verder kunnen uitbouwen (2.1, 2.2).

Interviewer: En die rust en regelmaat straalt dat ook uit op de wijk? Of hoe is de onderlinge relatie met de wijk?

Sharda Hakkeling: Nou, het is wel een roerige wijk. Maar dat is het hier ook, he. Dat is eigenlijk heel Rotterdam-Zuid, dat is roerig. Maar het is dan wel zo dat op die school, wordt er in de wijk gesproken van: de Wilhelminaschool staat bekend op de rust en de regelmaat en de orde. Maar ik geloof niet dat het te maken heeft met het Voornse Hof.

Interviewer: Nee, omdat het te klein is naar uw mening? Of omdat een nieuwbouwproject überhaupt niet op die manier invloed kan hebben?

Sharda Hakkeling: Nou, dan denk ik dat het te klein is. Ja.

Interviewer: En denkt u dat ouders van kinderen die nieuw in de wijk komen wonen de schoolcultuur van een nieuwe schwing kunnen voorzien? Omdat ze bijvoorbeeld actief zijn op school?

Sharda Hakkeling: Nee, dat geloof ik niet, want daar zijn het voornamelijk koopwoningen. En in koopwoningen zitten werkende ouders. Die ouders die komen 's morgens hun kinderen brengen en 's middags weer hun kinderen ophalen. Dus ook al zouden ze dat willen, kunnen ze niet altijd zo betrokken zijn (2.3).

Interviewer: Oke, helder.

Sharda Hakkeling: Ik vind het wel trouwens heel leuk dat in die wijk ook huurwoningen zitten en die vallen dus niet op. Dus dat die ouders, die geen koopwoning kunnen betalen, dat zij toch een groter huis kunnen krijgen en dat voor die mensen het wel heel fijn is om die rust te hebben thuis. Niet alleen op school, maar ook thuis. Kijk, op school moet de school er voor zorgen... (2.3, 2.4)

Interviewer: Maar bedoelt u nu woningen in het Voornse Hof want dat is alleen koop toch?

Sharda Hakkeling: Nee, er zitten ook huurwoningen tussen.

Interviewer: Ja? Oke, dat is goed om te weten.

Sharda Hakkeling: Ja, dat weet ik van ouders. Dus tussen die koopwoningen zitten ook huurwoningen.

Interviewer: Oke, dan weet ik dat ook. En daarvan zei u dat mensen die daarin wonen, omdat het huurwoningen zijn, dat er toch ruimte en rust ook is?

Sharda Hakkeling: Ja, precies, want die mensen zaten misschien eerst met best wel wat kinderen in een appartementje, heel krap. En die zijn dus nu naar een huis gegaan met meer ruimte, met een tuin.

Interviewer: Dus dat is wel in een keer een omslag wat invloed heeft op hoe het kind opgroeit zeg maar?

Sharda Hakkeling: Ja, zeker. Ja.

Interviewer: Denkt u dat bewoners uit het Voornse Hof gebruik maken van dezelfde soort woningen als bewoners uit de rest van de wijk of niet?

Sharda Hakkeling: Wat voor soort voorzieningen?

Interviewer: Dezelfde soort voorzieningen, dus bijvoorbeeld een supermarkt.

Sharda Hakkeling: Ja, dat denk ik wel (2.4).

Interviewer: De schoolkwaliteit in z'n algemeenheid, ja daar is al wel wat over gezegd, maar... Denkt u dat het Voornse Hof daar invloed op heeft gehad?

Sharda Hakkeling: Nee, ik denk dat ik daar invloed op heb gehad (2.4).

Interviewer: Nee, precies haha. Helder. Dan heb ik nog wat vragen over het imago en de identiteit van de wijk in relatie tot het Voornse Hof. Eerst wat vragen van de wijk in het algemeen. Hoe beoordeelt u het imago van de wijk? Dus hoe mensen van buiten de wijk over de wijk denken.

Sharda Hakkeling: Mensen van buiten schrikken eigenlijk wel van de wijk. Ja op een gegeven moment, als je er elke dag komt, raak je gewend aan het beeld. De Frans Bekkerstraat ziet er niet altijd veilig uit. Het is Rotterdam-Zuid dus mensen van buiten hebben altijd het idee: Rotterdam-Zuid, daar wonen heel veel buitenlanders, daar krijgen ze een negatief beeld bij. Het zijn niet alleen Nederlanders die daar zo over denken, maar ook mensen van buitenlands afkomst. Men noemt deze wijk een dorp, want iedereen kent elkaar. Er wonen de simpele Nederlanders. Er wordt gesproken over het afvoerputje, want zo komt de wijk dus over. Mensen, die in het nieuwbouwproject wonen, zouden toch overtuigd moeten zijn dat Oud-Charlois eigenlijk wel echt een leuke plek is om te wonen. Toen het werd gebouwd zei ik wel eens tegen ouders..., natuurlijk omdat ik niet wilde dat ouders gingen verhuizen, dan zei ik: koop hier een huis aan de overkant, harstikke leuk. En dan zeiden ze wel eens tegen mij: zou jij hier een huis kopen? En dan zei ik: als

ik ergens anders zou willen wonen, ondanks dat ik nu prima woon, dan zou ik aan de overkant gerust een huis kopen (4.1, 4.2).

Interviewer: Dus mensen die eerder weg zouden gaan die hebben door zo'n nieuwbouwproject toch de mogelijkheid om te blijven, bedoelt u?

Sharda Hakkeling: Ja, maar dan zou daar echt aandacht aan besteed moeten worden door een woningcorporatie. Ze zouden eigenlijk iets meer moeten laten zien van de wijk. Ze zouden moeten laten zien dat het een traditioneel karakter heeft, van een ambachtelijke slager, van een ambachtelijke groenteboer en er was ook een ambachtelijke bakker. Dat trekt ook. Ze zouden moeten laten zien dat een stukje verderop dat er een ontzettend leuke kinderboerderij is en dat er een molen is... Eh, nou ja. Dat daar een hartstikke leuke school staat; de Wilhelminaschool natuurlijk (4.1, 4.2).

Interviewer: Haha ja.

Sharda Hakkeling: Dat er keuze is tussen christelijk, openbaar en islamitisch; dat er ook een winkelstraat is. Dat kinderen er veilig kunnen spelen, want precies naast de school is een ontzettend leuke speeltuin. Dus daar zouden ze ook echt meer aandacht moeten besteden. Dus het straatbeeld... Maar dat er ook zeg maar langs het water, daar staan van die herenhuizen, dat is hartstikke leuk (4.1, 4.2).

Interviewer: Ja, de Boergoensevliet, daar staan mooie huizen.

Sharda Hakkeling: Ja, daar staan hele mooie huizen. En dan zie je dus dat aan die kant, daar wonen mensen met, denk ik, een beter inkomen, of die anders denken over het leven. Die de mooie omgeving meer waarderen, maar die kennen de omgeving al. Maar als je de omgeving niet kent, moet je echt weten wat Oud-Charlois meer te bieden heeft (4.1, 4.2).

Interviewer: Ja, je moet een beetje door het algemene beeld heen prikken, krijg ik de indruk.

Sharda Hakkeling: Ja, ja, dat is zo.

Interviewer: Oke, dat is helemaal helder. Denkt u dat bewoners graag aan anderen vertellen dat ze in Oud-Charlois wonen? En waarom wel of niet?

Sharda Hakkeling: Nou, ik denk dat de mensen die daar wonen gewoon trots op hun plek. Dus die zullen echt wel vertellen aan andere mensen waar ze wonen (4.2).

Interviewer: Oke, en denkt u dat mensen zich verantwoordelijk voelen voor de wijk?

Sharda Hakkeling: Ehm, nee. Dat denk ik niet omdat, nou hier in Bloemhof is het veel erg hoor, maar vanwege het zwerfafval. Want anders zou je natuurlijk niet zomaar je rommel naar buiten gooien. En eh, het is hier echt duizend malen erger. Ik ga vandaag ook Marco Pastors een mailtje hier over sturen (4.3).

Interviewer: Hier in deze straat bijvoorbeeld?

Sharda Hakkeling: Nou, eigenlijk overal. Overal waar je rijdt. Je ziet overal zwerfafval. Dus mensen voelen zich niet verantwoordelijk voor hun leefomgeving. Maar dat heb je Oud-Charlois ook, dat mensen zich niet verantwoordelijk voelen. Mensen zouden niet hun honden op dat ene grasveldje daarzo uitlaten, dan zouden ze met poepzakjes moeten lopen. Misschien zou de gemeente het ook nog kunnen stimuleren, dat er een 'poepzakjes automaat' ofzo staat. Of dat er van die vuilnisbakken voor hondenaafval of uitwerpselen is (4.3).

Interviewer: Doelt u nu op dat veldje tegenover de Wilhelminaschool? Wat tussen de Wilhelminaschool en het Voornse Hof in ligt? Dat open grasveld...

Sharda Hakkeling: Ja, dat ook. Maar aan de zijkant, de Voornsevliet. Nou, als je daar in de zomer langs loopt, nou daar stinkt het gewoon. Maar misschien dat de mensen dat niet ruiken die daar wonen. Maar ik kom uit een dorp, ik ruik het wel hoor. Ik ruik heus wel het verschil tussen koeienpoep en hondendoep.

Interviewer: Ja, precies. Denkt u dat bepaalde bewoners een voorbeeldfunctie innemen daarin bijvoorbeeld. Dat zij wel verantwoordelijkheid nemen...

Sharda Hakkeling: Nee, ik niet dat die mensen er zijn. Ik denk wel dat die mensen moeten komen, zeg maar. Misschien wel buurtouders ofzo (4.4).

Interviewer: Oke.

Sharda Hakkeling: En... Er wonen keurige mensen die gewoon weten hoe het hoort. En qua niveau, alle niveaus wonen in die wijk.

Interviewer: Ja. Maar die mensen die heel keurig zijn, die weten hoe het hoort, die sneeuwen onder bij mensen die de boel verloederen?

Sharda Hakkeling: Ja, dat gebeurt vaak he. Want dan krijg je dus dat mensen zeggen: ik heb het al drie keer opgeruimd en het houdt niet op. Nou, op een gegeven moment denken ze: laat maar (4.4).

Interviewer: Ja, precies. En denkt u dat bewoners in de mogelijkheid worden gesteld om hun stem te laten horen zodra ze het ergens niet mee eens zijn, of wel mee eens zijn?

Sharda Hakkeling: Ik denk het niet. Dus eh. Ik heb wel eens gehoord dat er bijeenkomsten waren in de speeltuin en in het buurthuis en dat ze hun stem lieten horen over verschillende onderwerpen en dat er toch niks mee gebeurde. Dus dan demotiveer je mensen en dan komen ze de volgende keer niet. Mensen zijn wel heel erg te spreken over de veiligheidszaken, maar ook... Nou ja, op de Wilhelminaschool ben ik acht jaar bezig geweest voor het aanleggen van een zebrapad (4.5).

Interviewer: Tussen de...?

Sharda Hakkeling: Nou, bij de oversteek Voornsevlief. De oversteek Natersweg. Maar ook eigenlijk de Verboomstraat, die is ook onveilig. En daar doet de gemeente zelf niks aan. Als scholen vragen daar naar en de gemeente doet er niks aan. En ik weet of als ouders daar naar vragen, dat de gemeente ook niks doet. Dus ik vind wel dat de gemeente hand in eigen boezem mag steken (4.5).

Interviewer: Ja, dus er is echt een aanvraag vanuit de Wilhelminaschool gekomen. Door u eh...?

Sharda Hakkeling: Ja, door mijzelf ja. Maar ook door ouders. En dan krijg je altijd te horen van: ja, er is geklaagd want ze willen dat niet. En dan denk ik: hoezo, er is geklaagd, ze willen dat niet? Ik kan me niet voorstellen dat ouders de veiligheid voor hun eigen kinderen in de weg zullen gaan (4.5).

Interviewer: Ja. Misschien leg ik daarmee woorden in de mond. Maar is dat dan omdat Rotterdam-Zuid jaren een beetje in een verdomhoekje heeft gezeten?

Sharda Hakkeling: Is dat zo, zou Rotterdam-Zuid in een verdomhoekje hebben gezeten?

Interviewer: Nou, omdat ik van u hoor dat er niet echt iets wordt gedaan met aanvragen enzo?

Sharda Hakkeling: Ik heb het gevoel dat er niet echt iets aan wordt gedaan. Want als ik probeer acht jaar aan veiligheid te werken en ik word aan alle kanten tegen gewerkt, dan zeg ik van: volgens mij doen ze er niks aan. Maar natuurlijk zullen zij zeggen: dat is helemaal niet waar (4.5).

Interviewer: Getouwtrek dan dus?

Sharda Hakkeling: Ja, daarom. Maar ik denk niet dat Rotterdam-Zuid in een verdomhoekje zit op dit moment. Want er wordt ook wel op andere gebieden heel veel geïnvesteerd.

Interviewer: Nee, precies. Dat is helder. Ehm, heeft het Voornse Hof het imago van de wijk veranderd? Dus hoe mensen van buiten naar de wijk kijken?

Sharda Hakkeling: Nee, want de nieuwbouw staat gewoon tussen de huizen in (4.7).

Interviewer: Ja, dus dat is de reden. Het is niet goed zichtbaar?

Sharda Hakkeling: Nou, vanaf de Verboomstraat zie je natuurlijk de eerste rij huizen, maar die staan gewoon zo dicht op de weg. Dat is gewoon een rij bakstenen. Van vanaf de Wilhelminaschool zie je wel een hele mooie wijk (4.7).

Interviewer: Dus het is net van welk oogpunt je kijkt?

Sharda Hakkeling: Ja, precies.

Interviewer: En in de identiteit. Dus de mensen die in de wijk zelf wonen. Denkt u dat die een ander beeld hebben gekregen van de wijk door het Voornse Hof?

Sharda Hakkeling: Nee, dat denk ik niet. Want je gaat daar wonen als je het kan betalen. En een stukje verderop staan ook hele leuke huizen. Er staan gewoon heel veel leuke huizen in Oud-Charlois. Ik denk als je deze huizen hier zou plat gooien en om zou bouwen naar eengezinswoningen, dan zou het wel iets doen met de school. In deze wijk zou het anders zijn dan daar (4.7).

Interviewer: Omdat daar al een diverser woningaanbod is?

Sharda Hakkeling: Ja. Alleen het nadeel is als ze dit plat gaan gooien. Dan raken we op deze school kinderen kwijt. Want als ze er eengezinswoningen wegzetten, dan komen er minder huizen.

Interviewer: Ja. En dan de laatste vraag, daaraan gerelateerd. Denkt u dat het Voornse Hof invloed heeft gehad op de mate van trots van bewoners uit de wijk?

Sharda Hakkeling: Ja, dat denk ik wel. Ouders zijn wel trots op, ja, die mooie huizen die daar staan. Eerst stonden daar lelijke flats (4.7).

Interviewer: Dus het aanzien is wel veranderd?

Sharda Hakkeling: Ja, ja, ja, absoluut (4.7).

Interviewer: Oke. Hartstikke bedankt.

Sharda Hakkeling: Ja, graag gedaan.

Transcript Interview 6: Gebiedswerker Charlois Nasra Djorai, 27 juni 2018
Besproken onderwerpen: Voorzieningen en Imago & identiteit

Interviewer: Ik heb wat vragen over de voorzieningen in Oud-Charlois en ook straks in relatie tot het Voornse Hof. Wat zijn volgens u de zwakke en sterke punten van de voorzieningen in de wijk en waarom?

Nasra Djorai: De sterke punten zijn dat het een eigen winkelcentrum heeft, wat ook wel nodig is want het ligt aan de rand van een gebied. Hemelsbreed ligt het net te ver af van het Zuidplein, dus dat is wel nodig. Sterk punt van de voorzieningen vind ik verder geen. Nee, meen ik serieus. Ik vind dat het voorzieningenniveau niet aansluit bij de beoogde bevolkingsmix, he, we willen midden tot hoog opgeleide mensen die willen bepaalde voorzieningen. Die willen goede scholen, exclusieve scholen, die willen een bepaald onderwijssegment. En bijvoorbeeld de Montessori en vrije scholen hebben we er geen één van. We hebben goede scholen, maar nog niet in dat segment. Ik vind ook dat we daarin heel erg achter blijven. Ik vind wel dat de wijk goed ontsloten wordt door de tram en de bus die er komt. Dus in die zin vind ik het wel goed. Het winkelaanbod is heel eenzijdig, marginaal en heel erg gericht op de lage inkomens, terwijl een hele grote groep kunstenaars in de wijk zit die toch wat een exclusiever aanbod wil, vooral in voeding. Nee, dus ik vind het niveau middelmatig en het sterke punt vind ik de ligging ten opzichte van de Maashaven, de Maastunnel, daar zou veel meer uit gehaald kunnen worden in de unieke locatie die het biedt met Charlois-Hoofd met de uitkijk naar de overkant, weet je. Dat is gewoon een unieke spot en daar wordt onvoldoende uitgehaald. Dus ik vind het voorzieningenniveau echt middelmatig (2.1).

Interviewer: Oke, helder. En wat je net al een beetje zei, maar wat voor soort voorzieningen zijn er? Zijn er vooral dagelijkse voorzieningen of ook wel niet-dagelijkse voorzieningen? Of omdat de exclusieve ontbreken, zijn er niet echt niet-dagelijkse?

Nasra Djorai: Er zijn vooral dagelijkse voorzieningen. Als je kijkt naar de Wolphaertsbocht, dan is het aanbod daar vooral: een kruidenier, in de vorm van een Kruidvat, Prima, je hebt er een Turkse supermarkt en dan heb je ook nog de MCD, heb je daar nog. En dan heb je eethuis Marlana en verder is het niet echt heel veel bijzonders. Als je kijkt naar de Zuidhoek, dan heb je nog shoarma, koffieboeren en je hebt vooral heel veel cafés op de Wolphaertsbocht en de Grondherenstraat. Dus het is niet echt een passend aanbod (2.1).

Interviewer: Oke, dat is duidelijk. Zijn de voorzieningen door de jaren heen wel veranderd of is het een beetje hetzelfde gebleven?

Nasra Djorai: Het is eigenlijk hetzelfde gebleven. En dat komt omdat mensen niet durven te pionieren daar. Dat komt ook door de vierkante meter prijs. Want dit wordt bestempeld als A-locatie, dat betekent dat de vierkante meter prijs hier ongeveer gelijk is met Rotterdam Centrum. En die A-locatie wordt bepaald aan de hand van: hoe bereikbaar ben je, hoeveel mensen wonen er omheen, dat slaat dus werkelijk waar nergens op. Maar in ieder geval, vroeger kwam er een bus langs en die was in de nabijheid, dus dan ben je gelijk een A-locatie en dat betekent dat de vierkante meter prijs hoog is. Maar als mensen voor min of meer hetzelfde geld in het centrum kunnen huren, dan huur je liever in het centrum (2.1).

Interviewer: Nee, precies. Dat snap ik. Dat is een duidelijke verklaring. Denkt u dat het voorzieningengebruik per leeftijdsklasse verschillen? En zo ja, waarom?

Nasra Djorai: Ik denk niet per leeftijdsklasse. De wensen van de voorzieningen per leeftijdsklasse verschillen sowieso, maar ik denk dat het niet eens met leeftijdsklasse te maken heeft, maar met leefstijlen. Oud-Charlois heeft verschillende leefstijlen en wat je ziet dat het aanbod in Oud-Charlois vooral gericht is op één soort leefstijl; het volkse en de lage sociale norm. Terwijl als je naar Oud-Charlois gaat kijken, dat is juist een wijk met veel potentie. Dat is echt een kantelwijk waar we met minimale middelen maximaal resultaat kunnen behalen, maar dat betekent wel dat je ook iets aan het voorzieningenniveau moet doen en dat blijft achter wegen. Dus ik vind dat het niet voldoet aan de leefstijlen die er zijn (2.2).

Interviewer: Maar stel er zouden meer voorzieningen komen voor midden- en hoge klassen dan zouden de leefstijlen kunnen veranderen en dan zouden ook mensen uit een hoger segment kunnen worden aangetrokken?

Nasra Djorai: Ja, of die zouden dan blijven. Wat je ziet is dat heel de Boergoensevliet dat zijn allemaal woningen van 250 tot drie en halve ton. Die mensen zijn dus 'double income', die kunnen het allemaal best wel betalen. Als van die mensen kinderen op school zitten, dan is dat niet in de wijk. Die zitten of op een vrije school of op een Montessori school. Als je ziet er zitten middelbare scholen omheen he, een

Gymnasium zelfs. Als je kijkt, de Hugo de Groot heeft een Gymnasium afdeling, maar daar zitten nauwelijks kinderen van die doelgroep op het Gymnasium. Die gaan allemaal of naar het Marnix of naar het Erasmiaans. En ik voorzie ook niet dat ze straks naar het Zuidelijk Gymnasium gaan, snap je. Dus het is allemaal marginaal en minimaal. Dus de focus ligt vooral op negatieve kanten van: er is vooral sociale woningbouw, maar dat is helemaal niet waar want maar een derde is sociale woningbouw (2.2).

Interviewer: Ja, dat viel me ook op dat er zo'n gedifferentieerde woningvoorraad is.

Nasra Djorai: Ja, het is echt een wijk met veel potentie. De tweede Pijp noemen we het. Hier zou echt de 'verpijping', de gentrification makkelijk met minimale ingrepen zo kunnen toepassen (2.1).

Interviewer: Ja, dat snap ik. Denkt u dat nieuwe bewoners zich snel aanpassen aan de voorzieningen die in een wijk zijn? Dus mensen die in de wijk komen, maar die niet per se hebben gekeken naar wat voor voorzieningen er zijn, passen die zich snel aan? Of blijven die wel voorzieningen gebruiken van hun oude woonadres bijvoorbeeld?

Nasra Djorai: Wat ik merk is dat de meeste mensen die er zijn komen wonen, die zijn aangetrokken door de vierkante meter prijs van de woning en de omgeving. Wat krijg ik er voor, de prijs-kwaliteit verhouding. Volgens mij hebben ze zich nauwelijks in de voorzieningen verdiept, sommigen blijven in de nabijheid van school, sommigen blijven inderdaad van de voorzieningen van hun oude woonomgeving gebruik maken. En wat je ziet als je kijkt naar de economische vitaliteit, dan zie je dat ze gewoon hun boodschappen op het Zuidplein doen. Dus het is niet per se dat ze in de buurt extra economisch... Wat wel een mooie spin in het web is, is de speeltuin. Kijk, kinderen uit de wijk die komen allemaal bij Carla en Peter in de speeltuin, dus dat maakt wel een bindende factor, dus er zit heel veel potentie in de wijk. Dus weet je. Dat (2.2).

Interviewer: Oke, mooi. Denkt u dat bewoners van het Voornse Hof gebruik maken van dezelfde voorzieningen als bewoners uit de rest van de wijk? En waarom wel of niet?

Nasra Djorai: Voor een deel wel, voor een deel niet. Want wat je ziet, is dat een aantal kopers die oude huurders zijn geweest. Heel veel van de kopers komen ook uit de omgeving en de woningen waren ook zo verkocht toen ze op de markt kwamen, dus heel veel mensen die kenden Oud-Charlois al. Dus dat is voor een deel en voor een deel zijn het ook nieuwkomers. Als ik kijk naar die architect die daar is komen wonen, die daar een woning heeft gekocht: Maties. Maties die doet nog steeds z'n boodschappen in het centrum want die wil naar de passage voor z'n biologische dingen, z'n kinderen zitten niet in de omgeving op school want ja... Hmmm, hmmm, hmmm. Dus ja voor een deel wel, voor een deel niet (2.2).

Interviewer: Oke, dat is duidelijk. En denk je dat het Voornse Hof de schoolkwaliteit in de wijk heeft doen verbeteren?

Nasra Djorai: Nee, want de schoolkwaliteit is niet inherent aan de bewoners die daar komen wonen. De schoolkwaliteit is inherent aan de directie, de manier waarop er leiding wordt gegeven en welke docenten er voor de klas staan (2.3).

Interviewer: Oke, dat is heel duidelijk. Dat heb ik inderdaad ook van de schooldirectrice vernomen. Dan heb ik nu nog wat vragen over het imago en de identiteit van de wijk en ook in relatie tot het Voornse Hof. Hoe beoordeelt u het imago van de wijk? Dus mensen die niet in de wijk wonen, buitenstaanders, wat die van de wijk vinden?

Nasra Djorai: Ik denk dat die een negatief beeld van de wijk hebben. Maar dat heeft te maken met het brede negatieve imago van Zuid. Punt (4.1).

Interviewer: Oke. En hoe denkt u dat bewoners de identiteit van de wijk beoordelen?

Nasra Djorai: Ik denk dat de bewoners zeer plezierig wonen daar. Verhuisbewegingen zijn er niet veel. Behalve op het stuk waar de malafide eigenaren zitten, op de Katendrechtse lage dijk, Frans Bekkerstraat, stukje Wolphaertsbocht, maar de meeste bewoners wonen er al heel lang en hebben daar ook een koopwoning. Zeventig procent van het aandeel is koop en van die zeventig procent, als ik het vergelijk met Carnisse, heel veel is eigenaar verhuurder, terwijl in Charlois is het eigenaar bewoner. Katendrechtse dijk voor een groot deel, de hele Wolphaertsbocht, de hele Boergoensevliet, het hele Voornse Hof. Daar zijn veel mensen die daar echt al heel lang wonen, er met plezier wonen. Ook al is de woning te klein, ondanks dat ze geen wooncarrière kunnen maken, maar gewoon omdat ze er met plezier wonen. Dus de bewoners ervaren hun leefomgeving als prettig en goed, maar van buiten zit dat stigma van: ... (4.1)

Interviewer: Ja, precies. Hoe voelen de mensen zich in de wijk? Zeg maar, u zei het net al: ze wonen er met plezier...

Nasra Djorai: Sommigen wel, sommigen niet. Volgens mij heb je drie groepen: de sociale woningbouw, een derde van de wijk ongeveer en die denkt: hier zit ik en dit is het. Dan heb je ook nog een groep arbeidsmigranten die denken: dit is voor mij even een tussenstation, dus die hebben nauwelijks binding met de wijk. En dan heb je nog een groep die er al jaren woont en de structuur van de wijk heeft zien veranderen en moeite heeft met die verandering, dus die continu aan de bel trekken van: het gaat niet goed met de wijk. En wat ze daar mee bedoelen is: het gaat anders, ik raak in een isolement, ik kan me niet meer identificeren met de wijk zoals die nu is. Ik hang heel erg aan zoals het vroeger was. Weet je, dat imago. Maar daarnaast heb je ook de nieuwkomers en de kunstenaars en de creatievelingen die alleen maar kans zien, dus er zit wel energie in de wijk. En we moeten zorgen dat we die energie pakken en die verzilveren in dat kantelen van die wijk. En dat doen we onvoldoende nog (4.1).

Interviewer: Ja, precies. Dat is heel helder. Denkt u dat bewoners graag aan anderen vertellen dat ze in Oud-Charlois wonen en waarom wel of niet?

Nasra Djorai: Ja, dat denk ik wel. Graag is misschien een groot woord. Maar mensen schamen zich er niet voor. Anders dan in Tarwewijk, want daar zeggen ze: ik woon in Charlois. En dat is in Oud-Charlois ook. Dus iedereen woont in Charlois (4.2).

Interviewer: Ja, haha, dat is grappig.

Nasra Djorai: Nee, dus mensen schamen zich er absoluut niet voor om te zeggen dat ze in Charlois wonen (4.2).

Interviewer: Oke, en denkt u dat bewoners zich verantwoordelijk voelen voor de wijk?

Nasra Djorai: Voor een deel wel en voor een deel niet. En wat je ziet is dat we heel goed moeten kijken naar de definitie van verantwoordelijk voelen. Want wij hebben een andere definitie van verantwoordelijk voelen voor de wijk dan de nieuwe generatie en wat de nieuwe trend is. Want ik denk dat jij je verantwoordelijkheid anders pakt dan hoe je ouders hem pakten. Voor jou is verantwoordelijkheid niet dat jij je stoepje iedere vrijdag sopt en schoonmaakt met ammoniak. Dat doe jij niet, maar jij pakt hem op een andere manier. Je probeert mee te kijken en mee te denken en kan ik nog een rol spelen en ben ik goed burger en doe ik de dingen die ik zou moeten doen? Dus we moeten heel erg kijken naar het woord verantwoordelijk en daar niet een stigma op leggen in de zin van: wij bepalen wat verantwoordelijk is. Dit zijn de kadertjes en als je die afvinkt dan ben jij verantwoordelijk. Nee, we moeten even terug naar wat is verantwoordelijk en hoe zie je dat, naar dat eigenaarschap. Dus ik zou het woord veel meer in eigenaarschap gebruiken dan in verantwoordelijkheid (4.3).

Interviewer: Dat is een goed punt ja.

Nasra Djorai: Ja, ik ben goed haha.

Interviewer: Ja ja haha. Er komen interessante dingen boven tafel dus daar ben ik heel blij mee. Denkt u dat bepaalde bewoners een voorbeeldfunctie innemen voor andere bewoners in de wijk en waarom wel of niet?

Nasra Djorai: Eh, dat doen ze wel, alleen de wijk heeft zo veel gezichten dat je zo veel voorbeelden nodig hebt. Ik geloof er in dat je er eigenlijk naartoe moet dat voorbeeldfuncties heel belangrijk zijn, maar je hebt een community nodig. En je moet daar gemeenschappen creëren en ik denk dat Carla bijvoorbeeld in de speeltuin, dat is zo iemand. Maar je hebt ook Tienieke Teunen in de Grondherenstraat met de dingen die zij doet, Hassanja Tien met z'n muzieklessen. Ik denk dat zelfs Dock als stichting met de welvaartsfunctie een voorbeeldfunctie vervult. Mensen moeten zich daar een community voelen, ze moeten zich daar welkom voelen en het gevoel hebben dat ze mensen hebben tegen wie ze altijd aan kunnen praten. Dat ze hun verhaal kwijt kunnen, dus dat is heel belangrijk, weet je. Dus die voorbeeldfuncties zijn belangrijk, maar dat moet je nogmaals niet in individuen en personen zoeken, maar in energieën en plekken. Je moet op zoek naar een flow in een wijk, dat kan veel betekenen (4.4).

Bijlage IV: Uitvoertabellen

Tabel 1: T-toets Sociale cohesie

		Levene's Test		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Sociale cohesie	Equal variances assumed	3,698	0,058	4,253	82	0,000
	Equal variances not assumed			4,502	77,058	0,000

Tabel 2: T-toets openbare ruimte

		Levene's Test		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Openbare ruimte	Equal variances assumed	3,879	0,052	1,958	82	0,054
	Equal variances not assumed			1,85	56,69	0,07

Bijlage V: Journalistiek artikel

Sociale stijgers zetten Rotterdam-Zuid in de steigers

Mohammed uit de portiekflat komt in het theehuis, door een praatje met Nordin, aan een baan

'Een gemengde wijk leidt tot hogere waardering van buurtbewoners', zo verklaarde promovendus André Ouwehand in het NRC op maandag 11 juni 2018. Hij promoveerde aan de Universiteit van Delft op een onderzoek naar wijkvernieuwing en de waardering daarvan in de Rotterdamse wijk Zuidwijk. Zijn uitspraak over menging van wijken klinkt als de zoveelste uitkomst van een onderzoek dat een wijk met diverse bevolkingsgroepen beter af is dan met een meerderheid van één dezelfde bevolkingsgroep. Bovendien zijn veel methoden van een gemengde wijk achterhaald. In de praktijk blijkt de instroom van doorgaans rijke(re) autochtonen in een relatief arme wijk met veel bewoners met een niet-Nederlandse achtergrond namelijk toch vaak niet te werken.

Desalniettemin is Ouwehands opmerking gebaseerd op de vernieuwingsslag die in verschillende Rotterdamse wijken wordt gemaakt. En laat men daarbij nou net inzetten op; laten we het voor het gemak een gemengde wijk 2.0 noemen. Een wijk waarbij wordt gepoogd om sociale stijgers te behouden. Maar wie zijn die sociale stijgers en hoe denkt de gemeente Rotterdam deze voor de regio Zuid te behouden?

Dat Ouwehand al vanaf 2008 onderzoek doet naar het fenomeen gemengde wijk toont aan dat de kwestie niet van gisteren is. De manier waarop mensen met elkaar samen leven en wonen in een wijk houdt de gemoederen al jaren bezig. Simpelweg omdat we er dagelijks mee te maken hebben. Je stapt je voordeur uit, zet voet in je eigen straat en ontmoet de buurman die de container buiten zet. De academische wereld heeft er jarenlang haar hoofd over gebogen. Men heeft het belang van de wijk (en de buurt) in kaart gebracht en er theorieën op losgelaten. Daarnaast hebben we in de praktijk verschillende trends voorbij zien komen; van massale sloop tot stadsuitbreiding door nieuwbouwwijken. Veelal fysieke ingrepen met een bijkomend sociaaleconomisch doel.

Sociale menging

Eén van die veelgehoorde doelen is het bewerkstelligen van sociale menging. Het ideaalbeeld is daarbij dat Mohammed uit de portiekflat aanbelt of Willem-Jan uit het nieuwbouwblok nog een ei heeft voor de taart die hij wil bakken voor de bejaarde Minoushka die op de hoek woont. We moeten realiseren dat dit een utopische drie-eenheid van bevolkingsgroepen is die in ultieme harmonie samenwonen. Bovendien is dit in wezen ook helemaal niet waar Rotterdam-Zuid naartoe wil.

Rotterdam-Zuid zou er immers al heel veel baat bij hebben als binnen de bevolkingsgroepen bewoners elkaar makkelijker kunnen en willen vinden (as simple as that). Als die contacten dan ook nog eens profijt opleveren en Mohammed uit de portiekflat na het zondagsgebied in de moskee niet meteen naar huis gaat. Maar samen met Nordin nog een theetje doet in het theehuis en een gesprek daar hem een baan oplevert. Dan heeft Rotterdam-Zuid een succesformule te pakken. Maar hoe komen we daar?

Nationaal Programma Rotterdam Zuid

In wezen is mede hiervoor het Nationaal Programma Rotterdam Zuid opgericht. Het NPRZ is een 20-jaren plan dat in het najaar van 2011 in het leven is geroepen om te werken aan een perspectief voor het stadsdeel Rotterdam-Zuid. Een gebied dat, zo wordt nog wel eens vergeten, met meer dan 240.000 inwoners een grotere populatie heeft dan steden als Eindhoven en Groningen. En alleen daarom al verdient het serieus genomen te worden.

Het NPRZ maakt onderscheid in verschillende pijlers, waarvan wonen er één is. Binnen dit thema wordt als doel gesteld om de woningvoorraad in de wijken van Rotterdam-Zuid meer divers te maken. Op die manier probeert men bewoners waarmee het goed gaat en die Rotterdam-Zuid eigenlijk zijn ontgroeit, toch te behouden voor de wijken. Voorheen trok zo iemand dan naar een groeikern buiten de stad, zoals Barendrecht, maar dat moet verleden tijd zijn. De vergelijking met een spons klinkt flauw, maar is eigenlijk wel waar de regio op mikt: het wil mensen vasthouden in plaats van dat ze doorstromen.

Deze vorm van sociale menging is veel minder gegrond op verschillen in bevolkingsgroepen, aangezien de sociale stijgers eveneens uit Rotterdam-Zuid komen en bekend zijn met de woonsituatie

van hun medebewoners. Het enige zichtbare verschil is misschien dat sociale stijgers doorgaans in nieuwbouw koopwoningen wonen in tegenstelling tot de omwonenden die vaak huurwoningen betrekken. Maar deze manier van gemengd samen wonen brengt ondanks dit verschil toch een stukje herkenbaarheid en een streefbeeld. De sociale stijgers kunnen voor de omwonenden immers een soort voorbeeld zijn. Zij herkennen zichzelf in de achtergrond van de stijgers en ze zien dat het maken van een sociaaleconomische stap mogelijk is.

Voornse Hof

Een schoolvoorbeeld van nieuwbouwblokken waarvan men hoopte dat er sociale stijgers zouden komen wonen, is het Voornse Hof in het hartje van de wijk Oud-Charlois. Het idee achter dit project van 54 woningen is om doorstromingen binnen de wijk of andere wijken in Rotterdam-Zuid mogelijk te maken, doordat deze koopwoningen net een maatje groter zijn dan de omliggende. Uiteindelijk bleek ook dat deze woningen uitermate geschikt zijn voor mensen die zich net een beetje ruimer kunnen permitteren en toch in het stadsdeel willen blijven wonen. De ruime meerderheid van de eerste kopers kwam namelijk uit Rotterdam-Zuid.

De hoop is gevestigd op meer van dit soort nieuwbouwprojecten in de toekomst. En hierbij staat het creëren van stabiliteit en veerkracht hoog in het vaandel. Dat lijken louter krachttermen, maar doordat bewoners in de wijk blijven en minder snel doorstromen, is een wijk ook echt minder kwetsbaar om terug te vallen in de situatie van voor het nieuwbouwproject. Dat brengt ons terug bij het onderzoek van Ouwehand, waar ook uit bleek dat de gemeente moet durven investeren in nieuwbouwprojecten, omdat het zich uiteindelijk terugbetaalt.

Toch is het moeilijk om concreet vast te stellen of het Voornse Hof heeft gezorgd voor meer stabiliteit en veerkracht van de wijk Oud-Charlois. Maar feit is wel dat het nieuwbouwproject, waar in 2015 de eerste bewoners introkken, geldt als een voorbeeldstraatje en het aanzien en het straatbeeld van de wijk heeft verbeterd. Daarover zijn omwonenden en sleutelfiguren (lees: betrokkenen uit de wijk zoals de wijkagent, woningcorporatie en schooldirectrice van een basisschool) het eens.

De toekomst

Er valt in de toekomst nog winst te boeken op het gegeven dat veel buitenstaanders niet weten van dit soort vruchtbare nieuwbouwprojecten. Daardoor bestempelen ze Rotterdam-Zuid nog steeds als achterstandsgebied. Dat bleek ook uit het onderzoek naar het Voornse Hof, want ondanks dat omwonenden aangaven dat het bijdraagt aan de identiteit van de wijk, levert het volgens hen geen directe bijdrage aan het imago van de wijk. Daarvoor is een simpele verklaring; de woningen liggen verscholen achter portiekpandjes en zijn niet vanaf de doorgaande wegen zichtbaar.

Een gemiste kans zou je zeggen, maar de invloed van dit soort omgevingsingrepen blijven nou eenmaal moeilijk meetbaar. Gelukkig blijkt wel op een ander vlak in cijfers dat Rotterdam-Zuid op de goede weg is. Zo stijgen de cito-scores op de basisscholen meer dan in de rest van Nederland en neemt het aantal uitkeringen af. Eén van de mensen die geen uitkering meer heeft is Mohammed uit de portiekflat. Hij werkt voortaan in een magazijn, waar hij in dienst trad bij Nordin. Voor Mohammed is Nordin een voorbeeld, hij hoopt in de toekomst net als Nordin aan de overkant van de straat te wonen in een eengezinswoning. Hij heeft de potentie om tot een sociale stijger te verworden.

Al met al bieden de sociale stijgers Rotterdam-Zuid een basis om in de toekomst op te bouwen. Je zou kunnen zeggen dat ze Zuid figuurlijk gezien in de steigers hebben gezet en hier in de toekomst op voortgeborduurd kan worden. Of beter: 'op voort gemetseld'.

Bronnen:

* Eigen onderzoek

* RTV Rijnmond (2018). 'Met Rotterdam-Zuid gaat het de goede kant op'. Verkregen van:

<https://www.rijnmond.nl/nieuws/167692/Met-Rotterdam-Zuid-gaat-het-de-goede-kant-op>.

* Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2018. 'Over NPRZ'. Verkregen van: <https://nprz.nl/over-nprz/nprz/over-ons>

* NRC.nl (2018). 'Gemengde wijk leidt tot hogere waardering van buurtbewoners'. Verkregen van:

<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/06/11/gemengde-wijk-leidt-tot-hogere-waardering-van-buurtbewoners-a1606117>

* Nieuwe Buren: Een onderzoek naar de veranderende sociale compositie in drie Rotterdamse wijken. Erasmus Universiteit Rotterdam. Rotterdam: Risbo.

N.B: Mohammed en Nordin zijn fictieve figuren